الف

فالق الاصباح

ہدیہ بعالی خدمت جناب آنریبل سر شاہ محمد سلیمان صاحب جسٹس دی فیڈرل کورٹ صاحب نیو دہلی

منجانب پنڈت برج کشور رتنی کشمیری برہمن متخلص بہ شور

متوطن شہر دہلی - بازار سیتا رام - راج محل نمبر ۱۴۹۷ سرکل ۹

قیمت فی جلد عہ

مطبوعہ امپیریل پرنٹنگ پریس دہلی بماہ اپریل سنہ ۱۹۳۸ء

برون ز پردہ برآمد فروحجاب گذاشت
براب نقش کشیدہ بہ کارِ آب گذاشت

حداشت سر و سامان نمودِ منعنت بود
وجودِ خاک بہ دورانِ انقلاب گذاشت

ز شاہ راہِ توقع کسے کہ باز آمد
نشانِ پا بہ سرِ جادۂ سراب گذاشت

خدا کند کہ نہ افتد زبام طشت کسے
چو پشتِ دستِ تہی بر زمیں قصاب گذاشت

حیات ما ز نشاط و نشاط ما ز حیات
چہ راہ پیشِ نظر چشمِ نیم خواب گذاشت

شمارِ عمر بہ روئے صواب نتواں دید
بدستِ پیکِ نفس ہر صدا جواب گذاشت

خبرِ ایے حُسنِ عمل دہ کہ پاک بازاں را
میانِ وہم و گمانِ دل بہ پیچ و تاب گذاشت

طلوعِ صبح نہ بیند سیاہ بختیِ شام
زمانہ سر بسر اوقاتِ مستطاب گذاشت

کمالِ ہستی ما در زوالِ ہستی ماست
صواب دید و فا عمر در عذاب گذاشت

جہانیاں ز جہاں واز زندگی نہ برند
حواس باختہ بر طاقِ دل کتاب گذاشت

دلے کتابِ تجلّی نداشت کوشش واو
بہ ترکِ آب و ہوا جا بہ چوں حباب گذاشت

جنوں بہ قدرِ مراتب تتمۂ عشق است
زخیر دستِ طلب بر دل اضطراب گذاشت

قیامت و ازل آغاز و انتہائے امید
بہ قصدِ سیرِ جہاں پائے در رکاب گذاشت

زعجز از ہمہ اولیٰ تر است طاعتِ دوست
جہاں بہ اہلِ جہاں حسنِ انتخاب گذاشت

شبانہ روز سیاہ و سفید مے بیند
فتادہ از نظرش ناخن از عتاب گذاشت

جہاں فریفتۂ ماہ و زلفِ شبگوں است
شعاعِ شمسِ سحر شانہ در آب گذاشت

مسوز خاطرِ احباب و درگذر از شولہ
نمودِ آئینہ بر روئے آفتاب گذاشت

نقش برآب کشیدن + ارتکاب امرِ بے ثبات + بہ کارِ آب + براے + شراب خوردن + حداشت + تو سے ساختن چیزے + سر بسر گذاشتن + شل و یکسے شدن + سیاہ و سفید + خیر و شر + ناخن گذر شتن + بیم و عجز + شانہ در آب گذاشتن + آرائش +

اُوم

ردیف الف

نامهٔ اعمال بسم الله والرحمانِ ما — آفتابِ روزِ محشر مطلعِ دیوانِ ما

شادی و غم برنتابد آرزوئے جانِ ما — گردشِ رنگِ دو عالم خونِ نافرمانِ ما

در طلسمِ جان شکستن دردِ ما درمانِ ما — چون جرس محمل بدوشِ بیخودی افغانِ ما

آن قدر آئینه‌ام در درسِ دیدارِ وجود — ظاهر و باطن توئی هم جان و هم ایمانِ ما

بهرِ قتلِ جانِ من تیغِ دو دم دارد نفس — سودنِ دل حاصلِ افسانهٔ افسانِ ما

چون حباب از تنگ ظرفی عمر ضائع کرده‌ایم — میتراود خونِ دل از دیدهٔ گریانِ ما

باد هم آلوده گردد از مکافاتِ عمل — گرد برخیزد اگر از جنبشِ دامانِ ما

دل گرفتارِ خیال و دست مجبورِ عمل — جان بزنجیرِ نفس پابسته در زندانِ ما

عشقہ آبِ روان تحریکِ موجِ خونِ دل
تا عرق باشد طپد در نبضِ حیرت جانِ ما

دی بیادِ جلوہ اش روغن چراغ ما نداشت
شمعِ بزمِ عارفان آہِ دلِ سوزانِ ما

بر سرِ شاخ و شجر گلدستہ بند دخار و گل
جوشِ یک پیمانہ دل شادی و حرمانِ ما

خویشتن گم کردہ ام چون راہ در صحرائے شوق
تا نفس دامن زند بر آتشِ پنہانِ ما

نقشِ تصویرِ تو پنہان در غبارِ خاطرم
منظرِ صد جلوۂ آئینۂ عریانِ ما

نور جان در ظلمت آبادِ تو مندم بماند
چون چراغِ زیرِ دامن بر سرِ دامانِ ما

بر سرِ راہِ عدم نقشِ قدم بگذاشتیم
با سر و برگِ جہان میبود این پیمانِ ما

آئینہ بشکست و تحریرِ شکن اے شور ماند
جلوۂ حسنِ ازل در دیدۂ قربانِ ما

تصویر دارم در نظر با جلوۂ جانانہ را
شعلہ بہ پرواز آورد بال و پرِ پروانہ را

از یک گریبان سر برارد شعلہ و پروانہ ہا
بر جائے نازک سرکند مستان سرا افسانہ را

عشقم بجان یادے بدل سر در ہوا شاہد نظر
رنگے و بوئے خونِ دل در گردشے پیمانہ را

من در حریمِ کعبہ و تو در حریمِ دیدہ
یار آشنا خود آشنا بیگانہ خود بیگانہ را

موجے بگردابِ خفی پا مرکزِ سرگشتگی
آزادی و آوارگی قیدِ نفس دیوانہ را

نخلِ تمنا سوختم نے دیدہ بر دل دوختم
تا خوشہ ہائے شعلہ ہا بر کردہ دانہ دانہ را

از رنگ و بوِ گل مے شد از خونِ دل ساغر زدہ
تعمیر کردند از گلے زیرِ زمین میخانہ را

در زندگی بندِ جسد بعد از فنا قیدِ لحد
ہر ذرہ رقصد با صبا در یادِ آن مستانہ را

عقدہ کشائے مغفرت چشمِ حقیقت آشنا
مژگان ہم آغوشِ نظر زلفِ پریشان شانہ را

چشمانِ ما روشن بہ دل ما شاد از حسنِ خیال
تا وصل کردی شیشہ ہا در تابدان کاشانہ را

ساغر ز چشم آبگینہ مینا ز جان در آستین
اے ساقی شیرین ادا بکشا در میخانہ را

از شور دل واکردہ ہم سر بصحرا دادہ
عین حقیقت نقش پا ویران کن ویرانہ را

نگاہم شمع فانوس خیال اغراض دنیا را
بجائے کعبہ و بتخانہ دارم چشم بینا را

چراغ خانۂ ما جلوہ ریز نور وحدت شد
کہ در آغوش دل پروردہ ام داغ تمنا را

بخاک و خواب غفلت رفتہ اجزائے شکست از ما
کنم تعبیر از خط جبین نقش کف پا را

جہان شد تنگ بر من بر تراب عشق بنیادم
بہ غربت یا کنم مثل شرر در دامن خا را

سویدا بہر دیدارش سواد دیدہ روشن
بہ دود مجمر دل رفتہ بوئے عنبر سا را

جنون پیدا و پنہان عالم اسباب خاموشی
خیالی شمع تصویرم ندارد از زبان یا را

نفس خمیازۂ ہستی کہ گرداب سرگشتی
ز آتش زیر پا در وجد آرد موج دریا را

بہر مشرب کہ باشی جلوہ حسنش تماشا کن
کہ از ذوق نظر در شیشہ بینم رنگ صہبا را

عبادت با ارادت در حضوری می برد راہے
کہ عکس از بہر خود در آئینہ وا میکند جا را

تماشا گاہ دل از حسن جان جام جہان بینم
ز سیماب نظر دادی جلا آئینہ ما را

طلسم نیستی شیرازۂ بند نسخۂ ہستی
نما بین السطور ہر نفس پوشیدہ اسما را

وجود بے وجود ما نمود بے نمود ما
ز من باشم نہ تو باشی کہ باشد این تماشا را

شناسائی اگر خواہی ز خود بیگانہ شو اے دل
نقاب از چہرہ معنی بر انداز ند التا را

خفی از بینش آدم جلی بر صفحۂ عالم
چو بوئے گل برانگیزی خیال روئے زیبا را

بچشم آبلہ پائی ز خارے خامہ و مجبسہ
کہ در خط نقاط از خون براتم داد صحرا را

نظر مانند شب گلدستہ بند دیدہ حیرت
چو شاخ زعفران بر دو شکستی رنگ دلہا را

زحد بگذشت مشتاقی بده ساقی مے باقی
که از خونِ شهادت رنگیم رنگِ مصلا را

سیاہی در سپیدی منکشف باہم نمی‌گردد
نظر در زیرِ پردۂ شور دارد حُسنِ نکتہ را

در نظر زیرِ روز برپیش مصلاست مرا
رہبرِ ہر دو جہان دیدۂ بیناست مرا

ہاتفِ غیب ادائے دلِ شیداست مرا
کارپردازِ مشیت سرِ سوداست مرا

ترکتازِ نظرم طالب و مطلوب نما
نورِ مستور درین آئینہ پیداست مرا

جان و دل تابعِ احکامِ سفرہائے نظر
تا بمنزل نرسانید رہ راست مرا

یادِ وصلے کہ جمال آئینہ رویم بود
قبلہ و قبلہ نما بزمِ دلِ ماست مرا

ساز از سوز بود سوز بود از سازش
اشک آبِ آتش و خون خلط دراجزاست مرا

دل بہ آموزِ شکایت نشود گرچہ شود
یار بیگانہ و بیگانہ شناساست مرا

عشق لبریزِ جدائی و جدائی ہمہ حال
ساغرِ بادہ بکف چشمِ تمناست مرا

کرمِ شب تابم و تابم ہمہ بیتابم روز
داغِ دلسوز چراغِ شبِ یلداست مرا

کام ناکامی و انجام سرانجامی مرگ
خون گرفتہ بہ کہ گویم چہ تمناست مرا

سوختم خاک شدم عشقِ حقیقی باقی ست
لختِ لختِ دلم آتش کدہ آراست مرا

بالِ پرواز در آغازِ شکستِ پرِ ما
پائے دل گرچہ بسنگ آمد و برجاست مرا

زاہدا ہجرت و صلت بنگاہم چہ شود
جنت این ست کہ باطل غمِ فرداست مرا

حیرت آبادِ خیالِ از دلِ ما میجو شد
صیقلِ آئینہ در دیدۂ رسواست مرا

از خیالِ تو دلم آئینہ حسن و جمال
ہرچہ مستور شد از چشم ہویداست مرا

نیش زن در پئے تکمیلِ جنون پروازی
سرِ خارست کہ در دامنِ صحراست مرا

قدردان قدر کند لازمهٔ هستی را	زین سبب نیست بجز وصل تو در خواست مرا
باغ باغ ست دل از شیوهٔ حسن و صفات	شوق دیدار تماشا تماشا ست مرا
رنگ تغییر ز تاثیر جنون میگردد	اشک و خون جگرم لولو لالا ست مرا
دیدهٔ خیره شود تیره نه بیند جز دوست	ششجهت بزم نگه شاهد یکتا ست مرا
شمع سان سوز و گدازم نه در اندازهٔ ما	باقی از قسمت من قصهٔ لفظ و است مرا

رفت از دست من ای شور عنان مقدر
در وساطت نه دلم واسطه برخاست مرا

نشئه من دل ریش را تا عاقبت اندیش را	دانی چو درد خویش را توشه بده درویش را
من عاشق دیرینه ام با سینهٔ بی کینه ام	من آنم و من این نه ام توشه بده درویش را
دلخسته و مسکین گدا هر دم ز تو غمگین نوا	ای خسرو شیرین ادا توشه بده درویش را
در بزم او مهمان شدم بر حسن او نازان شدم	مستغنی از حیوان شدم توشه بده درویش را
خوش خوش بگلزار آمدم از بهر دیدار آمدم	عاجز ز انکار آمدم توشه بده درویش را
من بندهٔ بی مال و زر تو صاحب حسن گهر	توفیق تو باشد اگر توشه بده درویش را
دارم غمت در دل نهان بردی کجا آرام جان	از در بدر کن یا بخوان توشه بده درویش را
از تو نگاه و صحبت از من نیاز و معذرت	ای دل براه عاقبت توشه بده درویش را

بر عاشق صادق ببین بر حسرت دامن ببین
بر شور را ای رازق ببین توشه بده درویش را

دلم در دام صیاد ست ذوق آرزوی ما	تکلف بر طرف طوق اسیری در گلوی ما

برآید هر سحر از بام خورشیدے بکوئے ما
نگر در رنگ شب پیدا نه روئے او نه روئے ما

خیالِ ما وصالِ ما حبابِ آرزوئے ما
نفس شیرازه می بندد زنفسِ گفتگوئے ما

خوش آن خاطر که از نادیدنها دیده بردوزد
نشد مسدود از وحشت گل سیلاب جوئے ما

اگر آئینه سازے سنگ را ور آتش اندازی
نقاب از چهره بردار و زتلخی ترشروئے ما

دو رو بد شد سیه در دهر و عقبیٰ فردِ اعمالم
سیاهی بر سیاهی میدود از شست و شوئے ما

دل از سوزِ طپش چون نالئے میکنم خالی
نفس تارِ رگ جان تا گره شد در گلوئے ما

اگر در عرضِ مطلب لب کشادم اشک حاصل شد
چو گوهر در صدف در چشم پنهان آرزوئے ما

تغافل آهم ز دستِ خویش سوزد خانهٔ خود را
برنگِ شمع از دل سر برافراز عدوئے ما

جبین بر خاک در سایم که دل را دل نمیدانم
برون از در چه کردم تا کشاید در بروئے ما

گلِ اشک و گلِ داغ و گلِ زخم و گلِ خورشید
نظر آید ز هر سمت باغ آرزوئے ما

تغافل رنگِ محفل بود سوزد خواه سوزاند
چراغ زیر دامانست در دل آرزوئے ما

کبابِ سیخ گشتم از وفورِ سوزِ پنهانم
صبا گلشن به گلشن میکند تشریحِ بوئے ما

چو غواصے که بهرِ گوهرِ مقصود خون سوزد
زتبلیغِ نظر اے شور در دل جستجوئے ما

پئے نخچیرِ دل در یک نظر صد تیر می بارد
پرِ پرواز دارد تابِ حسن شعله خوئے ما

بیک بست و کشادِ چشم آخر میشود عمرے
به تلقین راز بکشاید حباب از خنده سوئے ما

نظر زیرِ نظر دارم ز مژگان سوزنے دارم
شگاف آب خود دوزد ز آبے در رفوئے ما

چه داند ساقیِ مدهوش قدرِ تشنگیِ دلها
بجز از باده باران پر نشد از مے سبوئے ما

ز اسرارِ حقیقت هر که واقف شد همین داند
عبارات معانی خیز دارد مو بموئے ما

نسیم وادیِ غم آخرش برباد خواهد کرد
شد از خاصیتِ آب و هوا نشو و نموئے ما

خیالِ او خیالِ ما خیالِ ما خیالِ او
خلوئے او خلائے ما خلائے او خلوئے ما

عدم پیدا وجود ما وجود ما عدم پیدا
زبا گفت و شنوئے دل ز دل گفت و شنوئے ما

ز جامِ عشق سرشارم بیادش محوِ دیدارم
نظرے آید از ہر سمت باغِ آرزوئے ما

عبادت باعثِ راحت کہ دل محوِ تماشائے
ز خود پہلوتہی کردن سرانجام کدوئے ما

بہ ذوقِ پاک بینی چشمِ عاشق شو ہویدا شد
بہ آبِ طینتِ صافی کند نقلِ وضوئے ما

در نیازِ تو شکستم شبِ تنہائی را
ریختم رنگِ تصور سخن آرائی را

در تصور نگرم وا رو بینائی را
قصہ کوتاہ چراغِ شبِ تنہائی را

تا قیامت نکشم وعدۂ فردائی را
جلوہ ہر روز تماشا و تماشائی را

مردنم زیستنم زیستنم مردنِ من
انتہا نیست ہوا و ہوس آرائی را

پردہ بر دیدہ گرفتی بتماشائے جہان
چشم در جیب کند پردۂ پیدائی را

نامِ تو ورد ز تاثیرِ طلسمِ جذبات
صدا مکان نبود وصفِ تو گویائی را

آمد و رفتِ نفس سلسلۂ ورد و دراز
راز افشا نشد اسرارِ ہویدائی را

از زمین تا بفلک جلوہ کشود ست تجلی
تا دہد آغوش کشد عاشقِ شیدائی را

شادیِ وصل ہمان بہ کہ دوامی باشد
ذرہ سان وقف کنم ناصیہ فرسائی را

عشق شمع است کہ در خلوتِ دل سوختہ ام
ناتوانم چہ کنم تاب و توانائی را

عکسِ آئینہ درونست و بیرون نمی آید
پردہ حائل نشود جلوۂ یکتائی را

خال در دیدہ محیط ست و نظر کشتیِ نور
در سفر رفتہ نداند رہِ باز آئی را

بوسہ گاہِ کفِ پا بہر لبِ آبلہ ہا
خارِ پا داغِ جگر لالۂ صحرائی را

غنچۂ دل کہ چو گل حالِ پریشان دارد
ہمچو سیماب گرہ بستہ شکیبائی را

بود و نابود به دیوانهٔ عشق تو وجود
گردش گرد جهان بادیه پیمائی را

پرتو ماه که در بحر نمایان سر آب
در تهٔ چشم ببین جلوهٔ بالائی را

جلوهٔ حسن بهر رنگ و نظر همرنگ است
عشق نیرنگ بود رنگ تماشائی را

همه جلوه همه جلوه همه او گردیدیم
ناگزیر است فنا غرقهٔ دریائی را

میطپید رنگ پریدن ز طپیدن در دل
هر طپش آب کند خون تمنائی را

گرچه برهم زدهٔ تفرقهٔ دانش و عشق
کار بی عشق بهم بر زده دانائی را

مانع قتل همین است و همین موجب قتل
کرده قطع نظر ترک شناسائی را

در نظر شمع تماشای تو روشن گردید
لیلة القدر بود تارک و بینائی را

اشک را پاره دار پیش ز خون دل من
خفتهٔ خاک لحد باوتن آسائی را

نفس بازپسین داد حیات جاوید
مرگ نعم البدل اعجاز مسیحائی را

سیرگاهست دلم آینهٔ دید و شنید
بازپی گشت صدا گنبد مینائی را

نالهٔ پر درد ز دل میکشیم از تنگی دل
شوق پرواز دهد حوصله افزائی را

بیدار سحر گشتی و رفتی ز بر ما
بستی کمر خویش و شکستی کمر ما

عالم همه تاریک و جمالت بصر ما
ناپید و پدید است نظر در نظر ما

ما تنگ حجابیم و ناموس هستی
هر اشک گره بود ز خون در جگر ما

خیر قدح خویش ندیدیم و نه بینیم
از بی جگری لخت جگر شد سپر ما

عنقا صفتیم از قفسی بهر وصالش
در بیضه بریده ست قضا بال و پر ما

آن نور نقابست در افتاد برویم
در ظلمت حیرت بسر آمد سحر ما

از خاصیتِ عشق خبردار نبودیم
فحوائے سبیل ست یکسان خشک و ترِ ما

در عشق ز ایجادِ عجب سحر بیانیم
نے بانفسم نغمه سرا از اثرِ ما

شیرازهٔ اوراقِ پریشانی خویشم
صد داغِ نهان ورثهٔ داغِ دگرِ ما

ما دُردکشانیم ز میخانهٔ توحید
جز سایه کسی باز نگردد ز درِ ما

از بحران پرس که هستی چه معماست
از ملکِ عدم هیچ نیاید خبرِ ما

ما سالکِ عشقیم خیالست گذاره
هر جا گذرِ ما نشود رهگذرِ ما

لغزش ز جنون رنگِ جنون در نفسم ریخت
افسانهٔ عشق ست دمِ مختصرِ ما

برق ست تجلی و شگافِ درِ جانان
جویائے نظاره نظرِ منتظرِ ما

ایام در اندیشهٔ هستی نگذاریم
راهے که بمنزل نرساند سفرِ ما

از نیست بود هست که از هست بود نیست
در هردو صفت خاک نبود در بدرِ ما

ما در حرمِ کعبه و تو در حرمِ دل
یادِ تو بهر جا که بود راهبرِ ما

اے خاکِ درِ یار ز ما نام و نشان گیر
بے نام و نشانیم و توئی نام ورِ ما

من دل بتو دادم بدهم جان بنگاهے
قربانِ تو این جان و دلم ماحضرِ ما

در چشمِ جهان سرمهٔ افسون نکشیدیم
بیداریِ شب خوابِ سحر دیده درِ ما

اے شوق خبر ازرهِ مقصود نداریم
در سینه نفس گم شده باشد نظرِ ما

بر دل گذاشتم ز ازل کارِ خویش را
در بر کشم ز قطعِ نظر یارِ خویش را

خورشید را نهفت بگلِ زنگ آئینه
در پوست گفتن است طلبگارِ خویش را

طے قصهٔ زمین نشود بر سرِ زمین
بر سر گناهگار برد بارِ خویش را

بیرون ز وضع پا نه گذارد و بیگانه
از پیش رفته لب شکند آثار خویش را

چون خار خار چیده بدل نیش داغ پا
در بر گرفته ام گل گلزار خویش را

گلبانگ برقدم نه زند تیر آه ما
دوزخ ستم خریده گنهگار خویش را

خواب وحشی به روی چراغ تو گفته ام
دیوار خویش ساخته آزار خویش را

مرغ شکست بال ز پرواز در قفس
انداختم به روی زمین بار خویش را

اے شور دل چه مصرعه رنگین نوشته است
قربان بالمشافه آنظار خویش را

آشنا در بحر هستی ساختی از گل مرا
کاهش جانست این آسایش منزل مرا

دیده من پردهٔ در دیده بے پردهٔ
پردهٔ حق جلوهٔ در پرده هاے دل مرا

کام دل گردید حاصل کام جان حاصل نشد
کام جان گر وصل باشد کام شد حاصل مرا

جان من مهمان کند مهمان شود گر جان من
جان برد جانے بلب گر جان شود واصل مرا

ساختی مشغول نظاره به حسرت سوختی
ساختی تا سوختی چون شمع در محفل مرا

چشم و دل دارم به هر نظاره آوارهٔ
آشنا کرد است با نا آشنایان دل مرا

پرده اوراق جهان شیرازهٔ دل بسته ام
چون نفس خط میکشد بر حرف لایعقل مرا

خانه بر دوشم به دنبال فنا سر میکنم
خاک ره گردیده ام تا سر شود منزل مرا

بر جگر دندان فشردن بخیه زخم جگر
مرهم از خون خوردن ست و آرزو قاتل مرا

از غبار خاطرش در گریه میسوزم چو شمع
پیش پاے خود ندیدم رفت پا در گل مرا

سر حباب بحر عشقے بسته با فتراک موج
صید گردابم کشد زنجیر با ساحل مرا

سختی ایام دیدم در حصول جسم و جان
مشکل آسانست پیش آمد چه این مشکل مرا

گردنم خم گشت بر سر بارِ منت می برم — ذبح کردی رفتی و بگذاشتی بسمل مرا
عشقِ لیلیٰ در دلم آواره چون مجنون شدم — من نمیدانم که آن می بیند از محمل مرا
قلزمِ توحید در پیمانۂ یک قطرہ — انتخابِ دو جهانست انتخابِ دل مرا
قطرۂ در قلزمِ توحید ناپیدا کنار — انتخابِ دو جهانست انتخابِ دل مرا
نقطۂ سهوست این یا نکتۂ اسرارِ عشق — انتخابِ دو جهانست انتخابِ دل مرا
ریخت رنگِ مسجد و بتخانہ از یک مشتِ گل — انتخابِ دو جهانست انتخابِ دل مرا
در جوانی بت پرست و در ضعیفی حق پرست — انتخابِ دو جهانست انتخابِ دل مرا
منتخب گردید دل از انتخابِ دردِ عشق — انتخابِ دو جهانست انتخابِ دل مرا

منزلِ مقصود دور اے شورِ مقصد در نظر
هر نفس ره می نماید تا سرِ منزل مرا

ستمبر ۱۸۸۳ء

ساقی بده بیاد هوائے بهار را — برخیز و جام ریز مئے خوشگوار را
اے دل خیالِ گیسوئے او باش گو کے — در آستینِ خویش نه پرور د مار را
در هرِ دیارِ زخمیٔ پیکانِ یاس شد — آخر کجا برم دلِ امیدوار را
بر دار دست را ز علاجِ من اے طبیب — غمگین کند مصیبتِ من غمگسار را
گفتم چه دیده ز منِ خسته جان گناه — کردی جدا ز خدمت خود جان نثار را
عهدِ وصال بابتِ پیمان گسل فتاد — یارب بده قرارِ دلِ بیقرار را
مثلِ چنار سوز من از آتشِ دل ست — با کاه کے مثال و هم جسمِ نزار را
تعبیرش اینکه یار مقرر کند هلاک — دیدم بخواب سلسلۂ زلفِ یار را

در فکرِ زلف بودم و آمد خیالِ خال ‏ ‏ داغِ دگر رسید دلِ داغدار را

اے شور تا دل ست ہم آغوشِ درد کس
یکدم تہی نیافتم از غم کنار را

۲۴ دسمبر سنہ ۱۹۰۳ء

سوختی خوابِ دیدۂ مارا ‏ ‏ راحتِ برگزیدۂ مارا
نسبت بسوختن بہ دل باشد ‏ ‏ نفسِ برکشیدۂ مارا
سردمہری ز جوش افگندہ ‏ ‏ در جگر خون طپیدۂ مارا
ضبطِ مطلب شود ز بے ربطی ‏ ‏ نامۂ آبدیدۂ مارا
سوز خاکستر سیاہ کند ‏ ‏ داغ بر دل رسیدۂ مارا
دل فریبستہ با شکر خندش ‏ ‏ لب بتلخی چشیدۂ مارا
حرف کوتہ کن ز استغنا ‏ ‏ قصۂ ناشنیدۂ مارا

چارۂ شور نا موافق شد
جانِ آفت رسیدۂ مارا

۱۸ اگست سنہ ۱۹۰۳ء

در جسم جانِ غمگین مہمان شدست مارا ‏ ‏ معمور خانۂ دل ویران شدست مارا
[illegible] کافرم نہ رندم نے صوفیم نہ زاہد ‏ ‏ ایمائے حق پرستی ایمان شدست مارا
وز دیدہ رونمودی بر ما نظر نکردی ‏ ‏ پاسِ حجابِ یاران دربان شدست مارا
یارب چہ منت ست این از فیضِ آشنائے ‏ ‏ سوہانِ روح دردِ ہجران شدست مارا
بے یار خوش نباشد آسایشِ دو گیتی ‏ ‏ قیدِ فرنگِ ہستی زندان شدست مارا

به اعتبار قاصد بے اختیار دل شد — عهد وصال عید قربان شدست مارا
در وادی جدائی مجنون خبر ندارد — چشم سیاه لیلی جویان شدست مارا
در ته شکست کشتی از ناخدا چه حاصل — ز آشوب چشم پرنم طوفان شدست مارا
بر راه حق شناسی خوف و خطر نباشد — هر کار مشکل ما آسان شدست مارا

دیوار گوش دارد کوتاه کن سخن را
از شور عشق هر کس پرسان شدست مارا

آمد بهار و خنده زسیر چمن کجا — شیشه کجا شراب کجا یار من کجا
حاضر جواب ترشی دندان شکن کجا — قاصد کجا پیام کجا حسن ظن کجا
نور سحر تلافی تاریکی شب ست — چین جبین کجا لب شیرین سخن کجا
آتش بجان ریزهٔ سنگ اوفتاده است — دل بستگی کجا غم حسن و حسن کجا
از خنده بوئے بادهٔ گلرنگ میبرد — طرز حجاب کجا و فریب سخن کجا

بر چرخ میکشد غم دولاب عشق شور
عزم سفر کجا سر راه وطن کجا

۲۳ جون سنه ۱۹۲۶ء

اگر در سلک تحریر آورم قربانی دل را — نویسم تا بسم الله خوانم بدر بسمل را
ز زخم خنجر نازش بخون رقصند بسمل ها — ز جوهر سورهٔ اخلاص دم کردند قاتل را
بخون بیگناهان سرخرو گشتند قاتل ها — بفرض عاملانه خویش را خواندند عادل را
خراش از خار غم گلدسته بند داغ مجنون شد — که لیلی داشت چشم منتظر چاک محمل را
زبان و طبع موزون را سخن سنجیده بر آید — صدف از دُر تهی پهلو زند بر موج ساحل را

شب ماہ ست و جام مل جنون در سر نظر بر در / چہ می دانند اہل دل زنا بتابی دل ہا
چرا بر سینہ داری دست ہنگام ہم آغوشی / کہ سازد کار خنجر در میان دیوار حائل ہا
ببین پرواز پروانہ بوصل شمع میسوزد / کہ داند عشق آسانست ورنہ ہست مشکل ہا
مشو غافل زیاری گر بجویم آرزو دارے / نباشد بیخطر سالک زراہ و رسم منزل ہا
حضورے گر بجواہی مرید رنگ ساقی شو / نباشی تا نبجے آگاہ از آداب محفل ہا
چو عاشق سر بکف دارد چہ باک از تیغ و صف داران / کہ صفداری شرف دارد میان خیل قاتل ہا
حباب اسے شوق از موج ہوا برخویش می بالد / زتاب چین پیشانی گرہ افتاد در دل ہا

۷ ستمبر ۱۹۰۳ء

نازک بود از غنچہ زشوخی سخن ما / گویا کہ نداریم زبان در دہن ما
اے شعلہ سیہ کاری دل پیش نہادیم / آلودہ خون ست زعصیان کفن ما
از سیر چمن تشنہ لبے سیر نگردد / دل میکشد از جذبہ شوق وطن ما
انجم زہوا دارے شب نور برارد / از کثرت داغ ست بہار چمن ما
اے ساقی شیرین لب و دندان بکش [illegible] / نیرنگی مے زندہ کند انجمن ما
از معرکہ قتل حیا کس نہ پسندد / بردوختن دیدہ و خون سوختن ما
از جنبش مژگان سر کارے بسر آمد / مقبول نگاہ تو شد از جان شدن ما
ہر غنچہ قبا میکند از جوش بہارے / آسایش خاطر ندہد پیرہن ما
از شرم نگہ چشم سیہ باز نہ بیند / رم کردہ زصحرائے غزال ختن ما
در ساغر مے اشک بیاد تو فرو ریخت / بد ذائقہ شد لطف شراب کہن ما
احوال مزاج از لب بیمار چہ پرسی / موقوف بر اصلاح بود مردن ما

خون ریزیِ عشاق نصیبِ تو مبادا | سررشتهٔ فتراکِ اجل روحِ تنِ ما
بر بسترِ نازست نفس غالیه فرسا | شرمندهٔ اظهارِ گلِ خنده زنِ ما

از جذبهٔ دل ره بدلت شور ندارد
محتاجِ سبب نیست غمِ دل شکنِ ما

۵ ستمبر ۱۹۰۳ء

کنجِ غم گرمیِ خون کیفِ شراب ست اینجا | دلِ خو کردهٔ نازِ تو کباب ست اینجا
حسرتِ جلوهٔ خورشیدِ شبِ غم نخورم | چشم بستن ز جهان عالمِ خواب ست اینجا
تکیه بر عمر زدن کارِ تن آسانی نیست | هر که آمد به جهان پا برکاب ست اینجا
غنچه از جنبشِ لب درسِ تبسم گیرد | شوخیِ حسنِ تو در زیرِ نقاب ست اینجا
یادِ مژگانِ سیه نیش زند بر دلِ ریش | خانه از رخنهٔ دیوار خراب ست اینجا
طرزِ تقریرِ بتان رنگِ دگرگون دارد | خنده بر شکوه زدن طرزِ جواب ست اینجا
شمع هم شعله زبان شد پرِ پروانه سوخت | دعویِ رشکِ عدو نقش بر آب ست اینجا
سوزِ سودای سرِ زلف دماغم سوزد | واقف از دردم و دیوانه خطاب ست اینجا

رازِ دل پیشِ تو [illegible] به پرده مستتر شود
آتش[1] از آب شدن روزِ حساب ست اینجا

۲۳ جون ۱۹۰۳ء

تا نگاهِ گرمِ او گردد دوچار آئینه را | بر خطِ سبزش کند جوهر نثار آئینه را

[1] آتش شدن غضبناک گشتن - آب شدن - شرمنده شدن - روز حساب - روز قیامت بروز قیامت اول تمام عالم آب خواهد شد و بعد ازان آتش - بروز حشر

شوقِ دیدار آورد رو بر نگار آئینه را / تیز گردد آتش از خطِ غبار آئینه را

نیست در بازارِ رسوائے متاعے غیر ازین / میفروشد حسنِ یار لفش چه کار آئینه را

پرتو خورشید را صبح گریبان میدرد / بازدارد دیده عذرِ انتظار آئینه را

خونِ دل سیماب شد از یادِ حسنِ عارضش / موج حیرت می طپد اندر کنار آئینه را

تا کدا این شیوهٔ ناز بتان از یاد رفت / نیست از سوزِ نگه جان در قرار آئینه را

گرمئ تیز نفس چون پاک می سازد غبار / میکند روشن تتی اسفند یار آئینه را

وحشت انگیزد نگاہے پرست از بیخودی / سر به سودا می دهد جوشِ خمار آئینه را

خندهٔ گل ناز پرور از نسیم زندگی / ریخت از عکسِ رخش رنگِ بہار آئینه را

تابِ دیدارش ندارد چون نگه لغزش کند / چشمِ مخمورش بر آرد میگسار آئینه را

دیدهٔ اہلِ حیا گر پرده دارِ عصمت ست / ننگِ عریانی برد در زنگبار آئینه را

از خطا ابرو کند ادراکِ حالِ خیر و شر / جامِ جم بر کف نهاد امیدوار آئینه را

شتول در بزمِ خموشان بر نیاید از الم
نقشِ تصویرم کند لوحِ مزار آئینه را

۱۵ جون سنہ ۱۹۰۳ء

کشتهٔ نازم زہے تقدیر می باید مرا / سرنوشت از جوہرِ شمشیر می باید مرا

حیرت انگیز ست بے عکسِ رخش آئینه / بت پرستم در نظر تصویر می باید مرا

برکشیدم آه و مو از خامه اوصافِ او / خط شکستم ربطِ خوش تحریر می باید مرا

ما سوا مقصد ز دیده می رود پائے نگاه / از رگِ پیچیده ام زنجیر می باید مرا

نغمه ام در سینه چہره دستی میکند / تشنهٔ آزاده رو چون تیر می باید مرا

اخگرِ سوزان ز باران زیرِ خاکستر کنند
بر سرِ بالینِ دلِ شمگین می بایدمرا

بیضه در آشیان بر شاخ پر برآورد
حسنِ معنی شرط در تدبیر می بایدمرا

شمع تا روشن نگردد سکونِ سینه نیست
در کشیدن آهِ پر تاثیر می بایدمرا

قمریِ عشقم نشیمن بر سرِ آزاد بود
طوقِ منت در گلو توقیر می بایدمرا

شمع روشن مهر با پروانه پیدا میکند
آن زبانِ شسته در تقریر می بایدمرا

غنچه را راحت رسان آغوشِ دامانِ نسیم
آب و آتش خاک و باد از شیر می بایدمرا

مومِ شمع از سوزشِ دل میگدازد باک نیست
آب و گل آغشته در تخمیر می بایدمرا

گاه می خندم به خواب و گاه می نالم ز عشق
شورِ نسیان کردنِ تعبیر می بایدمرا

۱۴ جون سنه ۱۹۰۳ء

ز رسمِ آشنائی هر که فهمد معنیِ ابرو را
بخطِ بختِ من تشبیه خواند چینِ ابرو را

ز اندازِ نگاهش آنچه در دل بود دانستم
حیا خاموش و در گردش مکن چشمِ سخن گو را

ز فیضِ حسنِ عارض تازه گردد خطِ سبزِ او
تری هم سبزه میسازد گیاهِ بر لبِ جو را

چو شعله می طپید دستِ حنائی زیرِ دودے
که بعد از غسل گر پرواز دادی بالِ گیسو را

بخواب از دل قرین بودم که با من در سخن آئی
شکست از جوشِ مے خم گرم کردم حبابِ پهلو را

ز حیرت سوختم در دل نگاهم بر نمی آید
به زخمم مشک افشاندن کشاید خاطرِ او را

مراد داد خواهی بر نیامد خاک گردیدم
تو از رنگِ خجالت صاف کن آئینهٔ او را

به دریائے محبت موجِ غم از آهِ دل سرزد
بوحشت آشنا گشتم شکستم زورِ بازو را

مشک بر زخم افشاندن - ایذا رسانیدن -

من از سوزِ محبت موم کردم آہنِ دل را
به اصلاح آورد نرمی مزاجِ طفلِ بدخو را

دلم را از جفا برباد کردن مہر افزاید
کہ من بر دیدۂ دل سودہ ام خاکِ سرِ کو را

چو صیادے کہ دارد در نگاہِ خود نگاہِ او
بجز سرگشتگی حاصل نباشد چشمِ آہو را

ز مژگانِ صف آرا چشمِ او خطِ امان گیرد
کہ بر شاخِ مراد از گل زنی اے خار زلو را

زلوا سے سوزِ ہجران فرصتِ فریاد میخواہم
بر آتش خشک گردد شاخِ صندل بیدبو را

چنین نوروز بر گیتی نصیبِ شوق خواہد شد
تو گوئی از حیا سے نے و من در بر کشم تو را

۷ جون سنہ ۱۹۰۳ء

تا کجا در دل نہفتم سختیِ بیداد را
در گلو ناحق شکستم نالہ و فریاد را

نقشِ پاے آہوان شیرازۂ دل بستگی
نا امیدی خشک میسازد لبِ صیاد را

از نیازم بے نیازی امتیازم می برد
ورنہ من از زورِ بازو بشکنم فولاد را

پا کجا زانِ محبت را تحمل مشکل ست
دل ز جا رفتست از بو بلبلِ ناشاد را

راحت از دنیا و دین بر من گوارا کردہ
اے جنون بیہودہ ام در دشت خاکِ باد را

سر بجیب آوردہ و مشتاقِ دیدارِ توام
ہان زبان ظالم زیبدت بندۂ آزاد را

بر درت رفتم شنیدم صد سخن گفتم یک سخن
دادِ ما بہرِ خدا دردہ و بستان داد را

ہر کجا دیدم ترا محوِ تماشا ساختم
سوختم در دل تمنا تازہ کردم یاد را

آسمان مشاطۂ نازست و مشاقِ جفا
عمرہا دیدست این سقفِ کہن بنیاد را

جان کنی در کوہِ غم شیرین ز بے لطفی بود
ہر سرِ مو باد آرد تیشۂ فرہاد را

با عدو خلوت گزین اے شوق اگر بیگانہ
در ترنم ساز کن حرفِ مبارکباد را

۳ مئی سنہ ۱۹۰۳ء

وداعِ خبر بگو اے صبا دل آرا را
بشارتے کرنش نم غبار صحرا را

بہر کجا کہ روم والہ تمنا شایم
کہ داغ بر دلِ مسکین نہادہ ما را

بحالِ من نگران چشمِ نقشِ پا باشد
کہ گردِ باد فتادہ پست پشت پیا را

دلِ فریفتہ از داغ عشرتے دارد
ز امتیاز جبین سپہر مینا را

تمام شب بخیالِ تو گفتگو دارم
کہ صبح وقتِ حدیث ست مژدہ بہار را

سپند بر سرِ آتش نگاہ میدارم
کہ خال شہرتِ حسن ست روئے زیبا را

پئے نظارۂ یوسف کہ چشم وا دارد
چہ شوق پردہ در دو محمل زلیخا را

زشوقِ وصلِ تو محروم جان نمی بازد
تجاہل ار نہ برد حسرت تمنا را

زخاک زیب جبین نقشِ بوریا دارد
خدا گواہ کہ بوسیدہ ام کفِ پا را

زخندہ بوسہ نیرزد بہ لعلِ سیرابش
کرے فروش کنم طوطی شکر خا را

خلافِ شرطِ محبت نیم کہ خلطِ بن ست
چگونہ دور کنم از دماغ سودا را

جمالِ یار در آئینہ دیدن و رفتن
دو نیم کرد دل شوخِ ناشکیبا را

۲۴ مئی سنہ ۱۹۰۳ء

گر آہ بر آید ز دلِ بے خبر ما
چون سرو سہی بار نہ بندد شجرِ ما

تیشہ بہ رگ و ریشۂ خارا زند آتش
از آہ جہد بیشتر از دل شررِ ما

چشمِ تو کند دعوئے اظہارِ محبت
از حسنِ بیان سکہ خورد در نظرِ ما

بے گریہ اثر نیست بہ اظہارِ تعشق
در بطنِ صدف قدر ندارد گہرِ ما

خورشید کہ از دورِ فلک بیم ندارد
آسان ز جہان رفتنِ ما شد سفرِ ما

اے مرغِ چمن زاتش گل بیم نگاہیم
در خرقۂ ما نیست بجز بال و پرِ ما

تا از لبِ شیرین سخنے تلخ شنیدیم
خون می طپد از سوزِ خراشِ جگرِ ما

از وصلِ بتان بہرہ اندوختنی نیست
شورِ شبِ ہجر است اگر راہبرِ ما

۱۵ ستمبر سنہ ۱۹۰۳ء

قطع کنی امیدِ پرستارِ خویش را
اے غم شتاب زن دمِ بیمارِ خویش را

جرمِ مرا سزا نبود جز قطعا بدھر
روزے بود کہ جلوہ کنم یارِ خویش را

شوخی ز حد مبر کہ در آئینِ اتصال
پابندِ انقلاب کنم کارِ خویش را

تابِ سوال و روی جوابے نداشتن
کم کردنست قدرِ خریدارِ خویش را

شاید نثارِ گل چو نسیم و صبا شوم
پامالِ عشق کردنِ زارِ خویش را

از چشمِ فتنہ زا اثرِ بد نگاہدار
در عہدِ نازِ جنبشِ رفتارِ خویش را

دندان بخون برم کہ ز دیدارِ آفتاب
مسدود کرد خنجرِ دیوارِ خویش را

قربان گردہ پوشی چشمِ سیاہِ او
بر یخ نوشتہ گرمیِ بازارِ خویش را

دندان بخون بردن (صبر کردن) گردہ پوشی (پہلوانان خاک بر جسم می مالند) بر یخ نوشتہ (فراموش کردہ)

روئے رضا شناس کہ تا در قفس کند ۔۔۔ از شوخی نگاہ گرفتارِ خویش را

یادِ تو از دلم نرود جز شبِ وصال ۔۔۔ کن تازہ کامِ تشنۂ دیدارِ خویش را

راحت رسانِ شور بود درپئے خلش
از دستِ نیش برنکشد خارِ خویش را

۱۰ مئی سنہ ۱۹۰۲ء

چرا آبے در جگر دارد نسیمِ گلشن بینا ۔۔۔ دہانِ خشک و جانِ تازہ باشد در تنِ بینا

سرشتم سوزِ عشقِ جان گزا را زندہ میدارد ۔۔۔ کہ ناحق رنجیم بر آتشِ دل روغنِ بینا

ز پیدا کردن اسبابِ ظاہر دل نیاساید ۔۔۔ اگرے نوش بر بازو ببندد جوشنِ بینا

قصاصِ خونِ ما سرمایۂ بیحاصلی باشد ۔۔۔ پراگندہ کند بوئے بہ سر بشکستنِ بینا

ز نخلِ آرزو خوردم فریبِ خشک سالی را ۔۔۔ فروشد نشۂ مستی ز خالی دیدنِ بینا

چو شمع از حالِ خود آگہ نیم لیک اینقدر دانم ۔۔۔ نباید گریہ قلقل جز خندیدنِ بینا

ز بوئے ہمنشین ہر بستہ و رنگِ غنچہ گیرد ۔۔۔ دماغ ز تکلف با سوادِ روشنِ بینا

ز سوزِ گرمیِ آبے دلم از صبر میرنجید ۔۔۔ نباشد خالی از حکمت زگل سربستنِ بینا

تکلف برطرف شد بزمِ ساقی حال کرد آخر ۔۔۔ بسر افتادنِ ساغر زپا غلطیدنِ بینا

بیا اے ساقی آبی دلم سیراب کن یکدم ۔۔۔ کہ جوشِ گرمیِ خون میدرد پیراہنِ بینا

آبے در جگر (مالدار) حال کردن (رقص کردن) آبی - (انکار کنندہ) سرداب - (تہ خانہ کہ برائے سردی سازند) خون گرمی - (محبت)

چراغ بر لب جو کار فزاے مقدر شد | سر دست نگارین بر بیاض گردن مینا

زنور عشق سرافراز باشی شور تا بکن
چراغ وادیِ دل را ز نخل این مینا

۱۴ مئی سنہ ۱۹۰۲ء

شمس و قمر ز مجمرش نور فزاے دیده را
آب بپوست افگند میوهٔ نارسیده را

رفت بہ خوابگاهِ ناز ز خود بر آمده
طاقتِ بازگشت نیست نفسِ برکشیده را

دست نهاده بر دلم عاشقِ بینوا منم
غم نبود ز بیمِ جان سالکِ رہ بریده را

آب بروے آئینه ریخته عکسِ گلرخان
چشم و چراغ می برد عاشقِ جان پریده را

در غمِ جانگداز بر حسرتِ دل بسوختم
آتشِ شوق می برد خونِ جگر طپیده را

رو بگرفت واز ادا تشنگیِ من تمام شد
گوش ز شوق میکشد قصهٔ ناشنیده را

آب ز سر گذشته را کیست که دلبری کند
خود اثرِ ثبات نیست رنگِ رخِ پریده را

شب همه شب بیادِ رخ تن بفراق داده ام
بندِ قفس گران بود صیدِ ز خود رمیده را

شرح شکسته خاطرم از لبِ او چه خوش بود
نیست گزندِ برگ ریز غنچهٔ نو دمیده را

رنجشِ نامهٔ سفید مرحله ایست عارضی
نیل کشد ز خون پوست لطفِ لبِ گزیده را

شمعِ صفت بروے سه خنده زند بجاے
دور مکن تو از نظر شوقِ ستم رسیده را

آب پوست افگندن (از نابالغی بالغ شدن) راه بریده (راه متروک از غارتگری) از چشم و چراغ می برد (گرفته هم رسد) (دگر گفتن رنجیده کردن) نامه سفید (مرد صالح)

۱۲ مئی سنہ ۱۹۰۲ء

ز دیدارِ تو در دل باز دیدم رشکِ فرحت را — نگاہِ لطف آگین وانمودہ رسمِ الفت را

حرارت در جگر افزود سوزِ جان بیتابم — زہے تسکین نگردد تشنۂ ذوقِ شہادت را

ز اسرارِ دلی آگہ نگشتم چشم بکشا نی — سیاہی میدہد زیب تجلّی نورِ ظلمت را

بظاہر خوشنما لیکن لطافت دیگرے دارد — چہ معنی معنوی صوری بود گلہائے قامت را

بچشمِ انتظارِ ماہ پیکر خواب می سوزد — کہ گنجد خامشی در کاسۂ لب مستِ حیرت را

ندانستم کہ روزِ ہجر روزِ حشر خواہد شد — ز جانان تا جدا گشتم کشیدم دردِ فرقت را

ز خاکِ کشتۂ عشقِ تو بوئے شیر می آید — کہ کوہِ بے ستون دانم رگِ خونِ جراحت را

ز شورِ نالۂ شب خیز در خاطر گرہ داری
نگہ دارد خدا از دستِ می کش نازِ عصمت را

۶ مئی سنہ ۱۹۰۲ء

گوشِ زنار میکند بلبلِ خوشنوائے را — ہر کہ بکار می برد بادۂ دلکشائے را

شیوۂ تست مبخوری پاسِ شب ہست مقتضی — مست ز خواب می رسے نالۂ شب ولائے را

تا سرِ بند پیکرم گیسم و بخت می خورم — ناخنِ پردہ در مگو بند قبا کشائے را

مخرجِ حرف ساختم لب بلبنان کشودہ ام — ہیچ کسے نیافتست راہ و درِ سرائے را

جوشِ نشاط می زند آبِ حیات می خورد — تا بدل از قبلۂ کنم بوسہ مہ لقائے را

در تبِ درد میطپم ز عہدۂ جان برآمدم — بنگر چہ سوز در جگر عاشقِ بینوائے را

بکار بردن + استعمال و عمل کردن + سر بند گیسے گرفتن + از تہہ کار آگاہ ماندن +

سوزنِ شوق را بدل دست ز کار میرود — سخت شکستن است پر مرغ شکسته پاے را

بر سرِ دینِ احمدی ترک امام و پیشوا — شرع حدیث و نقل نرگس سرسلے را

آگهی از مقام داشت صاحب موسیقی عشق — حفظ به تقدم است پردهٔ خوش ادائے را

غنچه شاخ خاردار بوز نسیم آفرید — چشم دریده مژه ها جنبش فتنه زائے را

شور به دیدهٔ زخم خورد آب عتاب رنجی — ابر سیاه در پرست کاکل مشکسائے را

۴ مئی سنہ ۱۹۰۳ء

بر رخ نقاب تا نکشی از حجابِ ما — خمیازه برکشم ز گذشته شرابِ ما

بے درد عشق اچه آب روان کر ساخت — روشن کند سواد ز فیضِ کتابِ ما

تا بر جبین و دیدهٔ دل آستین کشید — نمکین شده است گریه ز خونِ کبابِ ما

دستِ دراز در گروِ گردنِ مخجل — دارند در کمربتِ حاضر جوابِ ما

پا در رکاب میگذرد عمر چون شباب — طرف از کلاه بست نهاد خرابِ ما

نقطه میانِ دائرهٔ عمر ریختم — از خارِ غم که رفت فرو در شتابِ ما

عارض عیانِ خوش نظری میکند ز خال — بر حسن ریخت نقطهٔ شک انتخابِ ما

پر شکستن (هنگام پریدن پر جمع کردن) سخت خوردن (مشکل آمدن) پرده (موسیقی) خوش ادا (خوش بیان) بطور دیگر پرده (حجاب) خوش ادا (معشوق) چشم دریده (بیحیا کرده) چشم شور (چشم بد) خمیازه برکشیدن (در آرزو ماندن) گذشته شراب (لطافت باقی نمانده باشد) روشن کند سواد (ملکه حاصل کند) از کتاب (از دل ما) تا بر جبین (دلاسا) دست دیگر داشتن (خود نمائی کردن) طرف از کلاه بستن (افاده از غرور برداشتن) نهاد (بنیاد) نقطه ریختن

مے با خیالِ چشمِ خریدار خوردہ ایم
بشکست شیشہ بر سرِ بازارِ خوابِ ما

در ہجر جلوۂ شبِ وصلش ندیدہ ایم
میزانِ عشق بیش ز روزِ حسابِ ما

آہے ز دل برآید و بر خود گرہ شود
خانہ کند کمان ز سرِ پیچ و تابِ ما

اے شور پائے بند اسیرِ ہوا مشو
از حد گذشت در شبِ غم اضطرابِ ما

۲ مئی سنہ ۱۹۰۳ء

سرِ سخن عیش و تمنا خط کشیدستی دلا
از تہیدستی نجات و در غم رسیدستی دلا

دیدہ بر عیبِ صنم جز صبر نتوان دوختن
پردۂ ناموس را از خود دریدستی دلا

خون ز گرمی در تبِ ہجران قیامت میکند
مایۂ صبر و توان از خود خریدستی دلا

خامشی از شکوۂ بیدادِ او خون میخورد
ہمچو بوئے گل ز رنگِ رخ پریدستی دلا

گردشِ خالِ سیہ چشم است مردم آشنا
در رکابِ دیدۂ شب رو دویدستی دلا

زیرِ بارِ منتِ حسن است و نیشی در جگر
ہمچو زلفِ طرہ کش بر پا خمیدستی دلا

در رگ و پے ناامیدی ہا سرایت میکند
در ہوائے نخلِ ماتم آرمیدستی دلا

در خیالِ گلرخان اہلِ دماغِ خویش باش
صد سخن ناگفتہ از ذوقے شنیدستی دلا

از نسیمِ لطف خندہ بر زند ہر غنچہ
نوش دارو از لبِ تلخش چشیدستی دلا

صفحۂ گرد (آسمان چشمِ اسیہ)، بشکست شیشہ بر سرِ بازار (راز افشا شدن)، ہوا (خواہش)، خط کشیدن (محو کردن)، سرِ سخن (عنوان)، دل دویدن (طمع کردن)

ہائے بیہوشی فراقِ می برت از سر رفت
در خمارِ نشئہ مے لب گزیدستی دلا

دستگاہِ شوق در ہجرست خونین گریہ
چون کبابِ سیخ بر آتش طپیدستی دلا

۱۹- اپریل سنہ ۱۹۰۲ء

تا زِ صیاد دست بندے برکمر باشد مرا
مرغِ آتش خوارہ ام رو در نظر باشد مرا

خال و خط بر قامت دلجوئے قاتل ریختے
خنگِ بے برگی زشاخ بارور باشد مرا

شعلۂ عشق نواز خاکستر دل مے برد
استخوان بے مغز نتوان مشت پر باشد مرا

خونِ دل از گرمی ضبطِ فغانم آب شد
مے خورد در بزمِ رندان تا خبر باشد مرا

احتیاطے نیست از سودائے زلفِ عنبرین
بوئے گلرویان علاجِ دردِ سر باشد مرا

اندمالِ زخم کے بے وصل لب مرہم کند
از فراقِ یار نیشے در جگر باشد مرا

آمدی جان در تن آمد رفتی و رفت از کنار
اضطرابِ درد ہنگامِ سحر باشد مرا

لشکرِ افلاس و یاس و فوج بر سر تاخت
در کمینِ بیکسی ہمت سپر باشد مرا

از پئے اخلاصِ گل بو می برد باد صبا
شوق از آوارگی میلِ سفر باشد مرا

۱۸- اپریل سنہ ۱۹۰۳ء

رغبتِ دیدار جانان در قفس باشد مرا
مرغِ عنقا نیستم وحشت ہوس باشد مرا

در حریمِ کعبۂ دل راہِ ایمان می روم
من نہ ام کافر کہ ہم پیش و پس باشد مرا

در خمارِ مستیِ چشمت مسیحا دم زند
از غزالانِ ختن یک عشوه بس باشد مرا

انتظاری هائے دشمن بیقراریهائے دل
روزِ هجران گوش بر بانگِ جرس باشد مرا

یارِ من خفتست و چشمم پاسبانی میکند
من نمیگویم یقینِ هیچ کس باشد مرا

کافری نوش را در هوش آرد جذبه ام
کاش بر مینائے خالی دسترس باشد مرا

در طفیلِ دوست حاصل شود اسبابِ عیش
آشیان بر شاخِ گل از خار و خس باشد مرا

طوطیِ طبعم بشارت گوید از خطِ غبار
از غبارش آئینه پیشِ نفس باشد مرا

شور از آن لب هائے شیرین بوسه ارزانی نداشت
طوطی ام از نطق شکّر در نفس باشد مرا

۱۷- اپریل ۱۹۰۳ء

ز خونم چشم پوشیدن روا باشد جهانے را
چه حالِ رگ دیدی ذبح کردی نوجوانے را

ز جزوِ آشنائی کس نخواند این سبق ظالم
چه سختے هائے بیگانه بسر بردن زبانے را

خیالِ گردشِ چشمت ز دستم می برد دل را
که اعجازِ سخن آموختی هر بے زبانے را

ز دردِ من چه می پرسی نمیدانم کجا بودی
حکایت میکند رنگت توی کردم گمانے را

دلم از پاسِ شیدائی ندارد تابِ رسوائی
خدنگِ ناله دزدیدن شکست آخر کمانے را

گره چون سخت تر گردد خلش باقی نمیماند
که در آغوشِ دل پرورده ام نوکِ سنانے را

عجب از بختِ بد دارم نمی سازد مددِ من
که جوشِ گریه ام در خنده آرد مهربانے را

نهالِ تازه ام از برق در نیسان حذر دارم
که ضبطِ گریه سوزد در تنم هر استخوانے را

سرِ یارے نداری شکوه از لب بر نمی آید
ز تاراجِ ستم برباد کردم نقدِ جانے را

نثارِ محضرِ قتل ست جان در تن نمی گنجد
پس از عمرے کہ در یاد آورد نامِ قتالے را

شکستم کشتیِ دل را بہ طوفانِ حوادث ہا
رجا بر خاستن دشوار باشد ناتوانے را

نشد دربانِ وردِ من فغان برحالِ ازین
کشیدم سر بزیرِ تیغ از خود امتحانے را

کند افشائے رازِ شور با اغیار میگوید
شکایت ہائے گوناگون برنگِ داستانے را

۲۵- دسمبر سنہ ۱۹۰۰ء

از رشتہ لب سوزنہ برآریم سخن را
تا بوند بہ خامہ رگِ غنچہ دہن را

در کوچہ نوردی ز فغان جان بدر آید
بر شام سفر سکہ زنم صبح وطن را

گو جذبہ شوقش نہ بتقریر در آید
بُردم مگر از جنبشِ لب طرزِ سخن را

تا برگِ حنا رنگ ز خونِ جگرم بست
بر پائے نگارین بدہد رنگِ چمن را

برباد کند آتشِ غم روزِ فراقم
سازند ز آب و گلِ تر خانہ تن را

گشتند بر افلاک شکست ہمہ ساقط
تشبیہ زدم خال بہ چشمان و ذقن را

سر بر نکشد شاخِ مراد از دلِ پُر آہ
از بیخ برآرند رگِ نخلِ کہن را

دیبائے شبِ وصل و شکن زیبِ جبین بود
بر سینہ شکستی ہم افتادہ شکن را

اَلْمِنَّةُ لِلّٰہ کہ جانم ز ستم رفت
اے شور کہ پارہ نتوان کرد کفن را

۱۵- دسمبر سنہ ۱۹۰۰ء

پیشوائے خویش سازم نو خطِ تقدیر را
کار بکروی می کند خندہ زند تدبیر را

از زبانم بر نمی آید سخن درمانده ام ‌ ‌ سوزنِ آهم رباید جوهرِ شمشیر را
جذبهٔ عشق ست در دل جانِ دشمن میرود ‌ ‌ زور حاصل بشود از پاسبانِ تیر را
از جفا شیرازهٔ دل برهم و درهم شود ‌ ‌ خانه ها ویران نماید جوهرِ شمشیر را
کم بضاعت را نوازش کن دلے عالی بهم ‌ ‌ گل بدامان ست و دایم گردهٔ تصویر را
هر کرا سوز و دماغ و دل نشد آگه ز خویش ‌ ‌ دردِ سر نتوان کشیدن نالهٔ زنجیر را
در دلِ سر دست ما را اختلاطِ نیم شیر ‌ ‌ گرمیِ خون می برد از آه ما تاثیر را
اهلِ حالِ دل شود غافل اگر از خویشتن ‌ ‌ بالشِ نرم ست فتراکِ قضا نخچیر را

شورِ دردِ لهاے شب خواب پریشان دیده ام
سر برآوردم ز مضمون نسخهٔ تعبیر را

۴ - نومبر ۱۹۰۰ء

دلم در سخت زه[*] دزدید گر تیرِ غمِ جان را ‌ ‌ نباشد بدگمان با من کشیدم تا زه پیکان را
به بزمِ می پرستان راه باشد ساده لوحان را ‌ ‌ فروغِ حسنِ عارض جا دهد شمعِ شبستان را
ز تیغِ عشق روز و شب بیدار و هم ز خواب بیا ‌ ‌ نیاید دیده برهم چیره به تصویرِ جانان را
دلم خالی ز خون شد از مسام و حسرتِ غم خوردم ‌ ‌ نصیبِ خانهٔ زنبور باشد شاخِ مرجان را
امانم تا بساحل بود غرقابِ الم گشتم ‌ ‌ نگردد خاطرِ آشفته اسیرِ طوقِ زندان را
ز چاکِ سینهٔ گل شرحِ احوالِ دلِ بلبل ‌ ‌ توان دریافت از شیرازه اوراقِ پریشان را
دلِ آزردهٔ من آرزوے بوے گل دارد ‌ ‌ رود در پاے نازک خارِ مرغانِ گلستان را

[*] سخت زه (کمان)

ہلالِ عید گشتم تا خلالے آرزو دارم — ز بیتابی اگر وا کردہ چاک گریبان را

فرو رفتم در آب از اندمالِ زخم وسے مُردم — چہ داند سینۂ بیدرد قدرِ درد و درمان را

چو پنہان داشت از چشم رخے خورشید تابانم — تماشا میکند روزِ فراقم ابرِ نیسان را

دلیلِ سادہ مکاری خویش آمد ظاہری باشد — بود دل در سینہ کاری شباتِ آبِ پیکان را

ودیدم بر قفا در گردِ بادِ شہسوارِ من — فریبِ آرزو خوردم شکستن ہائے مژگان را

زیادِ عارضِ گلگون مرا آتش بجان افتد
نگویم تا بجا اے شوقؔ در دِ رازِ پنہان را

۲۹ - اکتوبر ۱۹۰۰ء

شیشۂ ساعت مگردان سینہ را — جادہ در دل غبار کینہ را

جوہرِ ذاتی نباید پاک طبع — دیدہ ام صورت پرست آئینہ را

چو استادِ سخنور یاد کن — تیغ میبازد شبِ آدینہ را

ترم دل از نیشِ دشمن بے خبر — کرم خورد آخر رگِ پشمینہ را

داغِ دل پیوند کردن مشکل ست — از سرِ تو خرقۂ پارینہ را

حرفِ ناشائستہ گفتن خوب نیست — مُہر کن بر لب زرِ گنجینہ را

تلخیِ دل خوش ہوائے بردہ شوقؔ
لطفِ دیگر شد مئ دوشینہ را

۳ - اکتوبر ۱۹۰۰ء

درسخن وا کن لبِ جنبیدہ را — باز کن یا دیدہ و نادیدہ را

بختِ ناسازم سرِ لوحِ مزار / برنتابد سبزهٔ خوابیده را

خنده زن بر بختم از بہرِ کفن / پاره دوزم کسوتِ پوشیده را

در خمارِ ناز برخیزد حجاب / پاے لغزیده نگہ دزدیده را

آتشِ نمرودے باید مرا / از غمِ پنہان قفس طلبیده را

راستی آموز کجبازان نیند / راهِ کج باید رگِ پیچیده را

گر فرو خوردم ز غیرت گریہ / چون صدف بشکن سرِ شوریده را

گر حدیثِ ہجر افتد درمیان / نیست دلچپی لبِ خندیده را

تیغ را سر کن کہ قربانت شوم / وارہان این طائرِ گردیده را

سوزنِ دل در لباسِ تن شکست / دست رفت از کار پا لغزیده را

ہمچو شمعے جان زدو دیدِل بود / شاخِ صندل بر جبین مالیده را

نکہتِ نفسش بجا آرد حواس / بوے خوش از گوشِ گُل بشنیده را

ہر شکن بگرفت دل در خونِ شور / بر میان زن دامنِ برچیده را

٣ - اکتوبر ١٩٠٠ء

سرِ دنبالہ دارد سرمہ جادو نگاہے را / نصیبِ خانہ از میہمان بود بارِ سیاہے را

من و سایہ بہم ہمراہ یکدیگر جدا بودند / شبِ وصل است و در دل او دادی شتابے را

شہیدِ جلوہ رنگیں نظر دارد بجامِ مُل / بحالِ خویش آرد جنبشِ لب دادخواہے را

گرہ شد آرزو در دل نشد حاصل فراغِ دل / بصد جا بشکند بیرون کشم گر خارِ آہے را

خیالِ کلمهٔ شیرین زبان را لذتی بخشد
بزحمت میتوان دریافتن گم کرده راهی را

زبانِ شعله در فریاد آرد سوزِ آتش را
بیانِ تازه ریزد دعوی باطل گواهی را

خیالِ زلفِ شمع در رفته نیز رنگم می برد زردی
سیاهی میکند تفسیر در شب نورِ ماهی را

دلی دارد فراخ آنکس نوازد ناسپاسان را
نگه دارد زمین در خاک تخمِ مهرگیاهی را

زشوقِ آرام و دل بردی شبی جانم کجا بودی
نگاهِ شوخ می پوشد رخِ عذرِ گناهی را

۷ ستمبر سنه ۱۹۰۰ء

برنگِ غنچه بستی دیدهٔ ناآشنا بکشا
بجوابِ ناز رفتی عقده از بندِ قبا بکشا

زدودِ آه میسوزد دلم بر جا نمی ماند
زجنبش طرهٔ افشان صبا زلفِ دوتا بکشا

حریصی در جهان شاید بکامِ دیگران باشد
فغان از لب برآید نی دهن چون آسیا بکشا

گلویت گر خلاصی آید ولا دست از جهان بر کش
بگیر و تنگنه حجت گریبانِ قضا بکشا

پریشان خاطرِ مسکین دماغ آشفته دارد
زبوی کاکلِ مشکین دل از موجِ هوا بکشا

خجل شد غنچه و بشگفت چشمِ بی نیازش را
دهد درسِ تبسم ناز مکتوبِ حیا بکشا

حبابِ وهمِ من فرو رفتیم در بحرِ حوادث ها
اسیرانِ قفس گفتیم بند از پای ما بکشا

ندارم قوتِ پرواز دست آموزِ غم بودم
قدر انداز شهپرت و بازو هم جدا بکشا

زبو ممکن بود دریافتن رنگِ شهیدان را
زخون آلوده تر گردد برگهِ تیرِ جفا بکشا

زحقِ دیوانِ ثانی شد زفیضِ سبقتِ پرویش
چو زلفش از نظام افتد نظر بر مدعا بکشا

نه شوق از سر خبر دارد نه سر آسی اثر دارد
شبِ غم تلخ میگذرد درِ صبحِ فضا بکشا

۷ - نومبر ۱۹۰۹ء

چاره کار کجا آهِ شرربار کجا | منتِ یار کجا عذرِ جفاکار کجا
بیوفا آنکه ز احوالِ من آگاه نشد | دل کجا درد کجا حسرتِ دیدار کجا
یادِ آسودگی از دل نبرد لذتِ درد | سیرِ کهسار کجا دیده بیدار کجا
جان و دل فرش کنم بر سرِ راهِ تو مگر | بالشِ نرم کجا سنگِ درِ یار کجا
دلبری نیست ببازار هوادارئی گل | گرم بازار کجا خونِ خریدار کجا
لاله از داغِ جگر تازه بهارے دارد | روئے گلزار کجا سینهٔ افگار کجا
شوقِ دیدار دوبالا شود از پرتوِ حسن | جامِ سرشار کجا دولتِ بیدار کجا
رهِ زیبا زارِ وفا نردِ دغا باخته | پاسِ اقرار کجا شوخئی انکار کجا
بارِ عشاق کم از حوصلهٔ همت گیر | ناز بردار کجا تازه گرفتار کجا
ماجرائے غمِ دل طرفه بیانے دارد | خندهٔ یار کجا شکوهٔ اغیار کجا
بالِ پرواز ندارد نظرِ خسته دلان | گل به گلزار کجا سایهٔ دیوار کجا
خشک شد خونِ دلم حسرتِ دیدار برفت | جانِ بیزار کجا شورشِ افکار کجا
آتش از سوزِ گدازِ جگر آمیخته بخاک | خوابِ بیمار کجا نالهٔ بیمار کجا

وصلِ گل جادهٔ دشوار گذارست اے شوق
ناخنِ پرخار کجا پائے طلبگار کجا

۹ - جنوری ۱۹۱۰ء

یادِ روشن شبِ تیره مهِ کاملِ ما | ذکرِ خیرش سببِ رونقِ هر محفلِ ما

شمع رو پردهٔ فانوسِ تن آرا بردار
روح تحلیل شد از گرمیِ دودِ دلِ ما

امتیازِ من بکیس به هوا خواهان نیست
شمع هر جا که نشند بود منزلِ ما

بهرِ یک جرعهٔ مے منتِ ساقی نکشم
کثرتِ ضعف دماغست نشاطِ دلِ ما

لب نهادی بلبِ جام و نگه وز دیدی
بوئے مے تازه شد اندر تهِ آبِ گلِ ما

دم گره شد به جگر عمرِ حبابے داریم
نارِ نالیدن و خمیازه کشی حاصلِ ما

آفریدیم سلامت چو بحسرت مردیم
دست بر سر نگذارند مگر بر دلِ ما

آب شد در دل و با اینکه ز آتش بپخت
تشنهٔ خونِ جگر نیمچهٔ قاتلِ ما

غمزهٔ ناوکِ چشمِ تو جگر میدوزد
می طپد در برِ ما خونِ رگِ بسملِ ما

چیست معنی که سخن سنجِ اشارت باشد
هر طرح مصرعِ ابرو بطرحِ شکلِ ما

خوبیِ تلخیِ ایام چه دانی اے شور
تحفهٔ دردِ جگر بود مگر قابلِ ما

۱۵ — دسمبر ۱۸۹۹ء

ریخت دل رنگِ عاشقانهٔ ما
داغ فهرست بر خزانهٔ ما

جان بجفت همچو شمع مے سوزیم
طولِ عمل ست هر فسانهٔ ما

یادگارِ زمانه خواهد ماند
روزِ پیے روزے و ز مانهٔ ما

تازه دم همچو نے ز افغانیم
نالهٔ روز و شب ترانهٔ ما

هر زبان سر زنیم و در غمِ هجر
بر سرِ سنگِ آستانهٔ ما

در غمِ خالِ رخِ حسن محو شدیم
لب نشد تر به آب و دانهٔ ما

از نسیمے کہ جان کند تازہ — رفت برباد آشیانۂ ما
پاک شوید غبارِ دامنِ دل — نمکین گریۂ شبانۂ ما

کار ما نیست جز وصال اے شوقؔ
شبِ ہجران قصہ بہانۂ ما

قوتِ موجے ببین از سینۂ گلزارِ ما — مے برد دودِ جگر از روزنِ دیوارِ ما
سر برید شمع با سربازیِ پروانہ نیست — مے کشاید بزبان چون بے زبان دیکارِ ما
پائے سوزن دایم از سیر و دو کار بیخبر — قوتِ رفتار رفت از کثرتِ رفتارِ ما
طفلِ اشکم آبرو ہم ریخت در آوارگی — در بچۂ آزار ما شد در پئے آزارِ ما
بوسۂ ساغر گرفتن آب و آتش خوردنیست — گرمیِ بازار ما شد سردیِ بازارِ ما
میگذارم شب رخش آئینہ پیشِ نفس — یک نظر بر حالِ ما دارد نظر دیدارِ ما
سرمۂ جادو نگاہان میل در دیدہ کشید — ہم آہم جان برد ہم صورتِ بیمارِ ما
حلقہ گر بر در زند تار نظر از عینِ چشم — نقطۂ صورت بندد اندر حلقۂ پرکارِ ما
پاکبازانِ طریقت با نفس سربستہ اند — اتحاد از ہم گذشت از رشتۂ زنارِ ما
رفتہ رفتہ پختہ گردد مغزِ عالی ہمتان — ناخن آید گر بسنگے بشکند منقارِ ما
غوطہ زن در آب از سیرِ وجود در فکرِ تہ — اشک میگند رو بہ غم از ساحلِ توقارِ ما
آہ از دل مے برآید با کہ تیرش جا گرفت — سینہ ام خوشتاب شد از رقتِ سوفارِ ما

زاہد و تقوی پرست اے شوقؔ باشد بے شبہ
دانۂ تسبیح دارد رشتۂ زنارِ ما

میل در دیدہ کشید (کور ساختن) حلقہ بر در زدن (تفتیش حال صاحب خانہ کردن)۔

۴ ۔ نومبر ۱۸۹۹ء

مساوی در نگاہِ شوق بُعد و قرب یار ما
ضیا بر عرش تابد بر زمین باشد دوچار ما

اگر فکرِ خودی سوزندگی پروردہ دل را
بجز غم ہیچ کس نبود بہجران ہمگسارِ ما

نگردد تر دلِ آبِ گہر در پرسشِ ناکس
دلِ ما سوخت از دستِ طبیبان در کنارِ ما

شبِ غم از سبکروحی تن بر خویش بالیدم
کہ بر آب و ہوا ریزند بنیادِ دیارِ ما

ندارم خاک خوردہ تیر اندر سینۂ ترکش
بہ شام از چرخ پا افگند مرغ افتادہ زارِ ما

سرِ لالائے چشم و مژہ در ظلمت بجان بستم
ز داغِ دل سیہ شد سینۂ پرخارِ ما

گرفتم خاطر از ہر سو کہ جا یک دوستی کاکل
بہ جانم چون رسد کارے کشائے داد کارِ ما

چہ محکم بر کتف بستند از موباف کاکل را
بروزِ روشنے از ریسمان ترسد بہارِ ما

پریشان خاطر آساید بخواب از جنبشِ آبے
نسوزد تا کجا در چشمِ حیرت یارِ غارِ ما

ملبس ہائے صدف ہمچون قطرہ آسایش اندود
اگر بر خود نہ پیچد تن زند بر دل قرارِ ما

تہی دستان ہمت را ز جیب سر برآوردن
چہ شد بر سر کفن بستند ہر نشو و شرارِ ما

ہمگسار (غمگسار ۔ باہم وقت بسر کرنے والا) نمبر ۲ جسم انسان کی عمارت کی بنیاد ۔ آب و ہوا پر مبنی ہیں ۔ تیر خاک خوردہ (جو تیر نشانہ پر نہ پہونچے) نمبر ۵ بہ شام (بوقت شام ۔ شام تمام ملک کا) پا افگندن ۔ (بے قوت ہونا) چرخ (گردش) مرغ (جانور ۔ یعنے آفتاب کے) گرفتن خاطر (رنجیدگی) روئے روشن ۔ (روز روشن) یادگار (نواب ضمیر)

ردیف ب

در ریاضِ آفرینش وہ چہ جائے عندلیب
بیضۂ فولاد تخمِ بے بہائے عندلیب

مضغۂ پرداختہ بند و خضاب از رنگِ گل
خار خارا زبال و پر دوزد قبائے عندلیب

بشکند جانش طلسمِ بیضۂ فولاد را
حیرتی چون چون کند از چہچہائے عندلیب

آشیان از خار و خس گہوارہ بر شاخِ گل
نعمتِ حشرات میباشد غذائے عندلیب

قوتِ رفتار آید بر فرع چم چم چہ
گل گریبان بر درد اندر ہوائے عندلیب

چون جوان گردد برقص و نغمہ آید در ہوا
بر سرِ گل سایہ گستر از بال ہائے عندلیب

ہر سحر نغمہ سراید در عبادت ہائے قدس
وا کند آغوشِ گل با از برائے عندلیب

عاشقِ صادق نہ بیند اذیتِ شرمندگی
چاک دامانِ گل آید خون بہائے عندلیب

کاتبِ قدرت نوشت از یک قلم رنگینگی
خطِ تقدیر بہار و نقشِ پائے عندلیب

خانہ بر دوش ست دائم در بہار و در خزان
شاخِ گل گاہے دگہ دیوارست جائے عندلیب

شاخِ گل یک جادۂ پر خار باشد پائے گل
پے نباید برد این رہ جز بپائے عندلیب

می نشیند دود از پا شعلہ چون سر میکشد
میزند بادے بر آتش ہائے ہائے عندلیب

نیست غیر از وصلِ گل بہتر دوائے دردِ او
گوشۂ گلشن بود دار الشفائے عندلیب

گر رود وقتِ بہار آید خزان از فصلِ گل
برگ برگ پر عبرت فزائے عندلیب

دل بسختی میدہد او دل ز پہلو میبرد
ہیچ گل ہرگز نباشد آشنائے عندلیب

پردۂ اوراقِ چشمِ گل حجابِ رازِ عشق
سر فرو آرد گل از شرم و حیائے عندلیب

کاسهٔ خون شهیدان بے صدا خواهد شکست — دل بجائے خود گران از ناله هائے عندلیب

هر نفس تار رگ جان نغمه سنجی میکند — میزند مضراب منقار دو تائے عندلیب

اشک غم از خون دل تسبیح چشم بلبل ست — تا بجیب گل قبول افتد دعائے عندلیب

دام صیاد ست دیگر الفت گل آفت ست — جعد سنبل میشود دام از برائے عندلیب

از پئے نظاره بنشست و صیادش گرفت — شاخ گل شد در چمن دار الفنائے عندلیب

جذبهٔ دل بین که چون صیاد از گلشن برد — میبرد بوئے گل تر به قفائے عندلیب

عشق و حسن آرائش دلهائے احباب صفا

گفتم اے شوق این حکایت در ثنائے عندلیب

سنه ۱۸۸۳ع

امروز قاتل ست ز خونم حنا طلب — فرصت غنیمت ست دلا خون بها طلب

گر شکوه بود ذکر من آورد بزم او — ممنون دشمن ست دل آشنا طلب

آنانکه خار غنچه انبا شد مے کنند — بوئے گل مراد ز باد صبا طلب

وصل ست و مدعا بزبان میشود گره — یعنے کشاد کار ز بند قبا طلب

هان اے طبیب پاک بشو نسخهٔ شفا — بیمار چشم مست نباشد دوا طلب

چون شعله داد می طلبد از گداز شمع — انصاف بیقراری ازان بیوفا طلب

یکسو جفائے ناصح و یکسو بلائے هجر — گیرد چگونه صبر دل آشنا طلب

من کافر محبتم اے شیخ لب ببند — یعنے صنم پرست نباشد خدا طلب

روزے بکلبهٔ تو مقرر گذر کند — تشریح خط بخت ازان نقش پا طلب

ازتو جوابِ شکوۂ خود در شبِ وصال
ہجر و خیال و غمزۂ معشوق و مرگِ من

گیرم کہ میکنم طلب اما کجا طلب
عاشق وصالِ خود نکند از قضا طلب

اے شوق چاشنیٔ جراحت رود ز دل
یک بوسۂ لبِ نمکینش جدا طلب

دسمبر ۱۸۸۳ء

بمن اقرار کرد اما نیامد آن نگار امشب
خداوندا نمیدانم کہ پیش آمد چہ کار امشب
ز تو اے دردِ ہجران رخصتِ فریاد میخواہم
پریشان میشود حالم ز فردا صبح میدانم
بران گیسوے کافر کیش آوردہ ام ایمان
فلک را افگند از پا اگر طوفان کند برپا
نمیدانم چرا افتاد حبیب نامہربان با من
بیا و روے کس ہیچون کتانم پیشِ مہتابے
پئے دیدارِ قاتل دیدہ چون تصویر وادارم
بکوے آن ستمگر عاشقانِ خانہ‌ہا برباد
خدارا اے اجل یک فرصتِ دیدن کرامت کن
بیا اے شامِ ہجران فی امان اللہ شبِ وصلت
خدارا ہمنشین بس کن بساطِ عیش درہم چین

چگونہ این دلِ بیخود کند صبر و قرار امشب
کہ ہوش از سر پرد این گریۂ بے اختیار امشب
مرا در حالِ خود بہرِ خدا ظالم گذار امشب
پریشان دیدہ ام در خواب زلفش بار بار امشب
بجز از محفلم اے ناصحِ پرہیزگار امشب
خدا شاہد کہ میترسم ز چشمِ اشکبار امشب
کہ خود چون حلقہ بیرون کنم رقیبان از کنار امشب
گریبان چاک دامن پارہ پارہ دلفگار امشب
مرا از غمزۂ آہوے او کردہ شکار امشب
چراغان کردہ اند سینہ ہاے داغدار امشب
شنیدستم کزین شوہر رود آن شہسوار امشب
خزان را دیدہ ام در خواب و آغوشِ بہار امشب
نمی سازد بمن افسوس طبعِ ناگوار امشب

اگر پروانه سوز و شوق بر شمع وصالِ اوست
من و آن تیره روز بها که بردم انتظار شب

چراغ وادیِ ایمن مسبب الاسباب
که نور از همه احسن مسبب الاسباب

سیاه روزم و ظلمت کرشمه غیب است
سوادِ دیدهٔ روشن مسبب الاسباب

مئے دو آتشه در جامِ دل فرح بخش است
حدیثِ عشق تو کردن مسبب الاسباب

شبِ فراق ذبان درمیان ندانست
که طرفِ بام دمیدن مسبب الاسباب

مئے گناه به مجبور در قدح دارم
دلم ز دیدهٔ رهزن مسبب الاسباب

نگاه مخزنِ اسرار در وجود و عدم
که پا دراز کشیدن مسبب الاسباب

رموزِ عاشق و معشوق در محیطِ خیال
در آب سنگ فگندن مسبب الاسباب

نسیم لطف وزود در ریاضِ خاطرِ دوست
ز بو دماغ رساندن مسبب الاسباب

نهان صدود مناظر در آفرینش خلق
ز بام طشت فتادن مسبب الاسباب

فراق دیدِ فراق اتصالِ سوز و گداز
به زخم مشک فشاندن مسبب الاسباب

بچشم اهل نظر هست و بود نابود است
بر آب نقش کشیدن مسبب الاسباب

ورق بدستِ قضا و قدر حبب کردم
ز خون برات نوشتن مسبب الاسباب

دل و خیال چو سیاره و ثوابت شور
به ضو فشانی خسرمن مسبب الاسباب

طرفِ بام بمعنی صبح - پا دراز کشیدن بمعنی غلطیدن - در آب سنگ افگندن بمعنی پوشیده کردن - دماغ رساندن بمعنی مست شدن - ز بام طشت فشاندن بمعنی راز افشاندن - بر زخم مشک فشاندن - تازه کردن زخم - بر آب نقش کشیدن بمعنی امر بے ثبات - ز خون بمعنی از قتل نفس - خسرمن - مجموعه شقاع

ردیف پ

چشم شد از کم نگاهی گاه راس و گاه چپ
یونس اندر بطن ماهی گاه راس گاه چپ

سایہ و نور است قایم تا بقاء عالم است
در سفیدی ہم سیاہی گاہ راس و گاہ چپ

ربط باہم استفاد و ضبط باہم انفراد
یوسف اندر قعر چاہی گاہ راس و گاہ چپ

عالم الاسباب داند شوخی رنگ شباب
ذرہ سے امرد نواہی گاہ راس و گاہ چپ

گردش دولاب ہستی مقتضاء چشم ماست
رفت از مہ تا بماہی گاہ راس و گاہ چپ

از ازل مقصود دل بخشندہ و بخشائشے
حسن در ہر شئے کماہی گاہ راس و گاہ چپ

ترک اسباب تعلق کیمیاء راحت است
گرد بادی خواد راہی گاہ راس و گاہ چپ

ابتداء آفرینش انتہاء طاعت است
جا نشست بارگاہی گاہ راس گاہ چپ

شور بادش چون صدا در خویشتن گم می شویم
در محیط آشناہی گاہ راس و گاہ چپ

دیگر

چشم باشد آنکہ بیند راست چپ
نقش تقدیرم نشیند راست چپ

ہر کہ مشتاق جمال دلبر است
گل ز برگ و خار چیند راست چپ

سکہ بر زر میکنم در کار عشق
داغ بر دل جا گزیند راست چپ

دست بالا گیر شور اندر دعا
تخم دو برگ آفریند راست چپ

سکہ بر زر کردن + بمعنی موافق گفتہ بعمل آوردن

ردیف ت

شیرازهٔ پریشان صوتِ سخن سرائیست — هر حرفِ زندگانی دیباچهٔ فنائیست

کشتی شکسته را هر موج ناخدائیست — تو صاحبِ کرامت او بندهٔ رضائیست

امید و نا امیدی وابستهٔ خیالی — هر دست را شفائی هر درد را دوائیست

از نسخهٔ دو عالم روشن سوادِ فطرت — در جلوهٔ وجودی هر ذره خودنمائیست

هر بسمل یگانه مقصود آب و دانه — در بحرِ آشنائی بیگانه آشنائیست

از خاکِ ره وجود و رنگِ عدم هویدا — نقش قدم مثنّی در عالمِ بقائیست

تعبیر نقشِ تصویر شعلهٔ دل — سوز و گداز پیدا از سازِ بینوائیست

اندیشهٔ خیالِ بیداری دو عالم — تعبیر خوابِ الفت فرهنگِ و لکنائیست

رنج و تعب ندارد در عشق سرفروشی — در خانه و بیابان سالک برهنه پائیست

چون رنگِ گل اسیرم تا جانِ من برآید — از بوئے بیوفائے در سر مرا هوائیست

دل با گل خیالم من عاقل لبیبم — زنده بدستِ مرده این طرفه ماجرائیست

هر رشته بریده دارد دو سر جریده — از حسن ابتدائے وز عشق انتهائیست

انش بغیرِ انشا الا بغیرِ الا
ای شورِ لوحِ خاطر آئینه صفائیست

حجابِ قاتل و از چشم بسمل افتاده است — نظر مصور و تصویر حائل افتاده است

چه اوفتاد که از طاقِ دل دل افتاده است — نظر بدیدهٔ قاتل ز بسمل افتاده است

کسے بخواب درین عیش منزل افتادست — نفس بجنبش گہوارۂ دل افتادہ است

ز بیقراری دل موج سینہ ہر دم — کہ بحر عشق در آغوش ساحل افتادہ است

در آمدی بدلم از کجا نمیدانم — کہ پردہ بر رخ لیلی ز محمل افتادہ است

بروے آئینہ جز نقش یار نتوان دید — رہ خیال بس دیدہ و دل افتادہ است

برنگ غنچہ نفس ہمرکاب طاقت ما — سفر تمام شد و برگ در گل افتادہ است

نظر دو چار نباشد بخویش بے نگرم — ز پاسدارے تہذیب مشکل افتادہ است

بکار عشق نباید نصیحت اے ناصح — بہوش باش کہ دیوانہ عاقل افتادہ است

نہ بست نقش دوئی بر دلم شناسائی — کہ آئینہ تصوف مشاکل افتادہ است

امید باز برآید ز نا امیدی ہا — شکست رنگ رخم در مقابل افتادہ است

چو نور شمع کہ در ظلمت ست وجہ وجود — نگاہ شوق بحسن تو مائل افتادہ است

شکیب دل ز ہمت ندارد عمر دراز — سکون بقدر نفس بمقابل افتادہ است

درین جہان سروکارم بجنبش خودداری — بنیم بسمل پراگندہ محفل افتادہ است

سرشت آب و گلم شوق خرمن حسرت — نہال تخم محبت ز حاصل افتادہ است

حجاب دیدہ نقاب رخ دلارائیست — نگاہ پردہ نشین پردۂ تماشائیست

سوال دیدن و نادیدنت معمائیست — شرف بہر دو طرف دادنے کہ دانائیست

تلاش صحبت یارست و آئینہ در پیش — نگار خانۂ آفاق حیرت افزائیست

خمار حسرت دیدار سحر نیرنگی — بچشم بستہ نظر اندر آستم تماشائیست

ازین جہان بفراق تو میروم بالم — بپا ہمہ گل و خار شکستہ در پائیست

حیات صبحِ قیامت ز سوز و سازِ نفس
چو شعلہ بر سرِ شمعے کہ رشتہ بر پائیست

مدام بادِ خزان مید ہد نوید بہار
فغان کہ باغِ دلم حسرت و تمنائیست

چہ دم زنم ز ثباتِ نفس کہ در گرداب
شکستہ پائی (بالِ) پرواز و پائے بر جائیست

مسوز شمع حقیقت بجومِ پروانہ
سلوکِ عشق و طریقت خموش و بینائیست

ز خود گسستم و با حُسنِ یار پیوستم
چو آئینہ کہ دران عکسِ شخص یکتائیست

خراش جادۂ تسلیم و خارِ غم خون ریز
دلے بدست ندارم بدستِ بالائیست

نظر بگوشۂ چشمے قلم دوات خیال
بضمنِ دفترِ یادم دبیر انشائیست

چو شمع پا بہ ارادت ز جائے نگذرد
میانِ خلوت و جلوت فقیہ تنہائیست

وفا شناس ز کیفیت و کمرست سخنے
کہ خونِ شیشۂ دل رنگ و بوسے صہبائیست

جدائی گل و شبنم مآلِ عشق اسے شوخ
کہ گریہ بازِ خموشی و خندہ گویائیست

دل را ز میان بردی دلبر نتوان گفت
بر جان ستمے رفت و ستمگر نتوان گفت

ہر جام زند خندہ و ہر خندہ زند جام
جز خونِ جگر بادہ و ساغر نتوان گفت

ہر یوم عدالت شدہ ہر روز قیامت
بے رنگ تماشائے تو محشر نتوان گفت

ہر کس کہ باندازۂ تسلیم بیان کرد
در عشق چہ کفرست کہ کافر نتوان گفت

یاور نکند ہر چہ بتصدیق رسانند
از دیدہ بدل مہر بہ محضر نتوان گفت

تا جان ندہی زیر قدم محوِ عدم باش
خاکِ سرِ راہیم کہ بر سر نتوان گفت

دل را بدل آئینہ کند صورتِ احوال
از مدعی افتادِ مقدر نتوان گفت

از فیضِ گل افشانی آہم شبِ تاریک
ہر رقصِ شرر بر فلک اختر نتوان گفت

شیرازهٔ اوراق پریشانیِ خویشم
آن گل چه بمن کرد بدفتر نتوان گفت

در سنگ نهان آئینه در آئینه تصویر
محرومِ دلم رازِ تصور نتوان گفت

تا راز رگِ جان خود بخود آواز برآرد
افسانهٔ دردِ دلِ مضطر نتوان گفت

وارفته نگاهے بغلط سوی من انداخت
چیزے زبیان گم شده باور نتوان گفت

خاموشیِ ما شرحِ بیانِ ستمِ تست
داریم زبان اینهمه دیگر نتوان گفت

دل دادم و بیداد بفریاد رسیدیم
این گفت و شنود ست کہ از بر نتوان گفت

سوزیم در آتش که بجز آه اثر نیست
تا پر نزند دود ز مجمر نتوان گفت

از گردشِ حالم لبِ شب آئینه خوابم
از سر بگذشت آب که از سر نتوان گفت

اے شولؔ گہر در صدفِ ناز بستہ
رازِ دلِ خود پیشِ کسے گر نتوان گفت

داغِ دوزِ دلِ من رنگِ حرم خانهٔ تست
هر کجا جلوه نمائی دل دیوانهٔ تست

گاه بسینم بحرم گاه به آتشکده
جلوه گر در نظرم لغزشِ مستانهٔ تست

پاے خورشید زجا رفت قیامت برخاست
جلوه گر در نظرم لغزشِ مستانهٔ تست

در سرشتهٔ هستی همه عالم مسرور
هر که خود را نشناسد دلِ دیوانهٔ تست

نور سر پوشش زمین سایه بران نه بدوش
بختِ من خفته و بیدار ز افسانهٔ تست

دیده و دل همه مصروفِ ورق گردانی
کس نداند که چه تنظیمِ گلِ بیگانهٔ تست

گوهرِ هستیِ من قطرهٔ بارانِ کرم
رازِ دل آئینه تابشِ دردانهٔ تست

هر چه برباد شود باز بنا شد آباد
بر سرِ خاکِ شهیدان سرِ ویرانهٔ تست

بے طلب دست و بے سبب از دست آورد
عمرت و ذوقیِ ما مستیِ بیگانهٔ تست

جلوه بے پردهٔ و بالِ نظرم در پرواز
چاکِ فانوس درآمد پئے پروانهٔ تست

سر فرو بردن و از چاکِ گریبان دیدن
کامِ دل زانکه برآید درِ کاشانهٔ تست

سکهٔ عشق بنامِ منِ دیوانه زنند
هر دو چشم نگران کعبه و بتخانهٔ تست

دل اما ست و طپش دانهٔ تسبیحِ نفس
یاد آباد ز مستوری و مستانهٔ تست

میکشم بادهٔ عرفان بخراباتِ خیال
دستِ تارِ نظرم جلوه بپیمانهٔ تست

جلوه نشاطِ حسن ست و نظر تابعِ حسن
پنجهٔ نقشِ شعاعِ نظرم شانهٔ تست

جان و دل را چه کند قیدیٔ زندانِ حیات
پا بزنجیرِ جنون گوش برافسانهٔ تست

هیچ گل در چمنِ عشق بجز دل نشگفت
هر نفس موجِ صبا موجبِ شکرانهٔ تست

آسیائے که بگردِ سرِ خود میگردد
در تصور همه طاعت پئے نذرانهٔ تست

مثلِ اوراق بهم رابطهٔ پیوستن
این سطورِ نظرم محضرِ یارانهٔ تست

جذبهٔ جوشِ جنون سبز گلستانِ وصال
مے جدا جام جدا لطف جداگانهٔ تست

نیش و نوش ست بهم حسرت و عشرت بجهان
باده خوش رنگ ز نیرنگیٔ میخانهٔ تست

در طلسماتِ نظر حسنِ جهان رنگِ وجود
ورنه بے صاحبِ زر گنج بویرانهٔ تست

دل فدائے نظرِ حسنِ معانی اے شور
بندشِ شعرِ غزل کاکلِ جانانهٔ تست

دم درکشیدنم چو صبا ضبطِ الفت ست
پابندیٔ خیال چو گرداب طاعت ست

بالیده تخم مصرعهٔ برجستهٔ فطرت است
هر برگِ سبز مطلعِ دیوانِ وحدت ست

آئینه بے جلا دلِ بے مدعائے ما
روئے کسے نه بیند و هم محوِ وحدت ست

در عشق یادِ جلوهٔ جانانه تا بشے
آهن در آتش آب و رنگِ صحبت ست

خندیدنِ گل ست نمکدانِ عیش هم
پژمردنِ شگوفه نمک بر جراحت ست

چون گل ز کاسناتِ خودم پایمالِ خویش
پروازِ رنگ و بو سبقِ ناز و نعمت ست

دادِ گدازِ جان ز فنا شمع سان طلب
در حقِّ من عداوتِ دشمن قناعت ست

راهِ تصرفست نهان در طلسمِ جان
حالا نگاهدار نفس را که فرصت ست

مابین ما چو صورت و معنی نقابِ تن
آئینه پیشِ آئینه نقشین حیرت ست

سوزم برنگِ شمع ز آغاز بار بار
پس مانده بر خراشِ جگر داغِ حسرت ست

باد ست وصل گو به نظر کاروان گذشت
دنیا بچشمِ هوش تماشا نه فرصت ست

تاریکیِ شب ست نصیبِ چراغِ دل
با یار گرم صحبت و در خوابِ غفلت ست

دل چاک چاک شد بگریبانِ چاک چاک
تیغِ نفس کشیده چو گل بستهٔ وحشت ست

نخچیرِ دل ست نافه دوانیِ پیچ و بن
[illegible]

بر دوش میکشم چو حباب بارِ زندگی
[illegible]

پرسانِ حالِ ما نشد این غریقِ بحر
قطراتِ اشکِ خونِ دلِ بحرِ رحمت ست

اے شوقِ حسنِ یار در آئینه دیده ایم
چشمِ فروغ یافته سجودِ طاعت ست

نورِ تو در ضمیرِ سیه خانه ام یکیست
شام و سحر تجلیه کاشانه ام یکیست

ما ذوقِ مے ز لذتِ دیدار می چشیم
دورِ نگاهِ ساقی و میخانه ام یکیست

سیراب شد ز خونِ چمن آرزوے دل
ابرِ بهار و گریهٔ مستانه ام یکیست

بیگانگی حجاب و حجاب ست رازِ عشق
بردار پرده کعبه و بتخانه ام یکیست

گر عشق در دل ست نفیِ وهمِ باطل ست
با سوزِ شمع سوختنِ پروانه ام یکیست

از عکسِ جلوهٔ تو چراغست چشمِ دل ... ورنه خیالِ خانه و ویرانه ام یکیست

لب هائے ما نظارهٔ تفریق و اتفاق ... پیشِ نظر یگانه و بیگانه ام یکیست

جانزا کشادِ لب پرِ پروانهٔ بسمل ست ... پر میزند نفس پرِ پروانه ام یکیست

در دیده ام به طوفِ نظر اضطرابِ شوق ... طرزِ حجاب و رمزِ حجابانه ام یکیست

هستی برخ ست نیستی ام پشتِ آئینه ... جان عکسِ ذات جلوهٔ جانانه ام یکیست

الهام ما مشاهدهٔ حال و وجدان ... جامِ جهان نما دلِ دیوانه ام یکیست

دیگر چه آید از منِ مسکین سبیلِ عشق ... دیدار پریشانی و ندرانه ام یکیست

در حسرتِ دل ست مرا عیشِ زندگی ... راهِ خیال و سجدهٔ شکرانه ام یکیست

دل مبتلائے غم شده غم مبتلائے دل ... سوزِ سپند و آتش فرزانه ام یکیست

دل در زمینِ شورهٔ عشقِ تو کاشتم ... بالیدگی و سوختنِ دانه ام یکیست

در سر هوائے ساقی و در دل مئے ... جوششِ خمار و گردشِ پیمانه ام یکیست

سوزم برنگِ شمع که بالد گدازِ دل ... طولِ حیات و رقتِ افسانه ام یکیست

پابندئ طریقت و دل بستگی خویش ... نورِ چراغ خلوت و میخانه ام یکیست

وحدت پرست مشربِ شرکِ غیر نیست ... نورِ نظر ز چشمِ جداگانه ام یکیست

در ترکِ کیش مصلحتِ خویش دیده ایم ... بزمِ خیال و معبدِ رندانه ام یکیست

رندانه

اے شوق بهرِ عشق ز یکتائی وفا
رنگِ دلی و رنگِ حریفانه ام یکیست

خیالش آمد و چشمم در آب گردیده است ... شکستِ موج به ساحل حباب گردیده است

عرق عرق چو جبین از حجاب گردیده است ... شفق بقطرهٔ نم آفتاب گردیده است

نگاه برطرف از ما نقاب گردیده است ‏ ‏ ‏ ادا شناسی با هم حجاب گردیده است

چه احتیاج که بر رخ ز ما نقاب کشی ‏ ‏ ‏ دل کشیده ز ما خود نقاب گردیده است

نگاه قاصد جذبات و دل مقابل دل ‏ ‏ ‏ ز ما جواب نیامد جواب گردیده است

شکست خاطر ما شد و بر شکست ازین ‏ ‏ ‏ ز ما جواب نیامد جواب گردیده است

برنگ آئینه بیدار دشت دیدار ‏ ‏ ‏ که آب خوشهٔ انجم سراب گردیده است

ز جام دل بجای صبوحی زده ام ‏ ‏ ‏ نگاه کردن ساقی شراب گردیده است

وجود خار نمودار در گل و گلزار ‏ ‏ ‏ به ریشه ریشه بهم انقلاب گردیده است

ستم در آتش و آب آسیا آتشین ازین ‏ ‏ ‏ بغیر آتش تر دل کباب گردیده است

ز نارسائی تقدیر کس نمی پرسد ‏ ‏ ‏ چه دود در گره پیچتاب گردیده است

پرست یار سپردم عنان آزادی ‏ ‏ ‏ ستم چو سایه که بر آفتاب گردیده است

سواد نسخهٔ دیدار کرده روشن ‏ ‏ ‏ نگاه بند سؤال و جواب گردیده است

جدا جدا بنمودند حسن واحد را ‏ ‏ ‏ ز دیده دیده بهم انتخاب گردیده است

فنای ما به بقا رو بقای ما به فنا ‏ ‏ ‏ کزین دو چشم نظر همرکاب گردیده است

خیال موجد افعال و خود فراموش است ‏ ‏ ‏ چو گل که بوسه را به حباب گردیده است

درون سینه به پا موج می لرزد ‏ ‏ ‏ سکون بید دلم اضطراب گردیده است

طلسم آب حیات است خال رخسارش ‏ ‏ ‏ میان دیده و دل انتخاب گردیده است

سطور نقش رگ گل فسانهٔ قدرت ‏ ‏ ‏ ورق ورق ز گل تر کتاب گردیده است

رهی که میرود و میروم بنقش قدم ‏ ‏ ‏ چو چهرهٔ کشش دل [illegible] ب گردیده است

شکست خاطر با نقش بستهٔ فطرت ‏ ‏ ‏ [illegible] گرفتن قطرهٔ [illegible] ب گردیده است

زمان بہ گردش و من بختِ واژگون دارم
که دورِ چرخ مرا در دولاب گردیده است

چراغِ خلوتِ من شعلہ ہائے درد انگیز
که تار تارِ گریبان شہاب گردیده است

گلے که روئے شگفتن ندید این دل بود
چو غنچه سر بگریبان حجاب گردیده است

فضائے عالمِ نیرنگ خود تماشائے
وہم حیات و ممات انتخاب گردیده است

ز درد و شور مکن تلخ دل که دریا نیست
نمک بہ کانِ نمک رفت و آب گردیده است

چشمِ بیدار نہ دیدار و نہ تعبیر خوابیست
محویت باعثِ ترکِ ہمہ ہا اسبابیست

این سوال ست عدم خواب که ہستی خوابیست
جملہ خوابست بجز ذات که ہم نایابیست

مشغلِ بزمِ خیال ست تماشائے نظر
نور در پردہ نہان عکس عیان در آبیست

میرود عمر روان تیرِ حوادث باران
خار و خس ہر چہ بدریا ببرد سیلابیست

غرق شد کشتیِ امید بگردابِ فنا
ساحلِ بحرِ پر آشوبِ دلِ بیتابیست

ہر که آمد بجہان طرف نہ بندد ز حیات
نفسِ سوختہ گرداب سرگردابیست

جذبہ ہائے نظرم چشمِ ترا بردا دست
قاصد از سوئے تو می آید و جان بیتابیست

در حیات آنکہ جنون نیست و سکون بود فنا
بسترِ راحتِ ذبیح ہم خونِ نابیست

مے طپد در برِ دل خونِ تمنائے وصال
بند در کوزہ سراسیمگیِ سیمابیست

در تماشائے جہان چشم کشادن بستن
صورتِ لفظ عیان معنیِ پنہان خوابیست

داغِ دل آتشِ خاموش چہ در سر دارد
رشتہ برق بر افلاک نظر در تابیست

خیر و شر از نظرِ یار توان خواند بہم
آئینہ بینی دگر آئینہ اصطرلابیست

دیدۂ اہلِ دل ساند ہر وحشت نہ حجاب
کوزہ خالی و پر از آب درین دولابیست

دیده را روشنی دیده نگه در شکند / عهد باهم نه قبولی نه وران ایجا بیست

هاے هاے چه سرودیست که هم درد دوا / ضرب بر تار نفس زمزمهٔ مضرابیست

کس نداند که پس از چشم گشادن چه شود / قطرهٔ شبنم گل تا به سحر در خوابیست

ناز پروردهٔ دل را که خریدارے نیست / قیمت اشک گران تر ز دُر نایابیست

وصل و هجر ست میان من و تو بدر و هلال / بالش و کاهش دل سرخی هر دو ابیست

باشد ایجاب دعا هر که پذیرد طاعت / گردن خم به تسلیم و رضا محرابیست

قطره از قلزم توحید کجا ابر کجا / قیمت اشک گران تر ز دُر نایابیست

سرد بازار شد و گرمی بازار نرفت
عشق با شوق به دریاے نظر پایابیست

غم عجیب تاثیر دارد در دل و جان دیدنیست / آتش خاموش میسوزد گلستان دیدنیست

هر سر مو شعلهٔ سر چراغان دیدنیست / بے سر و سامانی خود را بسامان دیدنیست

ناله ها را درس تالیف القلوبی عشق داد / درد بے دردان به درد دردمندان دیدنیست

از عدم آئیم ما در گرد باد زندگی / از نمود ذره ذره رقص جانان دیدنیست

نور فانوس جهان از حسن بے پایان او / دیدهٔ حیران چراغ زیر دامان دیدنیست

قلزم توحید در پیمانهٔ یک قطره / قطره قطره خون دل دریا و طوفان دیدنیست

حسن با در ناز خاموشی تماشا کرده / این تماشاے جهان از عین عرفان دیدنیست

از فراق یک نظرے را چشم از چشم خویش / زخم پنهان در دلم زخم نمایان دیدنیست

طائر شوق نظر تا عرش بال و پر شکست / خود پریشان را پریشانی پریشان دیدنیست

جلوه ما قیمت دل الغرض پیدا نیست / از شرار تیشه لطف پنهان دیدنیست

کاہشہاست منوی از خواہشات دنیوی
لب کشا ہر زخم دل شورِ نمکدان دیدنیست

انتہائے غم نشد تا ابتدائے غم نشد
تا قیامت از ازل این بدفی آن دیدنیست

آن قدر دل زخم بردارد کہ از ذوقِ نظر
تا چہ بنماید مرا چاکِ گریبان دیدنیست

جز خموشی ہا بیانِ ما نمیریزد نمک
گوشۂ آزادئی ما کنجِ زندان دیدنیست

خار خارِ آرزو در دامنِ صحرائے دل
زخم ہائے سینۂ ما در گریبان دیدنیست

قصہ شاہِ سلیمان در کتب رفت و شنید
عدلت گستر دگر شاہِ سلیمان دیدنیست

پرتوِ اوصافِ سر سپرو بجا رخود نظیر
کوہِ نورِ ہند را بر تاجِ سلطان دیدنیست

صبر و تسلیم و رضا اے شوقِ رمزِ عاشقان
ہر چہ بنماید خدا راضی برضوان دیدنیست

سوختم داغِ جبین بر سجدہ گاہِ معرفت
جز نشان حاصل نشد از سر براہِ معرفت

درمیان ما و تو حایل بجز بیت را نیست
تار تارِ پردہ پوشد ہر نگاہِ معرفت

جلوۂ پیشِ نظر مثلِ نظر داریم ما
ذاتِ واحد را نباشد اشتباہِ معرفت

زیرِ نخلِ سایہ افگن ہر کی گیرد امان
من رضا، دوست جوییم در پناہِ معرفت

بندگی پابندگی در کاروبارِ زندگی
تا بداند پارسائے رسم و راہِ معرفت

روز ما بے نور تا شب زندہ داری کارِ ما
تیرہ بختی در ریاضت دستگاہِ معرفت

ہوش انداز کلاہے بر کلاہِ معرفت
سرزمین نظارگی اندر قباہِ معرفت

عالم الاسرار آگاہ ہست از میلانِ دل
می طپد چون درد در پہلو تباہِ معرفت

کارِ ما صورت گری و کامِ ما حسرت خری
روئے دل از کس نہ بیند داد خواہِ معرفت

ذرہ ذرہ بر زمین از اشتباہِ معرفت
آسمان بر سرِ زمین بالا ز جاہِ معرفت

گرد تقلیدِ جنون اے شوق در صحرائے شوق
چشم را دل آب دارد و شد گواہِ معرفت

حیرت زدہ ام قبلۂ نظر قبلہ نما ہست
دامانِ گہر آبلۂ سوختہ پا ہست

منظورِ نظر آئینہ حُسن وحیا ہست
تمثالِ تحیر بہ خودی حُسنِ ادا ہست

خاموشیٔ تقدیر عجب لطفِ ادا ہست
ہر تارِ نفس سلسلۂ راہِ فنا ہست

دل دل کنم از خامی و دل بندۂ آزاد
چیزی ز میان رفت ندانیم کجا ہست

آزردگی اش رنگِ جنون بر سرِ من ریخت
از بال و پرِ صاعقہ پرواز جدا ہست

دل خون شدہ دل دادۂ دیدارِ ازل را
در غنچۂ پژمردہ نہان بوئے وفا ہست

ہر مو بہ تن ام سر بہ سجود است درین راہ
در عشق نفس جادۂ تسلیم و رضا ہست

بالِ کفِ خاکستر و حالِ دلِ مضطر
نادیدن و دیدن چو ورق روبہ قفا ہست

تا دیر کشد شعلہ بہ دامانِ قیامت
خورشیدِ لبِ بام و چراغِ دلِ ما ہست

دل بستگیٔ عشق و پرافشانیٔ اوہام
چون ابرِ بہاری کہ بہ دامانِ صبا ہست

آئینہ ز طوطی و ز پروانہ چراغے
بے سوز اگر ساز بود بانگِ درا ہست

اے شوق خیالش ز دلم دور نگردد
تا منتظرم نقشِ نگین دیدہ ما ہست

یادِ تو دلپذیرہ دل آزاریٔ من ست
خوابِ من ست آنکہ ز بیداریٔ من ست

جان و دلم فداؤ فراموش جان و دل
غفلت شعاریم سرِ ہشیاریٔ من ست

دل را فروختم کہ خریدارِ او شدم
سودِ من ست آنکہ زیان کاریٔ من ست

آمد برون ز خانہ و بر من نظر نکرد
این خواریٔ من ست کہ این یاریٔ من ست

بے یار زیستم ہمہ در یاد زیستم — اغیاری من ست کہ این یاری من ست
کردم نثار عکس رخش خون دل ز اشک — افگاری من ست کہ گل باری من ست
روزے شود کہ جان بدر آید ز جسم زار — بیماری من ست کہ تیماری من ست
با یار آرمیدن و از خود رمیدن ست — آسانی من آنکہ ز دشواری من ست
ثابت ز آفرینش و بینش ز عشق دل — معشوق زیر پردۂ زنگاری من ست
معشوق در تصور و دل در کنار من — بیزاری من ست کہ این زاری من ست
مشاطۂ غمش چہ خوش آراست بزم درد — بیکار نیست زخم اگر کاری من ست
بے پردہ نہان شدہ در پردہ عیان — تاب نگاہ من ز نگہداری من ست
گل را ز ناز بوے تو دیدم شگفتہ رو — بوے تو بیوفا ز وفاداری من ست
محبوس جان خیال پری پیکر وصال — آزادی من آنکہ گرفتاری من ست

نامحرم ست شور ز خلوت سرائے دل
بیرون درون دیدہ چہ بیداری من ست

یکم جنوری ۱۹۱۹ء

شرح سودائے تو از گریہ زارم پیداست — موج دریائے غم از ابر بہارم پیداست
سوختم خاک شدم گرد بتان گردیدم — بال پرواز دل از دشت غبارم پیداست
جان من سوختہ شد عشق تو چندان باقیست — دل طپیدن ز سراسیمہ شرارم پیداست
اشک گرم از مژہ با خون جگرے ریزم — ہر کجا گل نبود سوزش خارم پیداست
جلد سازم جزو اوراق پریشان خودم — حاصل عمر ز شیرازۂ کارم پیداست

فصلِ گل ریز چمن پرورِ اوضاعِ خود است — خونِ دل سوختن از صبر و قرارم پیداست

بتوان دید جمالِ تو بر اجزای دلم — رنگِ رخسارِ تو از سینۂ فگارم پیداست

حرفِ مطلب چو درین دائرہ گم شد ز لبست — نازِ غارت زدہ از لوحِ مزارم پیداست

لذتے چشم از زہرِ غمِ فرسودائے شورؔ
تلخیِ زہرِ معیشت ز مدارم پیداست

۲۹ جنوری سنہ ۱۹۰۵ء

صبا نشاطِ بوئے مراد است — ز جنبش انتہا ز موجِ باد است

دماغم روشن است از علتِ سوز — بہ رونقِ شمعِ آتش نور داد است

کند خم سرگرانی شاخِ گل را — بہ پیشِ پائے نازک سرنہاد است

شب آرائش دہد حسنِ بتان را — ضیائے دیدہ از نورِ سواد است

لبم از گریہ در فریاد آید — کہ در خم خندۂ خانہ زاد است

تبسم میکند بیگانگی ہا — نگاہت را حجابِ اتحاد است

ز عشقِ حسن سر در گردش آید — خیال آوارہ گردِ مستِ باد است

نگاہِ شوخ در دیدن ز عاشق — حسینان را چہ مشکل اوفتاد است

دلِ ما را نہ شد حاصل بجز کوفت — درِ جنت بروئے دل کشاد است

نگاہم دالۂ حسن است اے شورؔ
بدل غم را نہفتن راہ داد است

جان کنی در کنجِ غم وصلِ من است — قطرۂ خون شاہدِ قتلِ من است

مے ز بوئے گل دماغم مے کشد
بدحواسی احسنِ عقلِ من ست

از پئے گل جانِ بلبل مے پرد
دعوئے عشقِ تو مشکلِ من ست

کودکی خوبی جوانی لذتے
پیرئے تلخ از بہِ فضلِ من ست

دوستے دارم نہ دشمن در حساب
راستی با ہر کسے عدلِ من ست

داد بیتابی ز محرومان مجو
سوزِ شمعے راوئے نقلِ من ست

عشق پیدا شد ز اعجازِ نظر
در حریمِ کعبہ دخلِ من ست

جنبشِ ابرو ز الہامِ دل ست
تیشہ بازی شوقِ بر نخلِ من ست

۳ - اگست ۱۹۰۵ء

اصرارِ بوسہ دل شکنِ نارسیدہ کیست
میلِ وفائے وعدہ بہ دفعِ گزندِ کیست

سر بے رضائے عجزِ تسلیم خم نشد
آزادگی مرادِ ز سروِ بلندِ کیست

خاشاک را ز شعلہ مجالِ گریز نیست
ممنونِ عذر خواہ دلِ خودپسندِ کیست

تاثیرِ سوزِ عشق سرایت بہ دل کند
آزادہ رو نگہ ز حیا پائے بندِ کیست

سودائے زلف رنگِ طپیدن ز خون شکست
سربازئے اسیرِ نصیبِ کمندِ کیست

عذرِ محبتم نرود بر زبانِ شوخ
دل پاسِ آرزو نکند دردمندِ کیست

بے عرضِ حال لذتِ دیدار میرود
این سرعتِ نگاہ ز چشمِ پرندِ کیست

رفتم بخاک و شاہسوارم ز سر گذشت
جولانِ برقِ گرمیِ خونِ سمندِ کیست

شورِ این شرابِ تلخ گوارا نمے شود
اظہارِ ناخوشی ز لبِ زہرخندِ کیست

۹ - اگست سنہ ۱۹۰۵ء

انچه بواز گل برآرد آهِ ناشادِ من ست — وانچه در شور آورد گلبانگِ فریادِ من ست

عشق را رسوا نمودن آه را سر کردن ست — آرزو در دل نهفتن کارِ فریادِ من ست

دیدهٔ بلبل بروے گل کشاید رازِ عشق — بے تکلف شوخیٔ حسنِ خدادادِ من ست

سبزهٔ تر زرد گردد از شعاعِ آفتاب — خونِ آتش پاره ام رنگِ خداوادِ من ست

بسملِ تیغِ ادا در انتظارِ بیخودی ست — سر نوشتِ آب جوهر خطِ آزادِ من ست

در طپیدن از نظر لطفِ رهائی داشتم — تیغ را پرواز دادن نازِ صیادِ من ست

پر شکستن مرغ را دشوار باشد در قفس — آرزو در دل شکستن حسنِ فتادِ من ست

محوِ دیدارم نظر بر روے جانان باختم — هم خیال از سر رود کیفیتِ یادِ من ست

چشم بستن از جهان ترکِ علائق کردن ست
شور در خونم چه خوش تدبیرِ جلادِ من ست

۹ - اگست سنہ ۱۹۰۵ء

چون فریبِ طلسمِ نگاهِ صیاد ست — حریمِ کعبهٔ دل صیدگاهِ صیاد ست

زجیرهٔ دستی تیرِ قضا خبر دارم — نظر بگردشِ چشمِ سیاهِ صیاد ست

طپش ز شوقِ رهائی بدرد انگیزد — نگاهِ خسته زبان دادخواهِ صیاد ست

زبانِ خسته ندارد مجالِ گویائی — زیاد رفتن عذرم گناهِ صیاد ست

رود ز دیدهٔ زخون آرزوے چمن — اسیرِ کنجِ قفس در پناهِ صیاد ست

رسائی نظر از راز پردہ بردارد
کشاد دامِ نگہ دستگاہ صیاد ست

هنر دلیلِ سراغت اگر خبر داری
غبارِ نقش کفِ پا گواہِ صیاد ست

بہ دشتِ دل کہ نہ صیدِ وفا گذر دارد
فروغِ شعلۂ آتش ز آہِ صیاد ست

بہ آبِ جرعہ عوض میکشد جراحتِ دل
کفِ برشتۂ خون زادِ راہِ صیاد ست

ز آفتاب گزیند پناہ مرغِ اسیر
شکستہ سایۂ طرفِ کلاہ صیاد ست

نمودِ غنچہ دہد شوخیِ حسن را پرواز
قصاص خواہیِ دل از گناہِ صیاد ست

یکم اگست سنہ ۱۹۰۸ء

خیر هست و نیست سلسلۂ کائنات نیست
نیرنگیِ زمانہ برنگِ ثبات نیست

جامِ جہان نماست بکف ساغرِ شراب
بیت بردہ جہان چکنم خواهشات نیست

چون روز و شب سیاہ و سفید است نامہ ام
جز عفو بخشش اللہ رحمت برات نیست

هر روز یک سبق نگرفت از کتابِ عمر
پیر نوشتہ سرخیِ بابِ نجات نیست

شد زخمِ دل نمک ز شکر ریزیِ فلک
انگشت با نمک سرِ شاخِ نبات نیست

شادم ازین جہان بجہانِ دگر روم
کارم تمام میشود از باقیات نیست

هرگز فریبِ گردشِ دوران نخوردہ ام
دانم درا اختیار حیات و ممات نیست

تلخی چو آبِ تلخ ز جامم کشی رود
تعبیر این خواب ز آبِ حیات نیست

برداشت چشم و گفت کہ آہو گذشت و رفت
طولِ حیات نیست کہ عوضِ حیات نیست

نازک مزاج قدرِ گہر بشکند چہ سود
سنگ است دل ترا کہ بمن التفات نیست

پروانه ایم وصل بجز مرگ ما نبود — روز قیامت ست که روز وفات نیست
آتش زند هوا بتوا شکم غبار شو — در چار عنصرم ملکوتی صفات نیست
فکرم پیاده وار دود در بساط عمر — غم شهسوار خاطر و درکشت مات نیست

سرگرمی کرشمه به فرصت رسد چه شور
زان پس که صید خسته بقید حیات نیست

۳ - اگست سنه ۱۹۰۸ء

بخواب رفتن بیدل علاج دردسرست — خمار مستی صهبا حلاوت دگرست
چه التفات کند گرمی محبت مے — درون سینه ز آتش کباب بر جگرست
زبان ز راه شناسی دل سکوت گرفت — تبسم لب شیرین پیام نامه برست
فغان زنا که برآید به تنگ دستی دل — که آه نیم شبی در فراق بے اثرست
چراغ زنده نماند بزیر دامن باد — حیات منزل کوته درازی سفرست
به گرد خال نمودست عارضت روشن — سیاه چشمی شب گون تجلی سحرست
حجاب چشم نظر باز پرده رازست — ترا چه مدعی از حال عاشقان خبرست
گواه نقش قدم شد سراغ جویان را — ز هر طرف که نیاید چراغ رهگذرست
ز گوشه هائے کمان تیر کج نگاه مباز — به چیدن گل پیکان ز سینه ام سپرست
بزیر دام به لغزش برده ام امید حیات — سیاه بختی صیاد خواب در نظرست

به زخم شور سپے اندمال خاک افشان
که خون خشک اسیران بجائے بخیه گرست

۴ ـ اگست سنہ ۱۹۰۸ء

از شمع چو آہ آتشین است — این شعلہ چو یار آتشین است

آئینہ گذاشت پیش طوطے — خط سبزت سخن درین است

باشد کہ غبار گریہ شوید — خس بر لب آب تہ نشین است

با حرف نوشتہ ام چہ پیچ افتاد — نقش کف پا خط نگین است

از آب چو آبلہ بر آید — چشم تر و نالہ حزین است

راحت طلبم ز سختی دہر — نیش از پے لطف انگبین است

شایق بیان حکایتم نیست — در قول و قسم چنان چنین است

بے تابی دل نصیب اعدا — در مشرب ما روا ہمین است

از دست نگاہ دست بردہ — بر شوخی گل چہ آفرین است

بیہودہ متاب جعد سنبل — ہم پایہ سان نازنین است

دور قمر از حجاب دانست — نشنیدہ بمنزل یقین است

وارد دیدہ

روید گل تر بجائے خارے
اے شوق شگفتہ سرزمین است

۲۸ ـ اگست سنہ ۱۹۰۸ء

تاثیر وفا در آب و گل نیست — دل از تو جدا جدا ز دل نیست

حیرت زدۂ نگاہ ستم — آئینہ بروئے گل خجل نیست

اندیشهٔ صبحِ روزِ فردا ——— در خلوتِ عاشقان مخل نیست

از گم‌شدگان خبر نیابد ——— گویا که نشانِ منتقل نیست

در معنیِ قول و فعل فرق ست ——— جائے دل و دیده متصل نیست

اے شور سکوت بر نتابد

نا کرده گناه منفعل نیست

۳ ستمبر ۱۹۰۸ء

سوزِ جراحتم دمِ خنجر ازان شناخت ——— لب‌هائے تشنه لذتِ آبِ روان شناخت

تاثیرِ خستگانِ محبت جز آه نیست ——— پروانه بال شعله ز رنگِ دخان شناخت

گفت و شنید حالِ دلم غیر میکند ——— از روئے ترش زخمیِ تیغِ زبان شناخت

رسوا نمود چشمِ ترم را گداز دل ——— از خاک ریزِ منزلتِ قدردان شناخت

روزِ نشاط رفت و شبِ غم بخیر گفت ——— رنگِ پریده از رخِ گل باغبان شناخت

کاوش نه شد قبول که ناخن خراش ریخت ——— از آبِ پیچ رگِ سنگِ فسان شناخت

داغِ دلم ز مهرِ سلیمان نگاه یافت ——— هر دل عزیز شد خطِ مهرِ بتان شناخت

آثارِ غم ز عشق پدیدار مے شود ——— از نخل برگ ریزیِ فصلِ خزان شناخت

آوازِ دل طپیدنِ بسمل دراز نیست ——— پروازِ تیرِ جسته بزدیکمان شناخت

شب زنده داشت محضرِ خون از نگاهِ شوق ——— روئے سخن ز پردهٔ گوشِ گران شناخت

عهدِ شباب رنگِ دل از اضطراب ریخت ——— طرزِ خرامِ نازِ سروِ روان شناخت

حسبِ مراد فاش نگردد خیالِ شوق ——— تعبیرِ خواب در نظرِ خفتگان شناخت

تغافل شیوهٔ رندانهٔ کیست
نگاه آشنا بیگانهٔ کیست

طلوع ماه نو وجه جنون شد
نگاه گرم من دیوانهٔ کیست

بهر جا شمع بیند پر کشاید
نمیدانم که دل پروانهٔ کیست

بساط خرمی امشب که برچید
دلا خالی ز مے پیمانهٔ کیست

نثار گل در گریبان کردم از عشق
هوائے بوئے گل میخانهٔ کیست

زخواب کشتگان ره پیش بگذاشت
خموشی لذت افسانهٔ کیست

نگه از چشم من تفسیده آید
شهید جلوهٔ مستانهٔ کیست

نمیدانم که فردا صبح اے شوق
نصیب باز آب ودانهٔ کیست

۷ ستمبر سنه ۱۹۰۸ء

خندهٔ گل انتخابے دیگرست
سر سوالے را جوابے دیگرست

دیدهٔ یعقوب تا بینا شده
حسن یوسف آفتابے دیگرست

دل فروشیدم بخونین گریه
دیدهٔ وا هست خوابے دیگرست

رنگ بے باکی نگاه پاک را
ننگ عریانی نقابے دیگرست

خون رسوائی قیامت میکند
حلقهٔ داغ آفتابے دیگرست

سوختن جان را کبابے دیگرست
خون دل خوردن شرابے دیگرست

سر نهادم بر خط فرمان دوست
ناز معشوقان حجابے دیگرست

داغ شد حرف ورق گیر سیاه
در کتاب عشق بابے دیگرست

جنبشِ مژگان ز خاطر بگذرد — آسمان در انقلابے دیگرست
سایۂ خاکم قفا خوردِ رشک — شہسوارم ہمرکابے دیگرست

شور در گوشِ فراموشی رسید
خرچِ راہی شد حسابے دیگرست

یکم فروری سنہ ۱۹۰۹ء

ہر غنچہ نمائشِ قبا داشت — در کارگرہ ز مدعا داشت
خون ریزیِ اضطرابِ قاتل — از خاک نمک بزخمہا داشت
فیضِ دل سنے زخاک ریزد — رونامۂ شوق برقفا داشت
در پردہ وزد بوسہ بگرفت — خون شوخیِ رنگتِ حنا داشت
برکردہ چراغِ دیدۂ بحر — بیمار در انتظارہ ادا داشت
دستے بدعا دراز کردم — دل تابِ رفاقتِ حیا داشت
پروانہ و شمع سوخت باہم — اندیشۂ خونِ ناروا داشت
جائے کہ توشب بسر چہ بردے — بے تابیِ دل خبر جدا داشت
دوچار شدن نگاہ پیوست — تاثیرِ اجابتِ دعا داشت
خون در تپشِ غم ز دل برآمد — جان حسرتِ ناوک قضا داشت

بوئے گل و شور و خاکِ بلبل
اندازِ نزاکتِ صبا داشت

۲ - فروری ۱۹۰۹ء

سر زجیب آه بر فراخته است — بالِ آتش بہ پر گداخته ست

نظر انداز کار پرداز ست — حسنِ اخلاق روئے ساخته ست

انکه دردِ غمت نهان دارم — رنگِ ہوش و حواس باخته ست

سرو برخاک پاے در گِل شد — قمرئے و ناله سوز و فاخته ست

جوشِ خون رنگِ انفعال گرفت — گریه سوزِ دلِ گداخته ست

قدرِ امتیاز میسر بیزد — آنچه پرداخته و ساخته ست

ربطِ ایجاد و اتحاد نمود — ضبطِ خاموش و خوار ساخته ست

دلِ آفت گزینِ عشاق ست — برق بر سرزمین که تاخته ست

آبروِ خونِ آرزو ریزد — قیمت و قدرِ خود شناخته ست

داغِ دل درد آشنا نشود — طوقِ گل در گلوئے فاخته ست

شور در سینه محبت ریخت — دل بہ نیرنگِ غم نواخته ست

عاشق ستم مرا با کفر و ایمان کار نیست — بادهٔ سرشار غیر از وعدهٔ دیدار نیست

دل بہ دل آئینه و اخلاص پیدا میکند — روئے تسلیم و رضا در پردهٔ زنگار نیست

برخطا راهِ وفا گر ترک باشد دور نیست — جوشِ خون در دل ندارد هر که حامی کار نیست

جان و دل بر کف نهادم چون صدف در بحرِ عشق — بے فروغِ حسن گوهر گرمی بازار نیست

در قناعت پائے اندر دامانِ صحرا میکشم — غم نمیدارد ز یاران هرکرا غمخوار نیست

عاجزی با سخت‌گیران سرکشی با عاجزان
دستِ توفیقِ دو عالم بر سرِ پیکار نیست

واقف از عشقِ حقیقی بندهٔ آزاد باش
حلقهٔ دامِ اسیران رشتهٔ زنار نیست

خون‌بها از قاتلم غیر از فراموشی ندید
طشت از بام است و رسوا بر سرِ بازار نیست

شوقِ دیدار است در دل خارِ حسرت در جگر
عافیت بیزاره در دل کاوشِ آزار نیست

از پیِ نظاره کوهِ آتش‌افشان در بر است
خندهٔ گورِ غریبان روزنِ دیوار نیست

حسنِ تدبیر است برخوردن ز دستِ دشمنان
شاخِ سر با غنچه بردار و کلهٔ خار نیست

سوختن اشکِ ندامت دادخواهی دل را
قطرهٔ خونِ شهیدان بر لبِ سوفار نیست

ساختی مشغولِ یاری گاه دل برداشتی
در نگاهِ بیقراران دولتِ بیدار نیست

بر حسابِ دوستان بر یکی معذور باش
یادگارِ چشم غیر از درد و دیوار نیست

بر جزای عافیت ای شورِ دل خود شاهد است
چون چراغِ رنج جان در دیدهٔ بیمار نیست

۲۶ اگست سنه ۱۹۱۱ء

نامه پروانهٔ شمعِ بی‌سر و پروانه نیست
آشنائی با بیگانه کارِ هر بیگانه نیست

واقف از اسرارِ دیدارِ تو باشد بی‌خبر
خالی از حکمت سرودِ گردشِ پیمانه نیست

جان ز بدآموزیِ اعمال و آتش در [illegible]
کعبهٔ طوفِ عبادت سایهٔ میخانه نیست

روح [illegible] تلخ است زینها چو [illegible] و آشوب شد
کیشِ صافی‌طینتان در مشربِ دیوانه نیست

هر حدیثِ عشق دارد معنیِ تازه دگر
موجِ بوی زلفِ پرخم هم سرِ شانه نیست

خندهٔ عذرِ گنه دندان بخم می‌فشرد
نقشِ انگورِ شیرین از لبِ پیمانه نیست

قمریٔ آواز را طوقِ اسیری در گلوست
نالۂ زنجیر شورِ مستیٔ دیوانہ نیست

۲۷ - اگست سنہ ۱۹۱۲ء

اے نورِ چشم برقِ تجلّی نگاہ کیست
در دل ز راہِ عشق ندیدن گناہ کیست

نازو نیازِ بلبل و گل رنگِ بیدلی ست
داغِ سیاہ شوخیِ چشمِ سیاہ کیست

عاشق ز بے نیازیٔ معشوق زندہ ہست
گوید زبان دروغ مگر دل گواہ کیست

بوئے چمن کرشمۂ نازست در بہار
بادِ خزان مرقعِ حالِ تباہ کیست

مشقِ وفا ز جورِ رقیبان گرفتہ ام
ہمت بلند از شرفِ بارگاہ کیست

خون ریزتر ز تیغِ نظر نیش رگ شناس
مژگانِ صف کشیدہ ز خیلِ سپاہ کیست

صبرم حریفِ عربدۂ سرمہ ساز گشت
گل شد چراغ گوشۂ چشم براہ کیست

سمعِ خراش نالۂ بلبل نمی شود
چون گل شگفتہ رنگ رخِ خیرخواہ کیست

دائم ز فکر سر بگریبان ہمی برم
پنہان درونِ غنچۂ دل اشتباہ کیست

عریان ترا در آئینہ دیدن گناہِ من
جز روئے غیر ہیچ ندیدن گناہ کیست

بیدم بحالِ نزعِ طپیدن خطا من
از خوفِ باز گشتن و کشتن گناہ کیست

اے شورؔ از طپیدنِ دل پرکشادہ
بے تاب در ہوا شررِ دودِ آہ کیست

دانستہ رخ نکردن و پرسیدنت کہ چیست
آہستہ لب گزیدن و خندیدنت کہ چیست

آتش ز عشق در دلِ من برفروختن
پوشیدہ از شگافِ دلے دیدنت کہ چیست

هنگامه گرم کردن و محضر نواختن
از تیغ سر بریدن و نازیدنت که چیست

با غیر بدگمان و بخونم کنایه اش
انداز سرخ جامه پوشیدنت که چیست

عکس رخ تو بر لب جو میکند شکار
در زیر آب دام دگر چیدنت که چیست

خون گشت در پیاله شراب طهور ما
رندانه مست خواب نخسپیدنت که چیست

از عرض حال مطلب عاشق دگر شود
از طپش رو نکردن و خوابیدنت که چیست

خواهی صنم رها کن و خواهی حلال کن
با صید در گرفتن و بازیدنت که چیست

رنگین تر از نشانهٔ شوقت مر عزم
از رشک غیر دیدن و نادیدنت که چیست

قطع نظر ز شوخی و بے باکی خیال
چون کبک مست نازخرامیدنت که چیست

وعده وعید عهد شباب و زبار وصل
سر در کنار بردن و پیچیدنت که چیست

تعبیر خواب من ز پریشانی تو بود
سوگند جان تشنه ز طلبیدنت که چیست

اے شور حزن جان غم نازک مزاج شد
دل را ہلاک کردن و ترسیدنت که چیست

نگاه فتنه برپا ز شورش غضبی ست
ادای حسن فروشان چو بادهٔ عنبی ست

چه جای شکوهٔ بیداد عشوه پردازان
ستیزه گم قضا را بهانهٔ سببی ست

جزای طول عمل اختصار امیدست
سبیل دیده ز خون بهای تشنه لبی ست

برات شمع به پروانه جنبش باد است
با قتضای محبت عداوت قلبی ست

به سنگ پائے نیاید کوب آهن سرد
مزاج گرم رخان آبگینه حلبی ست

غبار خاطر پژمرده باید خاطر شد
که از پریدن دل خنده های مهر لبی ست

مراد صحبت یارست غم غلط کردن
زبان به شکوه کشادن کمال بے ادبی ست

شبِ درازو بتِ بے نیاز و دلِ غماز
میان ما و شما ترجمانِ ہر رنگے
بہار آید و برگِ خزان فرو ریزد
برائے قطرہ صدف غوطہ میزند در آبِ گہر
ز صدمہ ہائے فراقِ تو ترجمانم رنگ

حرام خوابِ پریشان ز آہِ نیم شبی ست
نگاہِ سحر بیان آبِ شیشۂ حلبی ست
خزان شود ز بہارے طلسم بوالعجبی ست
حریص را ز جہان آرزوئے زر طلبی ست
دلِ گداختہ ام سنگِ شیشۂ حلبی ست

دلم ز شورِ محبت گداخت خرسندم
کہ آبِ دیدہ گواہم ز عشق مکتسبی ست

۱۴- فروری سنہ ۱۹۱۴ء

جان بتو چگویم کہ چسان ہست و چسان نیست
طرزِ روشِ آبِ روان ہست و روان نیست
آسایشِ ظاہر ندہد راحتِ باطن
در عہدِ فلک امن و امان ہست و امان نیست
خون در رگ و پے مے طپد از جوشِ جنونے
از گرمیٔ تپ تاب و توان ہست و توان نیست
از خویش ربودست مرا یادِ ستم کیش
بیتابیٔ دل باز چنان ہست و چنان نیست
در مغز خیالِ رخِ زیبائے تو دارم
بارِ غمِ جان کاہ گران ہست و گران نیست

برآبِ گل ورنگِ چمن این همه غفلت
شیرازهٔ اوراقِ خزان هست وخزان نیست

بے نام ونشان راچه غم از سختیِ دوران
از ناموران نام ونشان هست ونشان نیست

افسوس که دلدادم و دلدار ندیدم
از پنجرے روے جهان هست وجهان نیست

در دیدهٔ هر اهلِ نظر مشتِ غبارم
از هستیِ من وهم وگمان هست وگمان نیست

اقرارِ وصالِ تو ز سرگوشیِ اغیار
دانم که نه دانم که عیان هست وعیان نیست

آئینهٔ تصویرِ نگاهِ بتِ طناز
لطفِ سخن وحسنِ بیان هست وبیان نیست

اظهارِ خموشی شده گویائی رازیست
باآنکه زبان دان زبان هست وزبان نیست

جز فهمِ رسا هیچ سخن دان نشود کس
اندازِ نظر طرفه بیان هست وبیان نیست

غمازۂ معشوق زسر بازیِ عاشق
رازیست که بے پرده نهان هست ونهان نیست

بر وعدۂ فردا ندہد شوق تسلی
گوئی کہ دلم شاد ازان ہست ازان نیست

۱۰ ستمبر ۱۹۱۵ء

وعدۂ قضا بسر عزم جان ستانیہاست
ہم ز غم نفسے میبرم دم بدم گرانیہاست
ہر ورق کہ برگردد روئے در قفا دارد
این چراغِ نور افگن سایہ برزمین انداخت
از سرشت والبتہ خردہائے خاکم را
در دیارِ ناپرسان پرسشِ ستم کمتر
بے سبب دل آزاری شیوۂ جفاکارے
بوئے غنچۂ بستہ راز دار اوراق ست
جان ضمیمۂ ہستی خفتہ در پئے ہستی

وہ کہ در دلِ زیست سخت بدگمانیہاست
حالِ دل بدل گویم عشق دیر پانیہاست
بدلِ ضعیف پیری ہا قوت جوانیہاست
منظرِ توانائی خوابِ ناتوانیہاست
ہیچ یاد در خلقت جودتِ روانیہاست
ظاہرا شکر رنجی کاوشِ نہانیہاست
حوصلہ دل آزاری لطفِ زندگانیہاست
زہرۂ تماشائی مرگِ ناگہانیہاست
با چنین سبکدستی این چہ سرگرانیہاست

یک

یار ناپدیدارست شوق محوِ دیدارست
شاخ چادر افگندن جلوۂ نہانیہاست

عاشق ز غم چو خس بہ شرار بیگانہ ایست
شادی ز مرگ و غم ز حیات تنم زدوست
دانستہ مردنم ز ندانستہ زیستن
آبائے رفتہ از سرِ آوارگی بدر

غواصِ بحرِ عمر گران برکرانہ ایست
رنگین تر از ترانۂ عاشق فسانہ ایست
بہتر کہ لختِ دل بہ نگاہ آشنانہ ایست
دیوانہ را سلاسلِ زنجیر خانہ ایست

نے قتلِ من پذیرد و نے صوتِ وصال — پاسِ حیا و نازِ وفا شاخسانہ ایست

چون غنچہ بستہ ام دلِ صدپارہ پارہ را — وقتِ شگفتن ست کہ نازک زمانہ ایست

دل بے قرار و درد جدا یار بے وفا — در دستِ مرگ کار سپردن بہانہ ایست

ایمان و جان بہ حسنِ تو قربان کہ موئے زلف — از پیچ و خم بدستِ صبا تازیانہ ایست

از نرم سخت کوفت کند جوہرم زخاک — زانو نصیبِ سر بخود آستانہ ایست

سیرت چمن چمن زگل افشانی کہ ہست — خاکِ شہید تشنہ و بے آب و دانہ ایست

بال و پرم شکستہ و صیاد بے خبر — تارِ نفس گسستہ و قفس آشیانہ ایست

بختِ سیاہ آئینہ دارِ جبین کیست — آئینہ وار زشت بدیوارِ خانہ ایست

باہم و رقیب مصلحت خویش دیدہ ایم — نظارہ بود قسمت و قتلم فسانہ ایست

تفتیشِ اتصالِ من از نقشِ پائے یار — اے کاش کردے کہ زخطا فالِ شانہ ایست

تا بستم نیاری و شکوہ کنی زدوست
اے شورِ خستہ حال چہ طرفہ بہانہ ایست

۱۵ - اکتوبر سنہ ۱۹۱۵ء

چون دیدہ محوِ دیدِ تو گردد بخواب نیست — شوخست چشمِ مست کہ زیرِ نقاب نیست

جانم زفیضِ تربتِ آہ و نالہ سوخت — برسیخ گرم جانہ کند تا کباب نیست

مشاطۂ نگاہِ تو اندازِ سادگی — بے پردہ حسن آئینہ بے حجاب نیست

در پردہائے چشمِ تو آغازِ صبح و شام — محتاجِ رنگ شوخیِ حسن و شباب نیست

گشتم غبار و دامنِ یارے گرفتہ ام — در دستِ باد گوشۂ و طرفِ نقاب نیست

نبیند تا ل کار نہ بیند جمالِ یار
آن دیدہ کور بہ کہ چو از شرم آب نیست

حاصل شدہ ست گریۂ حسرت برائے یار
نور از حجاب پردہ بچشمِ پُر آب نیست

بے بہرہ ہست دل کہ ز یادِ تو غافل ست
در بابِ عشق بہتر ازین انتخاب نیست

ہر چند بند تارِ نفس تنگ گشت شور
بر حالِ [illegible] خستہ کہ یاد در کتاب نیست

۱۵- جون ۱۹۱۶ء

زمانہ ساز بہ زہر ہائے روزگار نداشت
دلِ شکستہ بجز چاشنی عیار نداشت

بہار از دلِ سوزان بہ لالہ زار گریخت
تحملِ نفسِ سردِ روزگار نداشت

ہزار شکوۂ بیداد بر زبانم رفت
مرادِ دل ز تمنائے روزگار نداشت

چہ چشم پوشی گلچین چمن فروشی کرد
نشانِ داغ جگر تا گلے بہ بار نداشت

بہ نیمہ اشک دلِ خستہ گل فشانی کرد
کہ غنچہ سرِ یاری خلش ز خار نداشت

بہ داغ و دزدے قدرت ببین بروناکام
کہ چشمِ زخمِ زمانہ دلِ فگار نداشت

چراغِ خانۂ تاریکِ آہِ سوزانست
رسید کار بہ پایان کہ دستکار نداشت

سکونِ سینہ دریا چو آب در غربال
مدارِ عیش ہمین بس کہ دل قرار نداشت

چہ بود حصۂ پیرانِ بجنت شہیدان
کہ پائے سنگ بگل وزنِ اعتبار نداشت

رنگ فشانی نخلِ امید سوزم
نہالِ شمع جبین جلوۂ شرار نداشت

زدود زنگِ کلفت از عذارِ خود بینی
فلک ز مصلحتِ خون بہ دل غبار نداشت

شہیدِ گردشِ ایام در گرہ بست ست
سیاہ پوشی ماتم سرِ مزار نداشت

خزان ہمیشہ بہارست خشک مغزان را — کہ بلبلے نفسِ نالہ ہائے زار نداشت
ہوائے خانہ بدوشی بخونِ دل پیوست — سرشک جوہرِ یاقوت در کنار نداشت

مپرس لذتِ دردِ دلِ اسیرائے شعور
نداشت چشمِ توقع زبختِ یار نداشت

۲۷ - فروری سنہ ۱۹۳۰ء

اے در بیانِ رمزِ تو قاصر زبانِ ماست — قفلے چو برگِ غنچہ زدی بر دہانِ ماست
نورِ تو در ظہور و وجودِ تو بے وجود — تو در گمانِ ما و برون از گمانِ ماست
نزدیک و دور در نظر ما برابرست — تو در جہانِ ما و جدا از جہانِ ماست
از خاک آفریدی و در خاک سوختی — تو پاسبانِ ما و توئی جان ستانِ ماست
انبار دانہ زیرِ زمین دفن کردہ ایم — در دل گرہ چو غنچہ (خوشہ) کاریانِ ماست
گستردہ چو خوانِ کرم بر سرِ زمین — تو میہمانِ ما و توئی میزبانِ ماست
ما ساز با زمانۂ ناساز کردہ ایم — تو مہربانِ ما و جہان مہربانِ ماست
ما در حریمِ کعبہ و تو در حریمِ دل — از ضعفِ اعتقاد تو انسست و جانِ ماست
ما در حضور حاضر و تو غائب از نظر — بزمِ خیال گرم ز صحبت میانِ ماست
از راہِ مرگ باد مخالف وزید و رفت — مشتِ غبار و فیضِ تنِ ناتوانِ ماست
بخشش حیات مرگِ مفاجات از نجات — افعالِ نیک و بد غم و راحت رسانِ ماست
کو مشتری کہ جانِ حزین پیش کش کنیم — سود است سود نیست مگر در زیانِ ماست
ما در حضور حاضر و تو غائب از نظر — حائل شدہ ست تار نظر در میانِ ماست

اے شور گر سوانح عمری نوشتمے
بارسیہ شدے سطر داستان ماست

یادِ ایزد در دل آمد دل ز یادِ خویش رفت
پختہ شد مغزِ ثمر شیرین ز شاخِ ریش رفت

نا امیدی بر رضائے او امیدِ واثق ست
ہرکہ چون پرکار بر پائے سلامت کیش رفت

در شعارِ خاکساری ہمچو اخگر خاک شو
میرسد آخر بمنزل ہرکہ راہِ خویش رفت

زینتِ حسنِ عمارت در دلِ ناپاک نیست
قانعِ روشن ضمیری از جہان درویش رفت

صد زبان از تنگ دستی قوتِ بازو شکست
دستِ من از کار رفت و کارِ من از پیش رفت

دانۂ تسبیح دل را پاک شو از تارِ اشک
گوہرِ مقصود از دستِ صدف ہا بیش رفت

شعلۂ جانست بر راہِ فنا پا در رکاب
یادِ حق کن ہر نفس ہنگامِ فرصت بیش رفت

امتیازِ نیک و بد در خواہشات نفس دار
در سرِ زنبور زہر و انگبین از نیش رفت

حاصلِ دنیا و عقبیٰ بہرِ انسان طاعت است
از ہمہ بیگانہ آمد با ہمہ با خویش رفت

پاسِ یارانِ طریقت داشتن محبوبیت
آستین افشاند از خون تیر چون در کیش رفت

یادِ ایامِ جوانی وقتِ پیری نعمت ست
روزِ عید این قہرِ قربانی بجانِ میش رفت

پیچ و تاب از آتشِ خود میخورد ہر نگ دود
ہر چہ بر شور از دل تا عاقبت اندیش رفت

اے نورِ دیدہ دیدنِ روئے تو آرزوست
چون گل ز صبح وصل بوئے تو آرزوست

مرغِ دلم بہر گل و گلشن نے پرد
او را رسیدنِ سرِ کوئے تو آرزوست

آن بادہ دہ کہ بگذرم از خویشتن دمے
زینگونہ می ز جام و سبوء تو آرزوست

بد خواہِ کس نیم بجہان گرچہ باز ہم
مرگِ رقیب و خونِ عدوے تو آرزوست

زان روز حرف وصوتِ کسے دل نمی دہد
دلدادہ را کہ گفت و شنوئے تو آرزوست

چشمش ہمے پرد چو کبوتر ببال شوق
مشتاق را پیام ز سوئے تو آرزوست

چون بلبلان مست ہوا خواہ دولت اند
این شور را که نشو نموئے تو آرزوست

٢٦ - نومبر سنه ١٨٩٩ء

دلِ او رشته به انگشت نظر بسته شکست
سختی آب کمان تیر کمر بسته شکست

آب جوش رگِ جان ز آتشِ گلخن برخاست
مینا از گرمی مے شیشه سر بسته شکست

چشم برہم نزدم تا لبِ زخمم وا ماند
سیلِ خون جگرم بخیه در بسته شکست

کینه دوست حیائے ندہد زانکه حباب
لبِ دریا پئے برباد خطر بسته شکست

سر بتجید افراخت در افتاد زپا چون اختر
عهد با سلسلهٔ خوابِ سحر بسته شکست

سعی بیکار تو تیغ عدو نادانیست
در طپش بال و پر طائرِ پر بسته شکست

حاصلِ عمرِ روان پیری و اعضا شکنیست
در خمارِ نشه رنگِ اثر بسته شکست

بوئے خوش از ورقِ غنچه شد آخر برباد
شرم در پردهٔ رخ طرف اگر بسته شکست

بو صبا از پئے بلبل چو ز اخلاص گرفت
شاخ را خار که بر راه گذر بسته شکست

خم شد از سختی جان تا سرِ شریان نرسید
آرزوئے دل ما نشترِ پر بسته شکست

شور افتاد که بر باغ زند خنده ولے
دستِ گلچین زستم غنچهٔ تر بسته شکست

۱۹- اکتوبر ۱۸۹۸ء

بہ شکلِ روزِ روشن روئے یارست — نوید ابدل قمر اندر کنارست
نظر بستم بآن چشمِ نظر باز — بظاہر مردمِ بے اعتبارست
ببازم جان و دل بر خوش ادائے — مرا با نرگس و سوسن چہ کارست
کمندِ عشق را بر گردن انداخت — اسیرِ زلفِ پرپیچ نگارست
چو پیکانے کہ راہے در جگر یافت — تمنائے دل امیدوارست
بخندیدے اگر بر گریۂ تر — ز داغِ دل عجب فصلِ بہارست
بخوابے دیدمش گم شد ز نظرم — درین شب نامساعد روزگارست
صبا بر بوئے گل و بان نثارست — بحسرت نیش زن نوکِ خارست
نمی آید بجز خون خوردن از صید — مژن ابرو کہ چینِ دل فگارست
شبے بیدار و مستیش با کہ بودے — نگاہِ نیم خواب اندر خمارست
نمودِ تن ز نقشِ بوریا بود — قبائے استخوان خاکِ مزارست
ہر آنکس شاہراہِ صبر دریافت — بمیدانِ محبت شہسوارست
حباب آسا ز لب جان بر نیاید — بہ قیدِ زیست جانِ بیقرارست
انیسِ بیکسی بہتر ازین نیست — غمِ ہجران کہ با من سازگارست
بیا و بر منِ مسکین نظر کن — شرابِ عیش ہر دم خوشگوارست

نمیداند کسے بیتابیٔ شوق
وگرنہ درد با دل رازدارست

۱۳۔ اگست سنہ ۱۸۹۸ء

جانانیا کہ صحبت یکدم غنیمت ست
حالا نگاہدار نفس را کہ فرصت ست

اے آفتاب برفگن از رخ نقابِ شب
کین روزِ عید بتو چو روزِ قیامت ست

باشد کہ در لباسِ طبیبے گذر کنے
وا ماندہ ام ز درد و بلاے آفات ست

عہد از چہ بستہ کنہ بینی تگے محال
بے دیدنِ تو جانِ من اندر عقوبت ست

دستے بدستِ غیر گرفتی بقصدِ سیر
نازم براین روش کہ ز راہِ محبت ست

شد روسیاہ شمع ز فیضِ فروغِ حسن
مشاطگیٔ روئے صفا را چہ حاجت ست

دستے ز دوشِ غیر کشیدو بمن ندید
دزدیدنِ نگاہ زعینِ عنایت ست

جان بر لبم رسید و نیامد نگارِ من
بازآکہ در طریق محبت کفالت ست

اے شوقِ جانِ تلخ بہجران نمی رود
آخر بگو کہ در تپشِ دل چہ لذت ست

خندۂ گل موشگافِ رازِ پنہانِ کسے ست
بوئے سنبل شرحِ احوالِ پریشانِ کسے ست

بیت ابرو آیت و تفسیرِ مژگانِ کسے ست
خال و خط سیپارۂ از روئے قرآنِ کسے ست

دورِ نرگس انقلابِ چشمِ فتانِ کسے ست
ہر زبانِ یاسمن مشتاقِ فرمانِ کسے ست

باغبان پیوندِ نخل از بہرِ لطفے بستہ اند
لذت افزا بوسہ بر سیبِ زنخدانِ کسے ست

حیف بر بسمِ وفا گر قوتِ پرواز رفت
ہمچو آن طاؤس میرقصم کہ قربانِ کسے ست

خالِ رخ بر مصحفِ آئینہ بوسہ میزند
این چہ کافر رخنہ گر در دین و ایمانِ کسے ست

دیدہ ہائے داغِ روشن از صفائے سینہ شد
ہمچو خاکستر کہ آتش زیرِ دامانِ کسے ست

دل زما بُردی نظر بازی بہ یاران بیکسے
ہر زمان صد زخم از ہر نوکِ مژگانِ کسے ست

دل فروشیدم بیارے شادمی باشم و لے
این متاعِ مستعارِ من در امکانِ کسے ست

وقتِ گل رفت و ندیدم صورتِ آن رشکِ گل
چشمِ من وا چون گلِ نرگس بہ ارمانِ کسے ست

وقتِ گل شد شور بے نظارہ دل بر لب دوید
چشم بر رہ ہمچو نرگس در گلستانِ کسے ست

بیا بیا کہ ہنوزم بسینہ جان باقی ست
بدین بہانہ بیارش بصبحدم اسے دبان

ہزار حسرتِ آن تیر و آن کمان باقی ست
ہنوز باغ تو دیدم یک آشیان باقی ست

ببین تواضعِ الفت بپے سگِ لیلی — گداخت قیس و سراپا و استخوان باقی ست
چو آتشے کہ بہ خاکسترے نہان ماند — غبار گشتم و داغِ تو پنہان باقی ست
چہ فکر شور کہ فہم زدیگران بیش است — ترا چہ باک کہ نوابِ نکتہ دان باقی ست

ردیف ث

بیا در دل نشین جانان نہ این باعث نہ آن باعث
رفاقت مقتضا ، جان نہ این باعث نہ آن باعث

صفات و ذات وابستہ حیات و مرگ پیوستہ
رضا مطلق سبحان نہ این باعث نہ آن باعث

بہ قدرِ حوصلہ دانش بہ اندازِ نظر بینش
حیاتے بے سروسامان نہ این باعث نہ آن باعث

عجب نیرنگیِ قدرت بہم پردازیِ فطرت
بہ شاخِ نو گلِ خندان نہ این باعث نہ آن باعث

جہان آرایشِ صنعت سبق در وسعتِ حرفت
مہ و خور بر فلک تابان نہ این باعث نہ آن باعث

عبادت را بنی آدم چہ ملت مذہب و ایمان
مرا شد رہزنِ نادان نہ این باعث نہ آن باعث

رعونتِ فطرتِ شخصی غرضِ شہرتِ سر دستی
مجددؔ کلمۃ الایمان نہ این باعث نہ آن باعث

بہ طرزِ آبشار اے شورؔ از جان دست افشانم
من از تقدیرِ خود نالان نہ این باعث نہ آن باعث

ردیف ج

نیم ز پاسِ حمیت بہ ہیچ در محتاج
توکل است خدا را ز رزق و بشر محتاج

حیاتِ یادمِ فرصت غنیمتی چو شرر
گذشتہ ایم بہ عجلت بہ یک نظر محتاج

سبک عنانیِ جان است بر عدم موقوف
کہ گردِ راہ نباشد بہ بال و پر محتاج

خصومتے بہ لباسِ محبت است ز عام
بہ خونِ فاسد یا دستِ نیشتر محتاج

مرادِ وحدت و از کثرتِ پریشانی
دعاء نیم شبی نیست از اثر محتاج

ز کار دست برآید چو پیکرِ مقراض
ز دست کار برآید بہ یک دگر محتاج

کشادِ چشم و معاً چشم بستنِ ما
بجز قضا نہ کشا پیکر با خبر محتاج

ز داغِ زخمِ ترے یادگار می ماند
بہ نورِ حسنِ ازل مجتبیٰ بصر محتاج

لوازماتِ حیات است عیش و غم در دل
بہ خاکِ بالش نرم است خفتہ سر محتاج

نویس نامہ شوق از شعاعِ مہر اے شورؔ
کہ شامِ عشق تو باشد بہ یک سطر محتاج

ردیف چ

خس بدندان گرفته ایم که هیچ
خط ز خوی نوشته ایم که هیچ

درد افسانهٔ محبت ما
شرح از غم نبشته ایم که هیچ

بوی گل از گلاب می آید
دل بر آتش برشته ایم که هیچ

باد بر آتشم زند دامان
مثل گلخن سرشته ایم که هیچ

کار از ما نکو نمی آید
مرد عارف فرشته ایم که هیچ

لاله بر رنگ عشق می کاریم
داغ حسن نوکشته ایم که هیچ

نبض و دل را دمی قراری نیست
تار تشریف رشته ایم که هیچ

ابتدا و خبر خبر نشدیم
بند ازلی گسته ایم که هیچ

داغ دل نشود جز غبار نبود
فرو دامان هشته ایم که هیچ

ردیف ح

چشم بیدار شد از خواب به اندازهٔ صبح
از کف رازق ما وا شده دروازهٔ صبح

عالم اسباب تماشاست سپیده دیدان
نشره ده جذبهٔ شوقست به آوازهٔ صبح

پردهٔ فصل میان من و تو روز حیات
بسر شام کشم وعدهٔ و خمیازهٔ صبح

سایه و نور جدا بهر ورق گردانی
چاک دامانی شب بزده قیرازهٔ صبح

مصحفِ لاله رخان صنعت محتاجِ چراغ
رنگِ پرداخته وریخته از غازهٔ صبح

کاروان می رود و گرد به دنبالِ فنا
عمر بگذشت به همرائی جنازهٔ صبح

بهرِ هر کار معین شده اوقات ای شورد
رائحه روح نسیم است ترو تازهٔ صبح

ردیف خ

اشک غمازو دردِ جان گستاخ
رفته رفته شود زبان گستاخ

ضبطِ تجدید زخم دامن دار
یاد و فریاد ور دهان گستاخ

خامشی بادل است گویائی
آه و ناله ز عاشقان گستاخ

در حریمِ حرم پرست زند
باد آزاد شمع سان گستاخ

عیبِ هر کس به روے او بپرد
آئینه پیش این و آن گستاخ

پرزند دیگرے بجان سوزد
شمع و پروانه آن چنان گستاخ

خود تقاضا و خود تقاضائی
وعده و قولِ مهوشان گستاخ

از سراغے نشان دهد خاموش
نقشِ پائے ز رهروان گستاخ

مثلِ فوارہ شورد زورِ زبان
نه زند قهقهه بر لبان گستاخ

ردیف د

نگاہِ ساقی و ابرِ بہار بر خیزد
زجوشِ خم نشۂ بے خمار بر خیزد

میان ماؤ تو حدِ مفاصل ست وجود
کہ نور تا بدو سایہ زخود بر خیزد

بخاکِ تخمِ عمل پاش و سرگران می باش
کہ نکہت از گل و یاری زبار بر خیزد

بیانِ خاطرِ محزون طلاطمِ اشکم
شریکِ بزمِ عزا سوگوار بر خیزد

بقدرِ روزِ جزا طول دادہ شب را
زبان زبان خلشِ انتظار بر خیزد

زبان چو موج کشایم چو بحر خاموشم
سفینۂ نظرش پُرد بار بر خیزد

ہزار رنگ برآرد شگوفۂ تقدیر
زشاخِ سبز گل و برگ و بار بر خیزد

عیان بخلوتِ عین ست جلوۂ شاہد
ز دیدِ آئینہ نقش و نگار بر خیزد

شرابِ عیش تنگ و قدح بر اندازی
سرور دیر نماند خمار بر خیزد

بروے طفل زحیرت نقاب مے باند
چو تخمِ کاشتہ سر در کنار بر خیزد

حباب نقش بر آب ست در وجود و عدم
نفس نفس زطپیدن شمار بر خیزد

سوادِ نامۂ شوق ست داغِ دل در عشق
چو نقشِ پا بنشیند غبار بر خیزد

نگاہ خاکۂ جذبات و فردِ عصیانم
بیک ثواب چنین فتنہ کار بر خیزد

دمیکہ خندہ زنی ہمچو موج در گرداب
قرارِ دل زدمِ بے قرار بر خیزد

زکیفِ بادۂ توحید جوشِ عشق اے شوں
حباب از دلِ شب زندہ دار بر خیزد

نظر ز چشم صنم بے حجاب برخیزد
چو زاہدے کہ ز بزم شراب برخیزد

چہ صورت است کہ باہم حجاب برخیزد
کسے کہ غوطہ خورد بر سر آب برخیزد

زخود گریز کہ ترکِ علائق است نجات
شرارِ شعلہ و تیر شہاب برخیزد

زخامشی گرہ اعتبارِ خویشتنم
سپند بر سرِ آتش ز تاب برخیزد

کشیدِ ساغرِ توحید سر خوشم دارد
سرم غنودہ ز بالینِ خواب برخیزد

برون ز دورِ فلک مرکزِ اذیتِ ما
قیامت از دلِ پُر اضطراب برخیزد

غمِ اسیری و دردِ سر ہوائے آزادی
ز شعلہ دود بصد پیچ و تاب برخیزد

متاب روئے ز میخانۂ ازل اے دل
قدم براہ عقیدت شتاب برخیزد

بسینہ گریہ گرہ شد ز آہِ سوزانم
فروغ آتش و بوئے کباب برخیزد

سرورِ بادۂ ہستی غرورِ دردِ سرست
ہوا بقطرہ در آید حباب برخیزد

نجاتِ خستہ دلان بے رضائے مطلق نیست
برون ز ضبطِ امکان عذاب برخیزد

زراز داریٔ عشق است پردہ داریٔ حسن
نظر حجاب کند بے حجاب برخیزد

ز سالکانِ طریقت مجو سراغ اے بیدل
کہ گردِ از پسِ پا در رکاب برخیزد

در قدمِ قبلِ حدوث عارف و ایثار نبود
ورنہ از بودن و نابودنِ ما کار نبود
آمد و رفتِ نفس تا نہ گرہ بست و کشاد
درمیانِ من و تو پردۂ اسرار نبود

فرقتم باعثِ وصل ست در امکانِ وجود
آئینہ بود ولے دیدہ و دیدار نبود

ہر کسے در طلبت بار کاسے دارد
رقصِ پروانہ بگردِ شمع دشوار نبود

دردِ عشق ست کہ درمان نپذیرد جز دید
رو گرفتن ز سزاوار سزاوار نبود

حسرتِ سیرِ گلستان بہ اسیریِ قفس
مرغِ آزاد چہ داند کہ گرفتار نبود

در زدی باز در از غیب کشادی برما
رازِ عشق ست کہ شایستۂ اظہار نبود

تو بدی من نہ بدم من بدم و تو نہ بدی
یاد باد آن کہ مرا با تو سروکار نبود

جوہرِ کسب و کمال از قدحِ خویش برآر
قسمت از دورِ ازل ساغرِ سرشار نبود

در تہِ ابر نہانست ضیائے خورشید
نظرِ لطف بحالِ منِ بیزار نبود

سجدہ کردیم ز پرکارِ نظر بہ مرکز
منظرِ دیر و حرم جلوہ گہِ یار نبود

سرکار بیبی خواہش

نقشِ تصویر است در دل آئینہ پیشِ نظر
فردِ اعمال از خیال اے نشورِ پنہان مے شود

رموزِ عشق بجز غمگسار کے داند / فریبِ وعدۂ دید انتظار کے داند
گلِ شگفتہ ہوائے بہار کے داند / کہ سوزِ عشق دلِ داغدار کے داند
نگاہ ہائے شکستہ حجاب مانعِ دید / درونِ خار طپیدن شرار کے داند
بروئے خندۂ جام ست شیونِ مینا / جدائے گل و شبنم ہزار کے داند
تعارفِ دل و دیدہ گرہ کشائے گرہ / ضمیرِ غیر بجز راز دار کے داند
چو آئینہ طرفِ خویش بین و عریان باش / غبارِ دل ہمہ دیدارِ یار کے داند
جہان چو شعلۂ تصویر و پردۂ رازست / نظر فریبِ طلسمِ نگار کے داند
زمانہ زخم زند زیرِ بارِ احسان باش / کہ راحت از لبِ زخمِ ستغار کے داند
ببین منتِ جامم کہ در ادائے سجود / قرارِ نبضِ دلِ بے قرار کے داند
دلم گداختۂ غم ز سوزِ ہجرانت / چو قطرہ کہ بدریا شمار کے داند
نظر فریبِ دو عالم حجاب پردۂ راز / شبابِ عالمِ مستی خمار کے داند
دلست خونم و ہر قطرہ آب و دانۂ ما / مدارِ زندگیِ ام روزگار کے داند
غبار از ہمہ رو سببِ آشنائی شد / بیک کنار ز بوس و کنار کے داند
بہار گردشِ رنگ ست در وجود و عدم / طپیدنِ دلِ من جانِ زار کے داند
زمانہ میرود و یادگار مے ماند / گلِ شگفتہ پیامِ بہار کے داند
دل ست مطلعِ انوارِ جلوۂ جانان / کہ دیدہ صورتِ غیر آشکار کے داند
اسیرِ بندِ علائق توان شدن قفس / چو بوئے گل نفسِ نالہ زار کے داند

فروغِ داغ نمک بر جراحت ست اے شورؔ
تلافیم ستم روزگار کے داند

نیلِ مرامِ ہستی در دمِ زدن برآید ۔ باجان بہ تن درآید یا جان ز تن برآید
در کارگاہِ فطرت ہر ذرّہ کار دارد ۔ بر خویشتن ببالد از خویشتن برآید
اعمال نامۂ ما در دل شکست خارے ۔ گر تہ کنم ورق را خطِ شکن برآید
از کاوشِ درونم بعد از فنا خمیرم ۔ از سوزنِ سرِ مو تارِ کفن برآید
حسنت نہان نماند در پردۂ صفاتت ۔ گر خونِ من ببوند داغ از بدن برآید
گلدستۂ شگفتہ شیرازۂ خیالت ۔ از تخم پائے در گل نخلِ چمن برآید
عشق آفریدہ دل شد آئینہ دارِ حسنش ۔ جوہر ز سنگِ خارا در سوختن برآید
جیبِ عدم شگافد پروازِ پرفشانے ۔ پائے شہابِ ثاقب از انجمن برآید
اے کاروانِ ہستی از خاکِ راہ برخیز ۔ غیرت روا ندارد از لب سخن برآید
رہبر فریبِ ہستی بر راہِ خود پرستی ۔ رہرو نصیبِ اعدا خود راہزن برآید
وحدت نگاہ دارد در پردۂ تجلّے ۔ تارے بچشم دوزی از پیرہن برآید
تمہید بے زبانی گلدستۂ معانی ۔ موجِ صبا بیکارے بو از سمن برآید

شبنم سبیلِ اشکم بعد از وفات اے شورؔ
بوئے وفا ز خاکِ خونِ نابِ من برآید

سرِ من بخوابِ عشقش ز جہان فراغ دارد ۔ کہ بجستجوئے بویش چو صبا دماغ دارد
بجگر بنال نادم ہمہ داغم از غبارم ۔ دلم آفتابِ پنہان تہِ میغ دماغ دارد
بزیارتِ جمالت چو گدا برآستانم ۔ نظرم چراغ خواہد کہ بکف چراغ دارد

طفلی وباختہ سر بر خطِ فرمانِ قضا
پائے رفتار و زبان لائقِ گفتار نبود

ساغرِ تفرقہ در روزِ ازل پیمودند
بر شکستِ انجمن اے شوقِ دگر بار نبود

نقش پائے سالکان لوحِ دبستان بودہ اند
آنچہ صورتہا کہ زیرِ خاک پنہان بودہ اند

ہر نفس دل میکشد بہرِ سلوک وجذبِ عشق
گردِ راہِ کاروانِ غم ہائے دوران بودہ اند

از نگاہِ او نگردد منکشف احوالِ دل
بر طرف از دیدہ جنبش ہائے مژگان بودہ اند

ناخنِ مادل خراشان را نفس گرد دگرہ
آہِ سرد و نالہ ام چاکِ گریبان بودہ اند

سوز و سازِ ہستیم تمہیدِ آہنگِ فنا است
رشتہ ہائے شمع باہم یک دل وجان بودہ اند

گر سراغِ یار جوئی خاک شو در راہِ عشق
بے سر و سامانیم با ساز و سامان بودہ اند

شکوہ الام از بختِ زبون سو بسے ندامت
بر سرِ خوانِ کرم ناخواندہ مہمان بودہ اند

چون نفس پا در رکابِ وحشتیم از دستِ خویش
از قدم ثابت قدم در راهِ جانان بوده اند

نامهٔ اعمالِ ما مشقِ خطِ بیکاری است
آئینه دیدند و در دل خود پشیمان بوده اند

صبح اول آخرین و الوداعِ یارِ من
الفرا هجرت نصیبان چاک دامان بوده اند

از دمِ گرمِ من ست اہلِ محبت را مذاق
در رگ و پے نیش و نوش اے شش رسوایان بوده اند

قتلِ من از ہر دو جانب شست پیمان کے شود
خاک و خونم گر بہم ریزی پریشان کے شود

از دمِ گرمِ من ست اہلِ محبت را مذاق
شیونم تا نشنود طوطی غزل خوان کے شود

خاطرِ ناخن خراشان را نفس گرد و گره
تا نه در دستم رسد دامن گریبان کے شود

پاسدارانِ محبت را قضا باشد علاج
درد را کیفیتے پیداست درمان کے شود

تنگ دستی بر نتابد آرزوے لطفِ دوست
دل مگر منت پذیرد زر فشادان کے شود

ز کرشمہ ہائے ساقی بدہ آنچہ ہست باقی
ز کفاف کیف صہبا قدحم سراغ دارد

چہ کند بجان کلیمے نرسد اگر دے نسیمے
بتفرج نسیمے کہ ہوائے باغ دارد

بنظر اگر جدائی بدلم قرین مائی
ہمہ نعمتِ خدائی کہ زنی ایاغ دارد

ز اداے مدعائے دل و حرفِ آشنائے
بزبان من ثنائے شرفِ بلاغ دارد

چہ کشاکشِ زمانہ بہ نگاہِ عارفانہ
ورق و صبا ترانہ ز لو باغ و راغ دارد

بنظارہ جمالش ز جہان طرف گرفتم
اگر عیب خود بچشم سر چشم و داغ دارد

من و تو چو نور سایہ بہ ضمیمۂ عناصر
سرِ خط بحدِ فاصل در چار باغ دارد

نظرِ خدا پرستان بہ پرستشِ خودی نیست
بحریم کعبہ سوزد کہ چراغ باغ دارد

سر ابروان خمیدہ چہ سخن تراش دیدہ
چو کمان برکشیدہ سر گوشہ زاغ دارد

بتلاشِ روئے جانان نظرم بچشم پنہان
کہ بشاہراہِ عرفان تب شب چراغ دارد

بخیالِ آن نگارے شدہ بخت سبز یارے
بفضائے مرغزارے شب چراغ دارد

ز کلامِ سوزناکم دل دردمند اے شوق
بگداز از شرارے کہ بسنگ داغ دارد

از آتشِ درونم در دل اثر نباشد
سنگ از شرر نسوزد تا بال و پر نباشد

آئینۂ خیالم ہر سو نظر ندارد
یک رو شود بجانان از خود خبر نباشد

جویندۂ معانی حسن ترا چہ بیند
بر پائے خود مسلم نورِ نظر نباشد

از کاوشِ جنونم اشکم بہ ریگِ صحرا
زنجیر پائے وحشت از وے گذر نباشد

بروئے آمد و شد آئینۂ نقابے
در خانقاہ ہستی دیوار و در نباشد

جانم رسید منزل با جان ز خود برآید
دردا چو تیغ شامم این درد سر نباشد

تاثیرِ آب و آتش سوز و گدازِ جانم
موضوعِ آفرینش جز خشک و تر نباشد

مسدود جمله راهم جز بادِ عبد و معبود
مهجورِ بے قضایم جیب ام بر نباشد

چشم از ازل کشادی برخویش باز بستی
از خواب و ذوقِ هستی بیدار و بر نباشد

رمز آشناے معنی از جمله بے نیازند
پا در رکاب دارم راهِ سفر نباشد

جان بر لبم رسیده برکف چراغ دارد
بیدار چون مسافر وقتِ سحر نباشد

آهم چو تیغِ قاتل اشکم چو خونِ بسمل
تا بے جگر نباشم سینه سپر نباشد

معنی پرستِ عشقم صورت پرستِ دائم
هر دو رفیقِ جانم تا جان بدر نباشد

از سایه ام رسیده شد روے زمین چو دائم
بر پشتِ بینوایان شمس و قمر نباشد

نے محرمم نه همدم نے رهبرم نه راهم
گردان چو گردبادم روے مفر نباشد

شیرازهٔ دلم را بستی زهدِ احسان
گلدستهٔ شگفته تا بے عطر نباشد

جهان نوازِ عشقم رحمت پسندِ دردم
خارِ خلش رسیدم دل بے ضرر نباشد

اوجِ کمالِ شاعر اعجازِ عشق اے شور
در هر صدف زنیسان پیدا گهر نباشد

یا ابتدا بزمِ امکان کو نظام جسم و جان دارد
سر امشب در نظر جهان مکینِ لا مکان دارد

دلم تو و لا را مے مثالِ سایهٔ نورے
زنجیرِ جاودان باهم وصالِ جاودان دارد

ز جذباتِ جنون هم سے بجائے نتوان بردن
چو طوفانے که در آغوشِ بحرِ بیکران دارد

نیازو بے نیازی امتیاز سر نوشت ما
کہ بلبل در چمن نالان و گل بخت جہان دارد

خمار نشئہ مے کیفِ عرفان را نمی شاید
سبک چند انکہ مے گردد ز تلخی سرگران دارد

بصد رنگ تماشا می پردہ سوز خاموشی
نظر از پردہ پوشی ہرچہ می بیند نہان دارد

جراحت خوردۂ عشقم نمک پروردہ اشکم
نثار جان جانانم کہ جانم در امان دارد

جہان آئینۂ دیدار از ذوق نظر یارب
کہ ہر ذرہ بجائے خویش سر بر آستان دارد

گل امید میخندد زباغ ناامیدی ہا
لبو دا نیتو جان ہر سودو سودا در زبان دارد

زتاب جلوۂ حسنے نگن محرم چشم را
حباب از خوش نصیبی خانہ بر آب روان دارد

دل بے معرفت را خنۂ دیوار خود کردم
مپرس از آہ مہجوران کہ تیر اندر کمان دارد

سواد صنعت صانع بچشم ذرہ روشن شد
روایت در روایت داستان در داستان دارد

بخواهم آمدی گشتی جزاک الله نکو کردی
که زخمم از حسامم انگشتِ حیرت در دهان دارد

نه پائے رفتن و نے جائے ماندن زجهان اے شور
سراپا ہے نہان دامانِ گردِ کاروان دارد

غبارِ راه گل کردند و گلکاریِ منزل شد
چراغِ عشق بر کردند و روشن کعبهٔ دل شد

نگاهِ ما حجابِ او سوالِ ما جوابِ او
شکفتِ غنچهٔ لب هم صدائے خندهٔ دل شد

سراپا شعلهٔ شوقم که نورش در نظر دارم
به امدادِ نفس بے سعی پا طے راهِ منزل شد

بهر عنوان که باشد سرزنم در موجِ بیتابی
دلم در بحرِ عشقِ معرفت گم گشته ساحل شد

جدائی از برِ جانان رسائے بیرون از امکان
حجابِ قطره و دریا بقرب و بعد حائل شد

زمین و آسمان را مصدرِ انوار مے بینم
نگاهِ عاشقان در آستین بے زخم بسمل شد

نه بینم تا نه بینم چه بینم تا نه بینم
نظر آلودهٔ رنگیکه از خود نیز غافل شد

شبِ دیجور ساحل دور و طوفانِ بحر آشوب
بمنزل کے رسم یا رب که کشتی پا در گل شد

مرا زین پردهٔ پندار در ظلمت فرو بسته
فقط چشمِ مبصر قابلِ دیدار حاصل شد

دلم گوید که میخواهم نظر دارد که مے بینم
فروغِ حسنِ عارض عارضِ ابانِ سائل شد

مبادا پیچ و تابِ شکوهٔ افشائے راز آید
مناطِ دعوئے مقتول حرفِ نفی باطل شد

ز پا افتادم و در پیرهن بر خویش بالیدم
حباب از قطرهٔ جوشید و موجِ بحر فاعل شد

غریبِ بیکسم آشفته حالم خانه بر دوشم
دراز دستِ عمر چون کاکل که بر پایم سلاسل شد

زنجیرِ نگهِ خیالِ او عجائب خانه دارم
که از الماسِ حسرت پاش پاش آئینهٔ دل شد

حصارِ جسم و جان را هر نفس بنیاد میلرزد
حیاتم منحصر بر جنبشِ گهوارهٔ دل شد

چو تخمے آز زمین اے شوق نتوان سر برآوردن
دوئی گردید زائل دل بہر رنگیکہ مائل شد

مرا بوعدهٔ دیدار اعتبار نماند | دل شگفتهٔ من بے خلش زخار نماند
بحالِ ما نظرِ التفاتِ یار نماند | بہارِ گردشِ نگہت وجز شمار نماند
تحیرِ آئینۂ امتیازِ نیرنگیست | نظر بمنظرِ حسنش بیک قرار نماند
خیالِ جلوهٔ دیدار را بگیر وصال | ز بیقرارئ دل تابِ انتظار نماند
توان ز کلکِ نقش معنیِ دل انشا کرد | زبان ز پائے نزاکت در اختیار نماند
درون دائرهٔ عشق حسن محدود است | برون ز پردهٔ دل جلوهٔ نگار نماند
تلاشِ گمشدهٔ یارسے ز خویش گمشدگی | ز غوطهٔ خور نہان دُرِّ آبدار نماند
بجائے کہ چو اوراقِ گل پریشانم | قیام وگردشِ ایام در شمار نماند
خیالِ فطرتِ ماسے نیازِ ہستی بود | بقدرِ جلوهٔ حسنِ ازل غبار نماند
مرا ز کارِ تو کاریست وباز مانده چہ کار | بجز تلافیِ افعالِ ہیچ کار نماند
حیات نقش بر آب است ودشمنانِ نفس | کہ آه سرد کشید وحباب وار نماند
ہر آنچہ ہست طلبگارِ نیستی ہستند | ز برگ ریزئ فصلِ خزان بہار نماند
خودی وبیخبری بیخودی خبرداری | بہوش باش کہ بیخودی ہشیار نماند
رسیده ایم بجائے کہ تا خیال رسد | کشادِ کارِ نگاہم در اختصار نماند
بیاضِ دیدهٔ روشن سوادِ خضرِ عشق | کہ در طریقتِ دل گل جدا ز خار نماند
شرارِ دامنِ خارا اشارتِ سرِ بہست | کہ تابِ بخششِ او وقتِ روزگار نماند
خیالِ وحشتِ ذوقِ نظر کرا سے شوق | نظاره بال گشت [illegible] نماند

تنہا مرا ز قافلہ ہمدم گذاشتند ・ جامہ براہ خروج براہم گذاشتند

اہلِ نظر معارفِ احوالِ رفتگان ・ از نقش پا مرقع بہ عالم گذاشتند

منزل شناسِ عشقِ حقیقی بظرفِ خویش ・ بر دل بنائے کار چہ محکم گذاشتند

موجِ نسیم سلسلہ جنبانِ بوئے گل ・ از ہم گذشت درہم و برہم گذاشتند

در پردۂ حجاب نظرہائے بے نقاب ・ از وضعِ خویش پائے برون ہم گذاشتند

گرویدۂ دستِ خیالش چو بوئے گل ・ ظلمات راہ پیش بہ شبنم گذاشتند

تسکین و اضطرابِ خیالِ وصال و ہجر ・ امواجِ دست بردلِ قلزم گذاشتند

مشاطگانِ حسن زہی رنگِ حیرتم ・ آئینہ دارِ دل غمِ محرم گذاشتند

شیرازۂ عناصر و اسبابِ زندگی ・ باہم نساختند کہ درہم گذاشتند

نیسانِ گریہ روئے زمین کرد تر مگر ・ ہر داغِ دل چو دیدۂ بے نم گذاشتند

پابندِ وضعِ خویش ز خودداری خودیم ・ خونِ جگر بزخم چو مرہم گذاشتند

بر یک نظر مدارِ تماشائے دو جہان ・ روئے مشاہدات بآدم گذاشتند

فریادِ سرزمین بہ صدائے خرامِ ناز ・ زیرِ قدم قدم صفتِ ماتم گذاشتند

با سنگ جز بتانہ چرا زوئے عشق نیست ・ دل را بوزنِ صیرفیِ غم گذاشتند

پیشِ نظر سیاہ و سپیدِ شبانہ روز ・ تصویرِ بے ثباتیِ عالم گذاشتند

بر پائے سر نہادم و پرسش کسے نکرد ・ بر طاقِ دل بلند سرِ خم گذاشتند

دستِ تہی بہ پہلوئے اعمال زندگیست ・ پہلو ز کم نصیبیِ ما کم گذاشتند

اے شوق لوحِ نوشتہ سطرم خراب راست است
برخاک و زیرِ خاک چہ مقدم گذاشتند

جان و دل دادم و دل بیضهٔ پولاد آمد
سنگ بر سنگ زدم ریزه بفریاد آمد

سدِ راه تو شده گرد و غبارِ سرِ راه
پیش از خوبیِ تقدیر چه افتاد آمد

دل فروبست بعهدے کہ زعهدے بشکست
پا بسنگ آمد و سنگ از درِ شداد آمد

شعلهٔ شوق بدامانِ نظر پیچیده است
هر ورق داغ جدا دفترِ ایجاد آمد

اضطرابیست دلِ من زمزمهٔ تارِ حیات
هر نفس لرزه بر اندام ز بنیاد آمد

وصل در هجر نصیب ست زنیرنگِ خیال
رفتم از خویش و زرفت آنکه مرا یاد آمد

جان تقابیست که در صورت و معنی افتاد
سر بویرانیِ غمخانه شد آباد آمد

همچو نے از نفسِ تنگ نگشتیم محظوظ
بر لبِ زخمِ دلم ناله و فریاد آمد

جان سلامت ز ظلمات حوادث ببریم
پر شکستیم تهٔ دام که صیاد آمد

صورتِ نقشِ نگین دیدهٔ باطن دارم
غیرِ نامِ تو حرفِ دگر ایزاد آمد

قطرهٔ آبِ حیاتست بگردابِ فنا
زیستن با دلِ ناشاده ز ارشاد آمد

زنده دایم برین عرضِ تمنا خود را
چشم و دل هر چه پذیرفت برانِ صبا د آمد

همچو گل شد همه اسبابِ مسرت معدوم
رفته رفته بسرِ پا دلِ ناشاد آمد

صیقلِ آئینهٔ دل نتوان کرد بهم
رنگ در رنگ زنیرنگی افراد آمد

جان ز یادِ تو فدا باد بیادِ تو فدا
عکس در آئینه از جوهرِ همزاد آمد

فطرتِ عشق در انجام بآغاز رسد
شررِ سنگ چراغِ دلِ فرهاد آمد

چشمِ پروانه دبال و پرِ پروانه نظر
رونقِ بزمِ جهان حسنِ خداداد آمد

تا نه پرورده دل رفت زگهوارهٔ چشم
اشک پابندِ سلاسل شد و آزاد آمد

گرم و سرد آه چرا بیست که زنا خاک نشاند
بوسے یاسمن از این سوختنِ سبک باد آمد

چیدم ز آتشکده اے شور گلستانے را
شعله از سوزشِ دل هم نفس یاد آمد

از راهِ عشق هرکه به طاعت قدم زند
از خود بهم برآید و خود را بهم زند

ضبطِ نفس کرشمهٔ رازست چون صدف
کو لب کشا که دم بحریمِ حرم زند

بینائیِ دلم ز جمالِ تو هم نظر
جوهر در آئینه ز نگاهے علم زند

برما گذشت آنچه گذشت از نگاهِ شوخ
بر لوحِ دل سوانحِ عمری رقم زند

فرمان روائے مملکتِ دل خیالِ یار
داغِ سجود سکّه بنامِ صنم زند

گم گشتگانِ عشق خبر دارد بے خبر
نقدِ عیارِ دانشِ ما بیش و کم زند

پوشیده ایم صورت و معنی بچشمِ دل
خنده ز چاکِ سینهٔ شب صبحدم زند

ناخن زنیم و عقدهٔ دل وا نمی شود
تارِ نفس گره بگره خم به خم زند

دولت اگر بهم نرسد عشق دولت ست
دیوانه پشتِ پا بسرِ اورنگِ جم زند

اقبالِ ما نتیجهٔ فکرِ خیالِ خام
ناصح چه بر نوشتهٔ قسمت قلم زند

سودائے سر فروش عجب قصّه خوش
سود و زیان چو بیند و بازارِ غم زند

سوز و گدازِ دل ز هواخواهِ گل مپرس
خورشید رنگِ تازه بر آب و شبنم زند

بیگانگیِ حسن کمانِ کشیده ایست
برگشته شد نظر چو غزالے که رم زند

تفریقِ حسن و عشق گریبان و دامن ست
میزانِ چاکِ مردِ جنون و ستم زند

در مشتِ خاکِ ما ز ازل یک ظهور بود
نقشِ قدم نماند و نقشِ قدم زند

فاش از نگاه پردهٔ رازِ عقوبت ست
تیر از کمان نجسته و پهلو الم زند

عادت گرفت چشم ز اسبابِ روزگار
مژگان زند که پا بسرِ عرشِ نهم زند

بیزار از تلاقیِ اسبابِ زندگی
سر بر قدم زنیم که بر سر قدم زند

هر کس که در طریقِ محبت قدم زند
چون گرد باد بال و پرِ خود هم زند

پاسِ ادب مراسمِ اخلاق و بندگی
کو لب کشا که دم بحریمِ حرم زند

از دل جدا نمی شود اے شورِ عشقِ دوست
تا از مزار تکیه بخوابِ عدم زند

آب و تابِ دل و جان جنبشِ مژگان بردند
گل بدامانِ حیا زود پشیمان بردند

گفتِ خونینِ که من از دلِ خود میگفتم
آن هم امروز نبود است که ترکان بردند

سوزِ افسانهٔ ما زخمِ زبانِ دگران
خندهٔ خشک و تری از لبِ جانان بردند

رهروانِ عدم آباد پشیمانِ خیال
بر سر یک روش چو گشتهٔ عصیان بردند

دیده ها از دلِ من درسِ رفاقت گیرند
نسخهٔ خوابِ پریشان ز پریشان بردند

حاصلِ عهدِ حیاتت تهی دستیِ خویش
ورنه چون بادِ خزان خاک بدامان بردند

بیخود آشفته که گرویدهٔ احساسی خودند
در تمنائے وصال عمر بپایان بردند

محوِ تصویرِ خیالی بہ خیالے مستند
ذوق بے دیدہ ز دیدارِ تو پنہان بردند

بہ فضائے دلِ خود آتشِ دل سوختگان
لالہ سان داغِ نمایان ز گلستان بردند

بگذر از شوخیٔ پرداز درین رنگِ مذاق
بسرِ روزِ قیامت شبِ ہجران بردند

لختہائے دلِ من رفت بطوفانِ سرشک
سر در آب از تپشِ آتشِ سوزان بردند

شبنم از پرتوِ خورشید بجائے نرسید
خبر از بیخبرے حسن پرستان بردند

تو جدا از من و من از تو جدا می مانیم
زخمِ دیدار ز ہم چشمیٔ پیکان بردند

رنگ و بوئے سخنش انجمن آرا گوشی
چون گل از دل شگنے سر بگریبان بردند

میتوان خواند ز عنوانِ ورق پشتِ ورق
ہرچہ دیدند در آئینہ بدامان بردند

ما کہ در پردۂ دل نغمہ سرائیم عبث
راز داران سبق از سازِ خموشان بردند

سرزمین ست کہ در پائے توان سپرزد
جذبہ ہائے کششِ عشق دل و جان بردند

عمر تقسیم در ایام شد از طولِ حیات
صبح و شام ست کہ در گردشِ دوران بردند

از جہان ہیچ ندیدند و جہان را دیدند
پاکبازند کہ آئینہ عریان بردند

جا و بیجا ہمہ جا گفت و شنید ست اے شوق
جوہرِ عشق ست کہ از دستِ حسینان بردند

یارِ مارا شاذ با ما ساز بود
دم بخود آواز بے آواز بود

جان و دل را عشق سوز و ساز بود
حسرتِ انجام در آغاز بود

دل خبردارست از اعمالِ ما
دیدۂ دربستہ برخود باز بود

برتنِ عریان زرنگِ بیخودی
پردہ پوشی انکشافِ راز بود

دل ندادم تا ترا شناختم
آئینہ در زنگ بے پرواز بود

قالبِ ہستی وجودِ جلوۂ
شعلۂ جان از شررِ ممتاز بود

روحِ با اعمال مرغِ نامہ بر
در شکستِ پر پرِ پرواز بود

خانہ زادِ خاطرِ ما سوزِ عشق
شیشہ ہم در سنگ آتش باز بود

پرتوِ حسنِ تو در نورِ نظر
معنی و مصدر بیک پرواز بود

نورِ او در دیدۂ ما روشن ست
ضبطِ خاموشی حجابِ راز بود

شمع سان خاموش سوزیم ما
منتہئ انجام در آغاز بود

دیدن از چشم ست و دانستن ز عقل
دیده و دانسته هم غماز بود

نیست انجام دگر جز سوختن
دامنِ دل در گرفتِ آز بود

تا به سختی ساختم خون سوختم
دل شهیدِ غمزهٔ غماز بود

در اشاراتِ خفی گفت و شنود
چشم فتان طرفة الاعجاز بود

بر نظرگاهِ گریبانم نظر
هر که سر افگند سرافراز بود

نازِ ما با او نیازِ ما از او
بے نیاز از ماست او را ناز بود

هر چه در دل بر زبان داریم ما
شمع فانوسِ خیال ابراز بود

هر سوال ما صدائے بازگشت
شنود برهم خوردنِ آواز بود

آئینه پیشِ نظر منکشف راز نبود
عالمِ اسبابِ جنون خانه بر انداز نبود

تا بجائے نرسیدم نفسم دم پارا
سعی لاحاصلِ ما ترکِ تگ و تاز نبود

داد آزادیِ افعال پس از یاس و سب
رو نهفتن ز جهان شعبدهٔ ناز نبود

سر نوشت ابجدِ عشق ست که بے نیلِ مرام
فکرِ انجام ز نیرنگیِ آغاز نبود

ورقِ ساده زبان ست به نیرنگیِ نطق
زخمِ تیغ ست بیابے که جز اعجاز نبود

هستی و نیستی ام رنگِ تماشائے وجود
شوقِ دیدار بجز محرمِ راز نبود

سیلِ بنیادِ دو عالم ز نظر پیدا کن
جلوه را بینش هر مو در انداز نبود

بهر راه نشستم ز گرانجانیِ خویش
روح پرواز کند طاقتِ پرواز نبود

واستانیست میانِ من و تو شرح طلب
چه کند ناز دنیازے که بهم ساز نبود

دیده برجائے خیال ست که بینم بهم
نظرِ حسن پرستان غلط انداز نبود

شارعِ عامِ نظر سیر گذرگاہِ بشر
حسن آنست کہ از پردہ بروں می آید
دل ترا بیند و من روئے دو عالم بینم

دل پسند آنکہ ز اہلِ غرض و آز نبود
رنگِ تاثیرِ دعا غیر ز اعجاز نبود
سازگارِ نظرم طالعِ ناساز نبود

زخمۂ درد کہ از آہ نوازد اے شوق
نغمۂ تارِ نفس زمزمہ پرداز نبود

مژدہ اے بادہ کشاں ابر بگلزار آمد
جام سرشار بکف ساقیِ گلزار آمد

مژدہ اے بادہ کشاں ابر بگلزار آمد
سازِ خاموشیِ مارا از رگِ تار آمد

ہر ورق چشم کشا پردۂ ابصار آمد
برگ برگِ چمن آئینۂ اسرار آمد

از نگاہِ تو مرا آئینہ پیشِ خیال
آب جو رفتہ بجو نقش بدیوار آمد

دیدہ بے دید اگر نور نباشد در دید
صورت و معنیِ ما معنیِ انوار آمد

یک ادا جلوۂ صد رنگِ بیاں میریزد
حسن و آئینہ بہم تشنۂ دیدار آمد

درمیانِ من و تو جلوۂ دیدار آمد
مثلِ شب رفتم و انوار برفتار آمد

دیده بے دید تماشائے تجلی کردم
از پسِ پردهٔ دل در نظرم یار آمد

پا بزنجیرِ نفس در قفسِ عشق اسیر
دل در آزارِ طپش از همه بیزار آمد

یادِ ما مضطربان عالمِ امکانِ شهود
گرم بازار شد و یوسفِ بازار آمد

آه چون تارِ گریبان درِ دل را وا کرد
آتش از عشق در آغوشِ خس و خار آمد

عکس از آئینهٔ دل که در آید بخیال
هر چه مستور شد از حسن پدیدار آمد

باز تدبیر برآورد دلم از غمِ هجر
تا بتصویرِ خیالی دمِ گفتار آمد

همچو گرداب ز موجے گرهٔ دل نگشود
جوشش در بحرِ تف اشک و بسیار آمد

هم سفر نیست بجز بیکسیِ من غیرے
بسرم عمر درین سایهٔ دیوار آمد

از دلم قاش فرو چیدم و برچیدم روز
طشت از بام فتاد آن سحرِ بازار آمد

شادی وغم همه موقوف باحساسِ دل ست
دل چو شبنم زهوائے تو برفتار آمد

جذبۂ عشق تو جانم زعدم باز آورد
با وجودے کہ خود آزاد و گرفتار آمد

بر نیاید ز نظر جلوه در آید بنظر
رنگ گردانی غم دیدن و دیدار آمد

صورتش پردهٔ رازست بروئے معنی
هرکہ با تیغ دکفن بدرِ دلدار آمد

صبرِ من راحتِ من عشقِ من و مشکلِ من
هر نفس بلبل و بر هر قدمش خار آمد

ناتوان داد توان تا چہ توان کرد بہم
خار بر دوشش نظر رشتۂ زنار آمد

شیشہ در خانۂ تصویرِ خیالِ دلِ ما
جاگزین ست بدل هر چہ بہ پیدار آمد

نیم مستے کہ ز بستر چو سحر برخیزد
دل بیادِ تو چنین بیخود و هشیار آمد

یار می آید و در دیدهٔ من می آید
بر سرِ پاستۂ نظر دولتِ بیدار آمد

تو بدی من نہ بدم من بدم و تو نہ بدی
جانِ من واحد و مستور باظہار آمد

لب فرو بست صدف تا دگرے سر بشکست
خامشی معجزهٔ محرمِ اسرار آمد

ہرچہ آمد بنظر از دلِ من رفت بدر
ہرچہ آمد بہ دلم دردِ دل آزار آمد

رفت از یادِ من اے شوق کہ در یادم بود
کیست آن بادہ فروشے کہ بہ گلزار آمد

روز اول ز گِل ام کاسهٔ فغفور زدند
خط کشیدند و بر آن نقش سر طور زدند

حاصل عشق بجز گردشِ پرکار نبود
رشتہ بستند بہ انگشت و گرہ دور زدند

دیدهٔ شوق کشادند بہ سیلابِ سرشک
مُہرِ تنظیم بنامِ من رنجور زدند

جمع خاطر نشد از زلفِ پریشان گشتن
گُل بدامانِ صبا خندهٔ مجبور زدند

محوِ کیفیتِ چشمیم ز فیضانِ جنون
خواب از نشئهٔ مے دیدهٔ مخمور زدند

گرد بادست محبت کہ بمیدان شہود
مشتِ خاکِ کفِ پا بر سرِ مہجور زدند

صورتِ نقش نگین نام ز ما نیست سراغ
آب بر آتشِ دل از لمعهٔ نور زدند

در نظر ہیچ نیاید بجز الذاتِ سُہا
بر سرِ شام سراپردهٔ دیجور زدند

جگرِ سوختہ با نمک خندہ لبی است
جرعهٔ تلخ زعوان چون لبِ ناسور زدند

حیرتِ حسن ہمہ شعبدهٔ ناز و نیاز
تا نظر بردگرے ناظر و منظور زدند

آمد و رفت در عالم چہ تہی دستی تنگ
تکیہ بر عمرِ روان با دلِ معذور زدند

طلب غیر ندارد ز دوئی بیگانه — می ز میخانهٔ توحید به کافور زدند

یادگار است به دل حسن وصال معبود — بارگاهی که درین کشور معمور زدند

مقبلانیم به اندازهٔ تقصیر و گناه — جام توفیق به مقدار و به مقدور زدند

چشم از خامهٔ انظار مصوّر اے شوق — جامه در خون سیه کاری مستور زدند

نسخه برداشتهٔ شیرازهٔ نسیان باشد — از عدم تا به عدم هر ورق عریان باشد

چشم مشتاق صحرای بی سر و سامان باشد — جلوه محوست در آئینه و حیران باشد

سر فرو برده ز شب خون به گریبان باشد — باشد و باشد اگر چشم به عرفان باشد

واصل ذات شدم باز جدا گردیدم — قطره در بحرفت گردد و باران باشد

شوخی حسن و حیا رابطهٔ عشق و فنا — سیم کاری به تهٔ آئینه پنهان باشد

نظر لطف بر احوال دلم نقش بر آب — ریشه در زخم دوانیده پر افشان باشد

هر سطر صفحهٔ رازیست به انشاء نجوم — قرعهٔ وصل زند دیده و گریان باشد

کعبه و دیر و حرم عشق به منزل منزل — بر فرازم نظرے راه نمایان باشد

نامه بر مرغ قفس بست ز خاکستر دل — گرد برخیزد و با آه پر افشان باشد

دولت عشق به گردش سر دست کفن است — که بجا از نفسم تار گریبان باشد

بوکش از میکدهٔ نازکه دنیا دنیاست — کاروان می رود و گرد بیابان باشد

چشم و دل پردهٔ راز است به میدان شهود — بال پرواز کش بر که پریشان باشد

باز دل کاوش خارست پس پردهٔ شوق — نفس سرد کلید در زندان باشد

شمع سوزان فنائیم چه وجود و چه عدم — یار بر جاده سری بر خط فرمان باشد

ذره بر جای خود اے شور گران چون دل ما
خاک دو چشم که هر زخم نمکدان باشد

قمر وقت سحر شب زنده داران را چه بگزارد
حجاب چشم من تصویر جانان را چه بگزارد

ز هر برگ شجر باد صبا آغوش بگشاید
صفیر و بلبل بیدل گلستان را چه بگزارد

عرق ریزی نم را صحبت گل هم سفر دارد
که بر باد بهاری آب حیوان را چه بگزارد

غم دنیا به تدریج تعشق خود فنا گردد
کسی منزل به منزل ساز و سامان را چه بگزارد

دلم غافل تر از خجر نفس دامن زند زین رو
که دریا فرا طغرا دراق سوزان را چه بگزارد

به حال خویش پیدا می شوند اسباب ناکامی
سرور و رود دل بیمار هجران را چه بگزارد

نظر گشته عالم غنچه درکمان دارد
غم امروز فردا سرفروشان را چه بگزارد

تعلق چشم غیرت شانه زنجیر می سازد
ز پیچ شانه ات زلف پریشان را چه بگزارد

ز هر دو پا شکسته قدم لغزیده می آید
نفس از خود وصال قالب جان را چه بگزارد

طلسمات جهان را صورت آئینه می بیند
نگاه حق به جانب دید پنهان را چه بگزارد

به یک بال نفس غیر از طپش پرواز می شکند
اسیر دام الفت بند زندان را چه بگزارد

تلافی نیست از گردش بجز مژگان بهم بستن
شب و روز از تسلسل دور دوران را چه بگزارد

سبیل راه شد خونم که جام ارغوان دارد
نه پا تشنه خار و ناخن موران را چه بگزارد

یکی بر بستر راحت یکی بر خار و خس غلطد
شکیب ناشکیبائی دو پیکان را چه بگزارد

ترا فرصت نبود از خود مهلت داد این دل
ز پیچ شانه ات زلف پریشان را چه بگزارد

چو گل اے شور دل پیمانه عشرت نمی گیرد
که آخر خاک گشتن خلط انسان را چه بگزارد

به جا شمع درین بزم خونِ دل سوزند — ز دود باش تظرجانِ مشتعل سوزند

دلم به گلشنِ هستی غبارِ آزادی — روا مدار که در کوره خشتِ گل سوزند

به آن بضاعتِ عجزے که خاک مقصد ز خاک — سزد چراغے به عطرِ گل سوزند

به گوشهٔ دلِ ما خلوتِ خدادادست — بیا بیا که بجان مشعلِ چگل سوزند

فضا ز خنده گل تنگ بر اسیران شد — برنگِ غنچهٔ پژمرده مشتعل سوزند

چو دود بر سرِ آتش معاشرانِ طلب — چراغ بر کف و خون در ایاغِ دل زنند

خطا خطا نشود تا خطا نیامرزی — ز آبِ دیده گنهگار منفعل سوزند

حیات و مرگ ز غم رشتهٔ دو سر دارد — ز انفصال چو پیوندِ جان گسل سوزند

دلے که زخم نشد داغِ دل نمی باشد — ز خشتِ گنج به ویرانه مستقل سوزند

ثباتِ هستی ناپایدار مثلِ حباب — به دم زدن دمِ اخلاصِ ما قبل سوزند

طرازِ کاغذ آتش زده است صحبتِ غیر — چه ممکناتِ بیان دیدهٔ خجل سوزند

گناهگارم و از کرده خود پشیمانم — چو شمع بر رخِ آئینه مشتعل سوزند

خمیرِ آب و گلِ ما فنا پذیر اے شور
ز بسط و قبض چه سازند و منفصل سوزند

بهارِ گل مرا سرگرمِ خوشه چیدنی دارد
که بر دستِ نگارین رنگِ گلشن دیدنی دارد
دو چاهم تا شوی سیرِ دو عالم دیدنی دارد
نظر گردیدنی آئینه بر گردیدنی دارد

مژہ برہم زدن در نزع سرمی آورد عمرے
چہ عریانی چہ مستوری نظر پوشیدنی دارد

رموزِ عشق می ماند نہان در دیدہ شبنم
لبِ شیرین برنگِ برگِ گل خندیدنی دارد

طلسم حیرت است آئینہ دارِ بیخودی عالم
ز قسمت ہرچہ پیش آید بجان ورزیدنی دارد

عجب خاصیتی دارد زیارت خانۂ رنگم
سرشتِ خونِ دل مثلِ عرق جوشیدنی دارد

مذاقِ عشق روز افزون تصور پردہ رازے
بہ ذوقِ نوشِ زہرِ نیشِ غم نوشیدنی دارد

بہ رازِ غنچہ مضموم اسبابِ طرب مخفی
دل از یادِ تو برخود چون گرہ پیچیدنی دارد

خلش انگشت بر لب میزند زخمِ نہانی را
اشاراتِ خفی از دردِ دل فہمیدنی دارد

سرشک از دیدہ در گہوارۂ راحت نہ آساید
شتابِ شہسوارش خور رنجانیدن ورنجیدنی دارد

ز خاکِ کشتگان در چشمِ عبرت گردِ جولانے
ز نقشِ ہر قدم راہِ عدم پرسیدنی دارد

چو بو رگل جبین شیرازهٔ جذبات روحانی
نظر از طپش و پا از تپش و لب خندیدنی دارد

ز طوطی پیش آئینه تنفس لب نمی بندد
بیان حال دل بشنیدنی نشنیدنی دارد

به حرف آشنائی روشنائی کرده ام ای شورا
چه اوراق پریشان لب به لب چسپیدنی دارد

به حال خویش با دل در سخن دیوانه می آید — صدای بازگشت از جانب جانانه می آید
وجود شبنمم چون قطرهٔ باران حباب آسا — ز بامم عرش گردان در هوا خانه می آید
نمود بی نمود انبار خاکی گنج ویرانه — به کار آفرینش ذره و هر دانه می آید
چو نخل از برگ ریزی منفعل از زیست می باشم — زبانم خشک گردد تا به لب پیمانه می آید
بیاد جلوه اش چشمم ز مژگان سایبان دارد — ضیا از تیره بختی تا در کاشانه می آید
فرو چیدم بکار دل ز غم اسباب ناکامی — یگانه می رود از خانه و بیگانه می آید
ز عشرت خانهٔ اسباب سامانی فراهم کن — غم دنیا فروشد هر که در میخانه می آید
به دور گردباد از خاکساری دوسته دامم — به هر جا پا گذارم بر سر ویرانه می آید
زبان قاصر بود از شرح بر دل هر چه میگذرد — حدیث عشق و افسون در افسانه می آید
کشد بردار انگشت شهادت سرفروشان را — به هر جا شمع روشن می شود پروانه می آید
مکافات عمل پیش از عمل وادیدنی دارد — زبان تیغ بر لغزش ته دندانه می آید
سلوک جذبه چون خم باده سر جوش می بخشد — ریاضت بهر عشق از همت مردانه می آید
دماغ ساغر سرشار بخت از حسن محبوبه — بیاد چشم مژگان گریه [illegible]سانه می آید

چو رنگ و بوے گل اے شوق خصلت منقسم گردد
به کارِ خیر و شر لا بعقل و فرزانه می آید

پس از وصالِ ازل راهِ جستجو بستند
پئے تسلّیِ دل نقشِ آرزو بستند

هوا ز جلوهٔ حسن قدم غبار انگیز
بچشم خاک فشاندند و در فرو بستند

اسیرِ عشق چو گردابِ خود بدستِ جدال
به نالهٔ فاختہ و طوق در گلو بستند

نگاه رشتہ و مژگان بکارِ سوزنِ عشق
به داغ دوزیِ دل چاک از رفو بستند

پس از فنا بہ جہان مشتِ استخوان باقیست
حریصِ زر چو تمنا ز رنگ شو بستند

کلیدِ قفلِ حیات است آفرینشِ مرگ
زبان قریبِ دو عالم ز گفتگو بستند

غبارِ خاطرِ ما خانه زادِ زخمِ دل است
سر از گلے که ز سر کردن سبو بستند

اصولِ زندگیِ ما حصولِ معرفت است
گره بہ سلسلہ بر باد مو بمو بستند

عمل نتائجِ خصلت چو بحر و باد بہ موج
بہ رشته و رگِ گل عقدِ رنگ و بو بستند

دماغ بر سرِ کار است و در تصورِ عشق
مشاہدات مضامینِ چو رو بہ رو بستند

سفینه در گلِ بی پا خود روان گردد
حبابِ چشمِ ترم را بر آبِ جو بستند

بہ دورِ گردشِ ما هست خون بہار آید
تعلقاتِ عمل با بہ خیر و خو بستند

بہ قسمتِ ازلی بود یکدلی مفہوم
سجودِ نقشِ جبین بر غبارِ کو بستند

چمن طرازیِ اسبابِ حسن افتادست
بہار زنده دلی رنگِ نو بہ نو بستند

جہان بچشمِ تو اے شوق رمز و ایماے
طلسمِ منظرِ شش جہات چار سو بستند

حال بیجان شد و زہرهٔ تقریر نبود
حسرت آلوده نظر خاک که تصویر نبود

ہر نفس دود چراغیست که شبگیر نبود
زندگی سوز خراشیست که تحریر نبود

ہیچ جز یاد بکامم دل و دلگیر نبود
آئینه پیش نفس داشت تصویر نبود

عشق انشا رقم بیت خراشت و سطور
بالش شعله بجز جادهٔ تحریر نبود

برشگافِ نظرش چشم ہوس دوخته ام
سوزن رشته بدل کم ز سر تیر نبود

بحر از قطره و قطره بلب بحر حباب
ہیچ برگشته ز برگشتن تقدیر نبود

چشم سرچشمهٔ آب شرر انگیز چو سنگ
دل نبود آنکه دران جذبهٔ تاثیر نبود

جلوهٔ یار در آویز نظر ہم رشته
موج در بحر فنا گشته و تدبیر نبود

کاروان نفسم بر سر منزل نرسید
پیش افتاد پس پردهٔ تقدیر نبود

بود در گوش صدا سلسله جنبان خیال
جوش افزای جنون نالهٔ زنجیر نبود

حسرت دیده دیدار فزون میگرد دید
خواب نظارهٔ خوابیست که تعبیر نبود

ہر نفس گورکن نرم زمین ہستی
دست بربادی ما بر سر تعمیر نبود

زندگی مثل حباب لب دریا بودے
دیدمی کاش نظر جلوهٔ (جادهٔ) تقدیر نبود

زر ندارم به نظر رنگ محبت دارم
خاک در دیدهٔ من سرمهٔ اکسیر نبود

باخبر بیخبر از پیش در امکان وجود
خط پیشانی ما آیت و تفسیر نبود

داشت اشکنج قفس راحت گہوارهٔ دل
اے خوشا بیخبری ہوش خبرگیر نبود

آفریدیم و ندانیم چه محشر باشد
چشم واکردن ما حیرت تقصیر نبود

ہرکه افتاد ز پا پشت زند بر سر خاک
خاک دامن کش و خار رہ رہگیر نبود

جان و دل منتظر جلوهٔ جانان بودند
شوق تاثیر دعا جادوی تسخیر نبود

اپریل ۱۹۳۲ء

باہم نفس لحاظ و حیا ہم نفس نکرد ‌— دیدم چہ دیدہ آتش نظر از دید بس نکرد

در پردہ ہائے دیدۂ دل عکسِ جلوہ — رو بر قفا نہادہ و رجعت ز پس نکرد

شادم بگوشۂ کہ بیابست خلوتے — از بیکسی چہ درد کہ پروائے کس نکرد

بے کار کاروانِ نفس و میدم گذشت — بیدار خفتہ را چو صدائے جرس نکرد

دارم وسے طواف نظر گردِ کعبہ — جان را بحجرتست بدہ اندر قفس نکرد

مطلوب ذاتِ پاک فروعات خواہشات — آرایش فضائے چمن خار و خس نکرد

ہر سجدہ پیش تو سر بر زمین نہاد — ہستی خویش لیست بغیر از ہوس نکرد

دل ناز میکند بستہ بیدگی ز عشق — فریاد گوش بر سخنِ فیض رس نکرد

بشکست جام و لرزہ بر اندام او فتاد — دست از لباسِ خویش بران ان سپس نکرد

پوشیدہ ایم و جامۂ جان چاک کردہ ایم — چشم از نگن ولیست کہ جان پیش ریس نکرد

چون عنکبوت پردہ شد در حصارِ خویش — بے پردگی ز پردہ دری بوالہوس نکرد

دارم چو برگِ غنچہ بیان در شہ بیان — دندان گزیدہ لب ز لبِ یار مس نکرد

اے شوق شکوہ از روشِ روزگار بود
ورنہ چہ مقتضائے وفا ملتمس نکرد

دل را اگر ز نورِ نظر جلوہ گر کنند — بینند جلوہ و ز ہمہ قطعِ نظر کنند

عکسِ رخت ز آئینۂ دل بدر کشند — پیشِ ندیم قصۂ عشقِ تو سر کنند

جویند از ہر ذرۂ عالم سراغ یار — پروانہ وار بہر شہادت سفر کنند

عالم تمام حسن و نظر باریابِ حسن — در پردهٔ ضوفشان نظرِ پرده دار بود

دل واقفِ دل ست نظر واقفِ نظر — در هر نظر نظارهٔ حسناتِ یار بود

بیگانهٔ خودیم چه دنیا چه آخرت — عشقِ تو روحِ ماست که بر شے کار بود

در گردشِ نگاه سوال و جواب شد — چون بوئے غنچه رازِ نهان آشکار بود

محوِ خیال و نطق و نظر رنگ دل جدا — آمد جدا جدا و جدا چشمه‌سار بود

جان طالبِ شهادت و دل تشنهٔ وصال — چندانکه برقرار شد ولی بے‌قرار بود

گشتم تمام چشم و دلم جلوه گاهِ حسن — آئینه پیشِ آئینه آئینه زار بود

مرهم ز نوش و زخم ز نیشے کمالِ حسن — ناسورِ دل شگوفهٔ نقش و نگار بود

بیگانه بود با من و تا یک هزار بود — او یارِ خویش نیست چگویم که یار بود

هر آه و ناله که برآمد ز دردِ دل — نشتر ز نامساعدیِ روزگار بود

بعد از فنا زیارتِ خوبان نشد نصیب — سنگِ مزار خاکِ رهِ انتظار بود

قاصد شکسته پا دگر عزمِ سفر نکرد — بسمل نگاهِ من ز نگاهِ نگار بود

خواب ست با خیال بیک اضطرابِ دل — آهو گذشت رفت که نظرش دوچار بود

در خانهٔ دل ست تماشائے حسنِ شوخ
جان در خیالِ گرمِ تو مستِ خمار بود

فروری سنه ۱۹۳۱ء

دل را شکست از غمِ دنیا نمی‌رسد — از خویش رفتن ست که خارا نمی‌رسد

گلدستهٔ حواس ز یک رشتهٔ نفس — بست و شکست هرچه رسد وا نمی‌رسد

آزارِ غم اذیت و آثار ناپدید
پنہان رسیدنی ست کہ پیدا نمیرسد

برلب ز دل براہِ نفس حرف میرسد
حرفے بگوشِ دل زلبِ ما نمیرسد

جذباتِ عشق شعلۂ انفاسِ بیخودی ست
دل بے تجلّی بہ تجلّی نمیرسد

عالم تمام بیخبر از رستخیزِ خویش
اصلاحِ ما ہمیں خبر اصلا نمیرسد

چندانکہ بے نیاز شدم التجا زرفت
باکسرِ نفس حسن خود آرا نمیرسد

در حالِ خویش مستم و بے التفاتِ غیر
با دردِ دل عذاب بہ مداوا نمیرسد

ایذا ز حسن تربیتِ عشق دادہ است
فیضِ جنون بہ مہرو مدارا نمیرسد

جذباتِ دل ز عشق و براتِ نظر ز حسن
از دستِ خود اذیتِ بیجا نمیرسد

چون گردباد خاک فشانم بریشِ دہر
جانیست بر زمین کہ تہِ پا نمیرسد

یادِ صنم ز شیشہ و پیمانہ میکنم
صحبت بہم ز دوریِ صہبا نمیرسد

عالم تمام حسن و نظر باریابِ حسن
چشمِ نظارہ جو بتماشا نمیرسد

خوارست زندگی کہ وصالش نصیب نیست
چون قطرہ در نوازشِ دریا نمیرسد

ہمان شد ردیفِ عشق نظر شد حریفِ حسن
ذوقیست در دلم بہ تماشا نمیرسد

اے شورِ انتظارِ قضا تا بکے کشم
از غیب میرسد ز تقاضا نمیرسد

۲۰ دسمبر سنہ ۱۹۰۶ء

ماہِ تمام صحبتِ آن رو شود نشد
در پلّۂ نگاہ ترازو[1] شود نشد

[1] ترازو شدن - مقابل شدن -

هر ذرہ آفتابِ قیامت ز عارض ست — کافر ز حسن خال ز ہندو شود نشد
نازت کرشمہ باز و نیازت بہ عشوہ ساز — آئینۂ جمال گل رو شود نشد
خط بر عذارِ حسن دو بالا ز آفتاب — چون گل شگفتہ رنگ رخ او شود نشد
نازت ز بے نیازئے خود پردہ میدرد — محرم ز راز چشم سخن گو شود نشد
ہر جنبشے کہ طرزِ معانی گرفتہ ست — سنبل برنگِ طرۂ گیسو شود نشد
آموختم ز خاک و پریشانیم ز رفت — تا جمع خاطرم بہ تو یکسو شود نشد
مجنون بطوفِ وحشت بیابان نگاہ داشت — لیلی حریفِ دیدۂ آہو شود نشد
رفتی و یاد زلفِ تو از دل نمیرود — کوتاہ قصہ فرق سر مو شود نشد
عمرِ دراز نازِ مسیحا نمی کشد — اے تیرہ روز ہم خبر از تو شود نشد

جوشِ بہار در نفسِ تبسم ز لب گرفت
اے شوقِ غنچہ روکش[1] خوشبو شود نشد

۲-۱ اگست سنہ ۱۹۰۸ء

غم نزاکتِ گل سوز در جگر دارد — دل شکستہ گران شد کہ ناز بر دارد
ہنر عزیز نداری طمع مدار ز خلق — کہ باغبان خبر از نخل باثمر دارد
دمے کہ سرشتہ نگرود ز دل عقیدتِ گل — غبار صحن چمن مرغ زیر پر دارد
خیال پختہ شود از وصال صحبتِ یار — نشانِ سنگ سر راہ بے خبر دارد
گدازِ شمع ز پروازِ شعلہ باشد — کہ فیضِ نالۂ شب غنچہ دیدہ تر دارد

[1] روکش - شرمندہ

لب شگفته کشادی سخن دریغ مدار
دماغ غنچهٔ سربسته بوی زر دارد

زسالکان طریقت مباز نزد قریب
بشر بقدر مراتب دماغ شر دارد

تررش

خراش زخم جگر شوق بر زبان دارم
بہ ضربہا ناخن مضراب نغمہ سر دارد

۳ - فروری سنہ ۱۹۰۹ء

حیرتم محو تماشا دارد
خون گرفته چه تمنا دارد

غیر دل هیچ گواهی ندهد
نظر اعجاز مسیحا دارد

ظلمت عشق تجلی بخشد
شمع ایمن ید بیضا دارد

متغیر نشود گردش چشم
نور از سرمه سودا دارد

ناز بردار خریدار شود
عشق یوسف که زلیخا دارد

کشته از بوسهٔ لب برخیزد
آرزوی دم عیسی دارد

انتها نیست که از نقطهٔ شک
لاله رو داغ سویدا دارد

سدرهٔ گرد کدورت نشود
چشم عاشق دل دریا دارد

بنوا برخور و از دست کلیم
شام غربت غم فردا دارد

بوی گل روی بهار خاطر
مستی نشئه صهبا دارد

نکهت گل ز صبا برخیزد
تبسم لب گویا دارد

ہائے دہو حوصلہ افزائے جنون
شوق از عشق چہ پروا دارد

پیر شو پیروے سرِ خطِ فرمان مگذار   پاے پرکار بہ رفتارِ سبک برخیزد

نامۂ شوقِ مرا ہمبرِ شایق باید   بالِ سیمرغِ حرم از خونِ کبوتر خیزد

ہستیم گرچہ حبابت وفا دیر بقاست
شعلۂ جور و ستمِ یار ز محشر خیزد

۷ - جون سنہ ۱۹۱۲ء

تیشہ خوردن کارِ دانائی نبود   کوہکن را خوے شیدائی نبود

چشم را بر حسن بینائی نبود   پا ز جا لغزید و رسوائی نبود

عشق را در حسن بینائی نبود   حسن را بے عشق رسوائی نبود

جان بلب دارم کہ بینم روے گل   ناتوانی بے توانائی نبود

جلوہ و نظارہ از یک گوہرند   ناشناسی بے شناسائی نبود

ق

شعلہ و آواز از یک جوہراند   سہوِ نادانی بہ دانائی نبود

حسن یکرنگی بہ نیرنگے نتافت   بیش ازین یارائیِ گویائی نبود

جان فداے شعلۂ آوازِ شوخ   رمزِ عاشق بزم آرائی نبود

در سرِ دیوانگی سر دادہ ام   گوشۂ ویرانہ تنہائی نبود

شاہدان را دل بہ دل آئینہ   آشنائی بے تماشائی نبود

غنچہ سان بستم دہان در کارِ خویش   تار تارِ شمع ہمتائی نبود

گرم بازارست و ہر جا نسبتست   عشقِ ما در کنجِ تنہائی نبود

دردِ سر داری ز خاکم صندلست   کارِ ما جز ناصیہ سائی نبود

مردنم یک بار و صد بار از جفا
در گره زد در شب را آفتاب
تا گره وا دست شب را آفتاب

خاموشی نادان را دانائی نبود
تار کاکل بند سودائی نبود
سنبلستان تاب سودائی نبود

شعر گفتم خون دل خوردم بر شتون
شاعری چون خامه فرسائی نبود

۱۶ — جون سنہ ۱۹۱۶ ء

کیست آن فتنہ نظر تیر زبان میگذرد
کیست آن فتنہ کہ نامش بزبان میگذرد
عالم حسن چہ نقش ست کہ در دور فراق
نرخ جان بر سر بازار وفا ارزان است
بر سر پردہ ناز تو شدم پردہ سرا
حسن آنست کہ رہ در حرم دل ببرد
ہمچنان یاد تو در خاطر من بود کہ ہست
گاہ ممنون نظر ساختن و گہ کشتن
ما ہما تیم و ہمان عشق و ہمان دل یارب
رشتہ دور ز جان باز درین دوری باد
ابر بر صنعت تقدیر چو من مینالد
نخل طوبیٰ ست کہ سر کردہ بفردوس خیال

چیست آن تیر کہ از شہپر جان میگذرد
چیست آن نام کہ از شرح و بیان میگذرد
ہر کہ در باخت ببازی ز جہان میگذرد
غم غباریست کہ در چشم گران میگذرد
ہر در زیدن دل قہر بجان میگذرد
ہر کہ از پیش نگہ زد ز گمان میگذرد
ہمچنان ذکر تو بر نوک زبان میگذرد
در فراق تو ولے عہد ہمان میگذرد
بر سر ناز عنایت نہ چنان میگذرد
دم آن وصل میان تن و جان میگذرد
پایہ زنجیر فنا عمر روان میگذرد
ہر کہ از پیش نظر سادہ جوان میگذرد

دعوئے حسن خداداد کہ دارد صیاد
بزم چراغست کہ در بزم وفا سوختہ ام
سخن فکان گفتی و روشن طبق نگشتند
نالۂ سے بہ تمنا نیستان دم کش

چین بر ابرو زدہ با تیر کمان میگذرد
آفرین باد بر آن کس کہ زبان میگذرد
سخن حسن معانی زبیان میگذرد
جان سخت من دارم بہ فغان میگذرد

خاتون زمان مراد از حسرت

حسرت اے شوق ز رخ رنگ جوانی بپرید
پیریم در بر خاتون زمان میگذرد

۲۹۔ جون سنہ ۱۹۳۱ء

شہید غمزہ و ناز تو دل فگار انند
ترا حجاب و مرا شوق دید رسوا کرد
نظر شناس محبت بیاد مخمور رند
حباب بیسر موج ست جان مہجوران
شگاف خندۂ گل خون بہائے زخم دلست
قمر بہ چشم طلبگار و کور دیدہ ماست
بہ حفظ نفس کہ چون دام میکشد صیاد
جواب تلخ ز ار بان وصل شیرین تر
سوال ما و جواب تو دیدہ ہا دانند
حجاب حسن پس شوق بیجا با رفت
غبار راہ نشان میدہد ز اہل فنا

فدائے جان عزیز تو جان نثار انند
کہ رہزنان رہ عشق راز دار انند
خراب بادہ مست تو ہوشیار انند
کہ دل بدست ندارند و بے قرار انند
کشیدہ سر بگریبان پرہیز ار انند
چراغ خانۂ عشاق گلعذار انند
بلاکشان محبت گناہگار انند
کہ منفعل ز ندامت امیدوار انند
بکار خویش چو دیوانہ ہوشیار انند
ز دیدہ پردہ دریدند و پردہ دار انند
پیادہ میروم و پیش رو سوار انند

شدیم محوِ تماشائے جلوۂ فطرت
کہ شوقِ بندۂ احکام خاکسارانند

از انا الحق مرغ در صبح گاہی میکند
خفتہ را بیدار از یادِ الٰہی میکند

رنگِ سرخ را انفعال از شرخ کاہی میکند
پیشِ داور ہر کہ عذرِ بیگناہی میکند

خاطرِ بشکستہ را قوت رساند ذکرِ خیر
صورتِ تعمیر پیدا در تباہی میکند

از عتابِ قتلِ نفس از جرمِ عصیان میکنم
قطرۂ خون قہر بر داغِ سیاہی میکند

روز بیداری ندیدہ بختِ خواب آلودِ من
قصہ خوانی وقتِ بدخواہی نخواہی میکند

انتقام از آتشِ خود میکشد سرکردہ دیگ
آہ از دل بر کشم کافر تباہی میکند

قہر نازل مے شود چون از فرائض غافلم
تیغ نتوان کرد کارے کم نگاہی میکند

گل بدامن گر نباشد خاکسارانی خوش است
ہر کہ بر دل در گدائی بادشاہی میکند

خواہشِ دل را بر آوردم برنگِ خویشتن
جلوہ ہائے شمع بر آتش گواہی میکند

نامۂ اعمال برکت داغِ حسرت در جگر
شوقؔ از ناکردہ کاری عذر خواہی میکند

۶ ستمبر سنہ ۱۹۰۰ء

خزان شد بلبلِ خوش رُوے گل پیشِ نظر دارد
اجابت از درِ حق نالۂ شوریدہ سر دارد

دلش از نالہ ہائے نیم شب چندین خبر دارد
کہ بر آواز گوشے رخنۂ دیوار در دارد

نہ خندد بے محل غنچہ کہ شاخش پا بگل باشد
چو مرغِ رشتہ بر پایم کہ سر در زیرِ پر دارد

ز لوحِ عارضِ مہ رو برنگِ سایۂ زلفِ او
نہ نور روبر سفیدیہا سیاہی در جگر دارد

ندانم از چه بر دامن ز آتش داغ روشن شد / دل پر حسرتم هر دم تمنائے دگر دارد

بکویش زاری نالم گران جانم ز بیتابی / سبکروحم و لے چون ابر نیسان در گهر دارد

خور من آبرو ریزد تمنائے جمال او / چو شبنم دایم از اشک یتیمی دیده تر دارد

قلم نه در سیاهی تا پیام قتل بگذارد / که چشم انتظار ما امید نامه بر دارد

هوا لیش کے رود از سروران پخته شود خامے / خیال روئے زیبا چون صدف بر کف گهر دارد

خلش در دل بجا ماند عدو گر آشنا باشد / که چون تیر سبک زخمه رسید دست بر دارد

خدارا مژده بشنو مبارکباد مرگ تو
که شوقِ غم رسیده از جهان عزم سفر دارد

۲۵- نومبر ۱۸۹۹ء

ترا که اے گل عارض چه رنگ و بو دادند / مرا به شیشهٔ دل خون آرزو دادند

وصال عاشق مسکین چه مشکل افتاده ست / ترا حجاب و مرا ذوق گفتگو دادند

دهن به لذت بوسے واکند جگر سوزی / که بوئے گل به سراپردهٔ سبو دادند

حدیث گوشه نشینی ز چشم نقل کنم / که قطره را بصدف رفت و آبرو دادند

ز درد زخم فشردیم بر جگر دندان / چه شد ز کاوش دل فرصت رفو دادند

بزیر سنگ نهان است سوز خاکستر / شرار از تپش دل به آه رو دادند

ز بوسه هائے جبین خم زدی بپائے که جانم / پیام وصل چو ابرو که روبرو دادند

تلاش گل بسر آید که باغبان دریافت / خبر نیافتم و حال جستجو دادند

نگشت دائرهٔ عشق تا سیه نشود / ز داغ سینه جگر من نشان او دادند

بجز ملالِ تو قالب تہی نخواہم کرد
چو نقشِ پا کہ نشستند و باز کو دادند

بہ زار نالئ من گوش میدہد ہر کس
کہ از ریاضتِ شب سوز در گلو دادند

بشوقِ بوسۂ سرِ زلف خرچ راہ شدم
زدودِ آتشِ دل رنگ مو بمو دادند

ز جوشِ گریۂ شورابیدہ حرفِ غم شد پاک
دل افگنیم بہ دریا کہ شستشو دادند

۹- نومبر ۱۸۹۹ء

بوسے دل سوزی ہوائے میدہد
ہر چہ میسوزد نوائے میدہد

دم گشتم دم در کشیدم یکدم آہ
از فغان دم تنگ نائے میدہد

تا نباشد وصلِ ہر پروانہ
شمع جان در زیرِ پائے میدہد

دودِ دل تا دوست می دارد مرا
بند در بندِ قبائے میدہد

سرمۂ چشمِ تو برپا فتنہ شد
پشت بر روئے بلائے میدہد

مژہ ہا در بانِ جنبش در زنند
غمزہ بر یاران صلائے میدہد

نامۂ اعمالِ من شد روسیاہ
گوشش بر حکمِ خدائے میدہد

شمع را دلسوزئ پروانہ سوخت
سر در آغوشِ قضائے میدہد

چون ہوائے عشق در سر داشتم
باز آوازم صدائے میدہد

کنجِ غم باشد نصیبِ عاشقان
تن بتقدیرم رضائے میدہد

مے پرستا رند ترک اے چشمِ سرخ
دُرد از خم خوش ادائے میدہد

رنگ و دل بشکست چون بلبلان
پرّہ گل خون بہائے میدہد

می برد آرام جان شیون و فغان
درد دل پہلو بجائے میدہد

۳ - نومبر سنہ ۱۸۹۹ء

آفتاب حسن از برج رخ گلگون دمید	از خط سبزش بہار عمر روز افزون دمید
شمع بزم آرائے جان شئے سیہ در بر گرفت	لالہ با داغ جگر از سینہ ہامون دمید
انتظار آتش روزے بشب آورد حیف	انتقام از جان کشیدم تا دم محزون دمید
راز دل باہر کسے گفتم آنکہ آخر دم نزد	گو نفس در گوش سے صد بندش مضمون دمید
سجدہ کردم در نمازے دست برابرو گرفت	نیم مخمورم کہ چشم فتنہ زا افسون دمید
سینۂ دریا گرہ زد باد در شست حباب	از دل پر درد آہ نیم کش بیرون دمید
بلبل آشفتہ سرگرم تماشا بو کند	گل بدامان سحر با کاسہ واژون دمید
در خیال رخ سیہ مستان غم از جا شدند	صبح در آغوش شب از خواب ست چون دمید
تا کمر در پائے او بال و پر پروانہ بست	در تن ہر شعلہ پائے شمع گو با خون دمید
بوسہ بر خاک درم چون نعل در آتش نہاد	بر لب لعل شکر خا دانہ موزون دمید
بر ہوائے میکدہ چون سرخ کردم چشم را	بادہ را بو کردہ باز رہائے گل گون دمید
خشک پہلو میزنم بر بستر احسان عمر	سبزۂ بیگانہ بر خاک سر ممنون دمید

دم بخود از کوئے او بے شیون و شبباز آمدم
وعدۂ شب روح صبر اندر دل مفتون دمید

۹- نومبر ۱۸۹۸ء

ترا تا شیوهٔ آزار دادند
مرا هم دیدهٔ خونبار دادند

سخن سنجِ اشارت سرمهٔ چشم
دوائے قوتِ بیمار دادند

پیامِ وصل با پروانہ گوید
زبانِ شمع آتشبار دادند

گرفتم تا غمِ ہجرِ تو دلسوز
متاعِ صبرِ دل ناچار دادند

بحسرت رفت جانِ ناتوانم
خبر از یادِ وصلِ یار دادند

ترا حسنِ گلِ رخسار دادند
مرا در دل ز عشقت خار دادند

اگر آئینہ بر روئے بتان دید
ز جوہر رشتۂ زنار دادند

بہجران آہِ من جانم برآورد
بہ نخلِ خشک برگ و بار دادند

مریضِ مستمندے را بکویت
امان در سایۂ دیوار دادند

بیانِ سوزِ بلبل بر زبان شد
درونِ غنچہ دل افگار دادند

نگاہِ چشمِ خواب آلودہ ہاست
بہ مستان بادہ سرشار دادند

چہ دانی شور جائے غم کجا بود
بخلوت خانہ اسرار دادند

۲۶- اکتوبر ۱۸۹۸ء

حیف بر تیغِ جدائی زخمِ بسمل سے چکید
ہمچنان خونِ درون از تیغِ قاتل میچکید

نرم دلداری وے آتش بیانم تر نگرد
موم آبے می شود از شمعِ محفل میچکید

گریزانم ز سایه چون سراغ بره میگیرد — اگر رهبر شود دانا قدم از جاده دور افتد

بتِ شمع صفت بروئے زخمم وانمی بیند — نگاه مست و حالیکه از رخسار دور افتد

بتِ پیمان شکن آراستے واند جدائی را — ز دستِ شانه موئے کاکل خمدار دور افتد

نگاهش گه خطا میکرد از شورِ شکسته دل
چو تیر از مرغِ پا افتاده بسیار دور افتد

ردیف ذ

باشد اگرچه حسنِ ملاحت فزا لذیذ — از آشنا شود نگه آشنا لذیذ

تا چاشنی درد جراحت بود ز دل — چون بلبل است ناله و فریاد با لذیذ

با نامه را بحرفِ اضافت نوشته ایم — از خونِ گرم محنتِ بیدست و پا لذیذ

شیرین سخن ز حرف فصاحت گذشته است — هر دل عزیز و قطره آبِ بقا لذیذ

گر دل ز سرگذشت من از سر گذشته ام — پخته شود کباب و شراب صفا لذیذ

از دانِ خود کباب خورم در زبانِ تلخ — چیزے نیافتم که شود بے بها لذیذ

چون موج بر طرف ز رفاقت نمی شوم — شانِ خدا ریاضتِ نام خدا لذیذ

از انتها شورشِ عشق بهانه سوز — هر زخم دل بکار خود از ابتدا لذیذ

دارد حدیثِ لطف تو در زبان شوله
گویا که میکنم نمکِ التجا لذیذ

۱۶- نومبر ۱۹۱۳ء

اے صبا نکہتِ گل بہرِ نشاطے بمن آر — اے نسیمِ سحری مژدہ بہ کامے بمن آر

منتِ یار ز اسبابِ پریشانی بہ — خود شکارِ تو شوم حلقۂ دامے بمن آر

خط آزادیِ من جوہرِ شمشیر نوشت — بشنوم از لبِ خاموش پیامے بمن آر

بوئے خونِ دلم از رنگِ حنائے آید — سرو مستت نگذارم کہ حنائے بمن آر

لختِ لختِ جگرے سیخ کبابِ دگرے — گریہ از خونِ دلم پارۂ خامے بمن آر

بے تو از دستِ طلب نیست سراپائے گریز — تشنۂ دیدِ لقا از لبِ جامے بمن آر

طوق در گردنِ قمرے ز پرِ بال انداخت — آہ سوزیست کہ از داغِ دوامے بمن آر

خیزش از خاکِ جگر گیر بود پا بستن — خبرِ قافلہ از کوچ و مقامے بمن آر

ہر کہ از کردۂ خود زود پشیمان گردد — روبہ روبہ ز آہستہ خرامے بمن آر

بو نہ زیں تیرہ سیہ شدہ بہ سرِ شامے بمن آر — خانہ ام نور شود ماہِ تمامے بمن آر

بوئے وفا نیست کہ از خاکِ شہیدان برخاست — گل چہ داغیست کہ از شہرِ وفائے بمن آر

سرِ نشیبیست کہ از بوسۂ وفا پیشہ شود — قاصدا از لبِ گل تازہ پیامے بمن آر

عذرِ بیداد عجب شورِ قیامت انگیخت
کہ ز اغیار جوابے بسلامے بمن آر

۲۸- مئی ۱۹۱۵ء

من جان و دل قربان کنم تو محوِ شیدائے دگر — من نیم جان در حیرتم تو مستِ صہبائے دگر

حسنت بہارِ بے خزان رخ رشکِ گلہائے جنان
زلفت طلسمِ جان ستان لب بادہ پیمائے دگر

من در حریمِ کعبہ جستم دلِ آوارہ
آمد ندا از کارہ کن فکرِ ماوائے دگر

رازِ تعشق پردۂ نازت نیارم شعلہ
آتش زند نظارہ شوخیِ زیبائے دگر

خوابے بیا خوابے بخوان ناکام از دیدار آن
غافل ز حالِ خستہ ہمان در رو تمنائے دگر

آتش خموش از آب شد چون سنگ تابم شعلہ ناک
دارد خمارِ عاشقی آشوبِ دریائے دگر

تدبیرِ مردن میکنم چون موج در بحرِ بلا
جوشے کہ پیدا میکند خونم پر اعضائے دگر

یارِ تو شد پہلو نشین چون مہرۂ انگشتری
بختِ سیاہ من ببین مکتوبِ انشائے دگر

تابِ رفاقت میکشم اشکِ ندامت بر رخم
تا زِ رقیبان میکشم بالائے غمہائے دگر

دل میکشد سوئے حسین شوقست مارا بیقین
در سر ندارم ہیچ از این جز عشق سودائے دگر

چشم از نگاہت جامِ جان جوشیدہ ئی عشق نہان
کیفِ شرابِ ارغوان نازان بپیمائے دگر

عزمِ سفر با دیگران من در پیت چون سگ دوان
در خوابِ غفلت ہمرہان دارد چہ پروائے دگر

اے بیقراری ہائے دل بے اختیاری ہائے دل
من مطیع از در دل دل میکشد جائے دگر

یارم نیاید از درم زارم ز شوقش سینہ ام
قاصد قیامت میکند پیغامِ فردائے دگر

۳۱ - جون سنہ ۱۹۱۶ء

یارب چہ رفت بر سرِ باد وفائے یار
دل شد نثار غمزہ و جان شد فدائے یار

دل مے برد کرشمۂ ناز و ادائے یار
تا بے جفا خوش است ز خوابِ وفائے یار

عاشق بزیرِ تیغ چو گل درمیانِ خار
بیند خطائے خویش نہ بیند جفائے یار

بے وصل عمر رنجشِ بیجا دراز نیست | چون عمر بیوفاست وفا و جفاے یار
آن طفلِ مکتب است در اسرارِ حسن و عشق | بیند جفاے یار و نہ بیند رضاے یار
با این ہمہ کہ خشک نہال است بر دہد | سر دادہ ایم در سرِ راہِ وفاے یار
رنگے برنگ خوبی و زشتی زخوے ما | یار از براے ما شدہ ما از براے یار
خاک از براے ما شد و ما از براے خاک | پیوندِ آسمان و زمین شد وفاے یار
اے جان برو تو از برِ ما مثلِ گل زخار | جا کردہ تو در تنِ بیجان بجاے یار
یار از دلِ یگانہ و بیگانہ از خودیم | تا بر زبان ما نرود ماجراے یار
این سرمۂ بصارت و آن جوہرِ صفا | گوہر تہی رسد بہ کفِ خاکِ پاے یار
با خویشتن بہ خاکِ درت خوار کردہ ایم | با غیر آشنا نشود آشناے یار
تنگ آمدہ ست ہر کہ گرفتارِ حسن شد | نازک زرست بر تنِ نازک قباے یار
دارم خمارِ نشہ از ساغرِ الست | در دل خیالِ بادہ و در سر ہواے یار

بر دل رسید شور بپا شد بہ جان رسید
تیرِ خطا نبود نگاہِ خطاے یار

ردیف ز

۳۔ اکتوبر ۱۸۹۸ء

دوست میدارم سنانش را ز جانِ من ہنوز | میرود جانم و لے میدارمش در تن ہنوز

گرم بودم دوش در پہلوی شوخی مست
آن نگار من برای سیر شاید رفته بود
طلعت خورشید می زیبد ز آو بر شعاع
آتش عشق بتان در استخوانم جا گرفت
سوختگان ہجر را لذت نمی بخشد کباب
از نشیب دہر بگریز و عصا در دست گیر
تا نه بکشاید دہن بوئی نمی آید ز دل
غنچہ را باشد قبای سبز تا بالای سر
وصل او را آرزو کردن بتجربی خطاست

زین جہت از سر رفت آن بوی پیراہن ہنوز
نکہتی خوش با صبا می آید از گلشن ہنوز
خط تو خیزست گرد عارض روشن ہنوز
گرم میدارم ازین خاکستر بدن ہنوز
آتشی روشن نشد از گرمی گلخن ہنوز
راه دانسته بر و چون دیده سوزن ہنوز
فاش میگو بدزبان غنچہ سوسن ہنوز
یار من در پرده دارد نور سا ز بہمن ہنوز
آتش دوری نمی سوزد دل آہن ہنوز

شور شوان زیست یکدم بی می و پیمانه
غرق در خون ست اشک چشم تر دامن ہنوز

دل می رود از دست که یارم ز نظر نیز
پیدا ز تبسم ز طرب خبری چشم است
بر وعده فردا چه کنم مہر یقین را
قربانی و ایثار فراموش نه گردد
آن آئینه رنگ از دل بتاب گرفت است
یاد تو بجز خواب فراموش نباشد
آئینه بجز روشن سنگ نه سازند
دل راه بدل دارد چون رشته سوزن

چون کاه ز باکاه کشد زیر اثر نیز
ای خانه برانداز چمن طرز نظر نیز
در گردش چشم است نہان شام و سحر نیز
شب زنده کند در دل و زخم جگر نیز
ورنه نظرش مشتہر خیر و خبر نیز
بیدار کند شوخی پرواز دگر نیز
از آتش عشق است بدل راه دگر نیز
در چشم حیا پرده زند دیده نظر نیز

خواب بمعنی حالت غفلت و نیز شاہد از حالت غفلت است

تسکین نشود بے تو شہیدانِ وفا را
تا گل نفشاند ز مژہ دیدهٔ تر نیز

دنیا بہ امید است و امید از کرمِ دوست
بے گل بہ سرِ شاخ نیاید ثمر نیز

مجموعهٔ شوق است بیان از دلِ عاشق
الفاظ در آواز و معنین زیر و زبر نیز

از باعثِ عشق است وجود و عدم آباد
پا در گل و در پیش دگر عزمِ سفر نیز

از پرتوِ ذاتِ تست اے شوق جہان حسن
یک ہالهٔ نور است در اطرافِ قمر نیز

ردیف س

عاشقِ زارم مرا وردِ زبان نامست و بس
سر بسودا دل بیادش بر لبم جامست و بس

در گرفتاری ما تا بہ نظر دامست و بس
ہرچہ برد آرامِ دل چشمِ دلارامست و بس

ہر نفس از ننگِ ہستی خار در پیراہن ست
جوشِ خون در گردش از انقلابِ ایامست و بس

تن نشین و ہم نشینم بر سرِ بازارِ عشق
سایہ زیرِ بام و جلوہ بر سرِ بامست و بس

جز تصور نیست ممکن قطع کردن راہِ عشق
منزلِ دل بستہ با بالاخانهٔ بامست و بس

ہرچہ پنجاہم درین سودا سوادِ روشن ست
زندگی آلام و بعد از مرگ آرامست و بس

رفتنِ ما منحصر گردید بر حکمِ قضا
بر لبِ قاصد ہمین خاموش پیغامست و بس

روزگارِ ما بہ گردش ما بہ گردش در جہان
منزلِ ما در حقیقت بعدِ یک گامست و بس

پختہ مغزان چون ترکِ علائق میکنند
خواہشاتِ نفسِ ما از فطرتِ خامست و بس

سررشتهٔ بدستِ قضا میدهد حیات
سر گرد تیغ و سر بگریبان کشید کسی

خواهی وفا و خواه جفا خواه نازکن
ورزید عشق جامهٔ هستی درید کسی

اوراقِ گل نمونهٔ هر داغِ بلبل ست
مرغیکه دانه چید برو دام چید کسی

جان و جهان و دل همه قربانِ جلوهٔ
چون جان ازان برید زجانِ خود برید کسی

جان واحدست طرزِ عمل رنگِ صحبت است
از خود جریده شد ز علائق برید کسی

عشق آتش ست مرهمِ جان آتشِ عشق
در خاک آرمید بیار آرمید کسی

جان و دل و خیال جمال و وصالِ یار
از خود برید تا بسوے او رسید کسی

اولی ترست از همه یکرو شدن ز دل
بشنید بوئے گل که گل از باغ چید کسی

سیاح را خوش ست نشیب و فرازِ راه
راهِ عدم دوید بمنزل رسید کسی

سنگ ست مشتِ جان بترازوی سجدهٔ
پشتے خمید و بارِ امانت کشید کسی

خاموشی چراغ و فراموشی فروغ
از جلوهٔ خدا نشود ناامید کسی

بینی وجود ماو نه بینی وجودِ او
خاک آفرید مرگ و ز خاک آفرید کسی

اے شورِ عشق اخگر و خون سوزِ اخگر ست
بے جان بجانِ جذبهٔ خونین طپید کسی

فروری سنه ۱۹۳۲ع

عاشق مستم مرا و روزبان نام ست و بس
سر چه سود اول بیادش بر لبم جام ست و بس

الغرض از آفرینش جد و جهدِ عنصر لیست
زندگی آلام و بعد از مرگ آرام ست و بس

هر نفس از تنگیِ هستی خار در پیراهن ست
جوشش خون و گردش از تقلیبِ ایام ست و بس

ردیف ص

حجاب وحشتِ بیمی سوزِ عاشقان مخصوص
نظر فریب و فریبِ زبان زبان مخصوص

سراغ نقشِ کفِ پا چراغِ ہستیِ ما
صبا بدوش برد گردِ کاروان مخصوص

گلِ مراد شگفت از بہارِ بیتابی
ز سجدہ ہا بہ جبین داغِ آستان مخصوص

فریبِ وعدہ دیدار خوردہ ام تا حشر
چو حلقِ تشنہ شکست ست استخوان مخصوص

بہارِ خندہ لبی در خرابۂ دل نیست
بہ سیرِ داغِ جگر گشت گلستان مخصوص

طلسمِ ہستیِ ما راحت و مصیبتِ خلق
عدم وجود بہ نیرنگیِ جہان مخصوص

حرارتیست کہ در جوشِ خون برانگیزد
چو ضمنِ قالبِ خاکی شدست جان مخصوص

سیاہ روشدم و بر کفِ چراغ رنگ بدست
حدیثِ عشق بنامِ تو بر زبان مخصوص

حیاتِ زندہ دلی ہست از مشیتِ حق
ادا شناسِ نظر چشمِ عارفان مخصوص

ز جاہ ماندن و سعی پا رفتن ست چو رنگ
شکست بادِ صبا شاخِ آشیان مخصوص

ز شوق پرس وفا باغِ گل فروشان ست
حوالہ کرد بضاعت بہ دلستان مخصوص

ردیف ض

فرض شد طاعت بذاتِ بشری بود غرض
گردشی ... جہان ... نظری بود غرض

ہمہ تن آئینہ واحد متنفس بیند
خفیہ در پردۂ دل جلوہ گری بود غرض

عشق کامل نشود حسن مقابل نشود
آبِ آئینہ ز آئینہ گری بود غرض

یار فرزانہ و بیگانہ شود دیوانہ
پردہ پوشی غرض و پردہ دری بود غرض

چشم بیدار بخواب است ز دیدارِ ازل
از دم بیخبری باخبری بود غرض

ہر چہ افتاد ز اوقاتِ مصائب آموخت
از جگر داشتن ام بے جگری بود غرض

داغِ دیدار پرستان جرسِ پردۂ دل
از دعا سحری بے اثری بود غرض

در قفس طائرِ جان است بہ پرواز عدم
شعبدہ بستی و بے بال و پری بود غرض

ہر نگاہِ غلط انداز خراشش است اے شور
ریشہ در زخم دوا نیدو تری بود غرض

ردیف ط

سر زد از بندہ خطا یا کہ گناہے بہ غلط
چشم کردست سیہ ہر نگاہے بہ غلط

کاہ در دامنِ کوہ است ز پامال تباہ
بر سرِ راہ گرفتیم پناہے بہ غلط

سالکِ عشق شناسا و منازل نشود
گرد پر جادۂ خوابیدہ زراہے بہ غلط

آبرو در تلف از دست و بہ سبے منزی
کہنہ خرمن ہمہ برباد زکاہے بہ غلط

اے فلک گیر کہ سرمشقِ جفا ہم چو مور
نگاہ داشتہ بیازاری و گاہے بہ غلط

واقفِ حسن و فتح چشم تماشائی نیست
خوشہ چین بار بید تخم گیاہے بہ غلط

بہ سرم بار دو عالم کہ ودیعت جان است
داد [illegible] مالِ من [illegible] ابے بہ غلط

گردشِ چشمِ سیاہے روشِ کبکِ دری — آنکہ شب خون بردازدستِ سیاہے بہ غلط

آستین کہنہ و دامان شکستہ دارم — فکرِ تعبیرِ غلط خوابِ سیاہے بہ غلط

چشمِ من گشت سفید و شبِ غیبت آخر شد
برفلک شور ندیدم رخِ ماہے بہ غلط

ردیف ظ

مرا زیار بکشش غیرو ستیار چہ حظ — حیات با گل و درد و دل بکار چہ حظ

نہ عوض بیگی وصلے ندر آستان بوی — مناطِ دعویِ من چشمِ اشکبار چہ حظ

زخود برآکہ چراغ است زیرِ دامنِ شوق — دلِ فریفتہ از چشمِ ہوشیار چہ حظ

فشانِ برگ سرآید ورق ورق برگشت — خزان رسیدہ نداند کہ از بہار چہ حظ

مریضِ عشقم و در ہر بلا گرفتارم — دمی کہ زندہ نمانم ز غمگسار چہ حظ

تماشِ نقشِ وجود و عدم معمائے — جہان بہ زیرِ جہان گرد آشکار چہ حظ

مشیتِ ازلی در حیاتِ دل ماست — زمانہ پابہ رکاب و ز اختیار چہ حظ

خلافِ وعدۂ دید اعتبار سنگین دست — فریبِ چشم نباشد ز انتظار چہ حظ

میان ما و برون از میان چو سایہ و نور — بہ یک قرار نباشی زصد قرار چہ حظ

وفا شعارئی جبر اختیار کنیم — زفیضِ گریۂ بے اختیار و نزار چہ حظ

حباب دار رود باد و در کلہ دارد — زفیضِ ہستی ناپائیدار و دار چہ حظ

بیرون ز خویش بر آ شود دیدِ بے دید
نقاب تا نکشد چشمِ شرمسار چہ حظ

ردیف ع

دل بہ دل بارضا شود قانع
بوی گل با صبا شود قانع

ہرکہ واصل بہ ذات واحد شد
بہ سرودِ لقا شود قانع

بندہ آئینۂ صفا گردد
آشنا آشنا شود قانع

کفرِ عشق است حرفِ عشق زدن
فاقہ و بینوا شود قانع

ہر درِ دل نظر نہ شب خون
دست انداز تا شود قانع

صحبتِ یار و دم غنیمت دان
جان بہ آب و ہوا شود قانع

من دیر رزق می زنم یارب
بہ دوا دردِ ما شود قانع

بسر آید بسر نمی آید
بہ سزا نا سزا شود قانع

تا بہ ادا دِ من رسد اسکے شود
بہ عصا خفتہ یا شود قانع

ردیف غ

فتنه پردازی و پرواز دروغ
بارها انجمن ناز دروغ

جشن آرایش حسن است بهیچ
تهمت پرده برانداز دروغ

سنگ بر جا و خود افتاد گران
نبض دل گوش بر آواز دروغ

شمع بیدار شد از غفلت شب
دل دماغم که بود ساز دروغ

شرح حالم به زبان اغیار
بال از دیگر و پرواز دروغ

مثل طاؤس تو از دور پیش
داغ کردیم پس انداز دروغ

از کمال تو جمال بشری است
فقره در باب کشد باز دروغ

مرگ و پیدایش ما ترک وصال
وا شود عقده این راز دروغ

خود فنا شو که نفی وصل اے شور
درس و ادراک ز اعجاز دروغ

ردیف ف

جلوهٔ دیدار بهر چشم بینا هر طرف
از دلم خون و تپش چون موج دریا هر طرف

بر بساط چشم و دل آراستی بزم نشاط
یک نگاه مست ساقی باده پیما هر طرف

شان یکتا مبتدی و منتهی و منتشر
بر زمین از مهر گردد [illegible] پیدا هر طرف

دید جان تا دیدنی نادیدهٔ جان دیدنی
در قفس گردان اسیر رشته برپا هر طرف

خاک بر سر می فشانم در تلاش روی گل
چون صبا می گردم هم ناشکیبا هر طرف

بی طریق گریه ام بیتابی دل شاهد است
ابر دامن بر فشاند یار کو با هر طرف

جهل شی بی علم شی مستغنی از ذات و صفات
سر کند دیوانه چون آتش به صحرا هر طرف

جلوه پرتو اسیر و چشم پوشی فهم نسبت
شمع در فانوس سوزد حسن آرا هر طرف

بنده شبنم و حسن او بهار بی خزان
چشم حیرت زای بندد از تماشا هر طرف

شور قانع شو به ذات خویشتن از ترک فضل
از فریب ار دو گیران نقطه ها هر طرف

ردیف ق

قاصر زبان ما ز بیان ملال عشق
از فکر خود فتاده به خواب خیال عشق

چون سنگ آستانم و بر خود گران شدم
در هر دو نقش پای جواب سوال عشق

چون آینه خفی و جلی جهت بی شفی
صورت نگار است آمد و رفت خیال عشق

سرگرم طاعت است به درگاه ایزدی
شمع تصورت فروزان کمال عشق

جلوه به قد نیش و نیش به قد شوق
چشمان تنگ ظرف و نظر حسب حال عشق

انفاس و درد و سوز پریشان نیستی
از گردش زمانه زبون پایمال عشق

از دهر با خبر نگشد خسپ انتظار
نقش خیال بند دو بیند مآل عشق

روز جزا نپرسش احوال ما مپرس
در نسخه حیات گشودیم فال عشق

درخشنده داغ شود به ضیا زاهد
سوهان روح شربت آب زلال عشق

جنونِ عشق ندارم ز خویشش عریانم
مشاہدات چو آئینه دیدبان نزدیک

نظر به عالمِ بالا نمی رسد اے شوق
شکسته بالیِ پرواز و آشیان نزدیک

ردیف گ

هر دل کشید نقش ز تمهیدِ عذرِ لنگ
آئینهٔ طلسم تو باشد شکستِ رنگ

تاثیرِ یادِ وصل ز حسرت نمی رود
پنهان درونِ شیشه نگر ریزہاے سنگ

بر روئی روز راز نه افتد نصیبِ شوق
بر طاقِ ابروئے تو خورم مے زچشمِ تنگ

غافل شدم ز مستیِ خود چون نگاهِ مست
نه بر زند به زخمِ جگر سوزشِ خدنگ

چون اختلاطِ آتش و خاکست انتظار
بیتابیِ فراق ز طولانیِ درنگ

پوشیده ساز کردن و پیدا فریفتن
عریان چو جوہرست نظر باوجودِ رنگ

در مسجدے که راه نیابند عاصیان
دیوانه محوِ عشق به فکرِ محالِ ننگ

عشوه گری به پردهٔ اسرارِ دوستی
مستوریِ نگاه به چشمانِ شوخ و شنگ

تصویرِ یار و جلوهٔ دیدار تجھے
آئینهٔ خیال نیارد غبارِ زنگ

اے شوق عیشِ جنت و کوثر کجا نصیب
سرچشمهٔ حیات و نجات است آبِ گنگ

دیگر

بی رضا کار بر نمی آید — در جنون غیر دانش و فرهنگ
با سر زلف صحبتی دارد — بر خود اغماض میکند دل تنگ

ردیف ل

عجب نبود ز احوالم شود غم باریاب دل — کشایم فال از زلف و رخت در پیچتاب دل
خیال مصلحت بین پیشوای آرزو دارم — به ذوق صحبت غافل شوم از پیچتاب دل
رموز عشق میخوانم ز جنگ آمیزی صلحش — تبسم پرده بگشاید ز روی اضطراب دل
تصور میکند سیر وجود از ننگ عریانی — نگاهم بر نمی خیزد نگاهش از حجاب دل
من از رشک بد و لطف نهان خواهم ز رسوایی — ز لب بستم طاعت احرام تعمیر خراب دل
به تنهایی در و دیوار شد رنگین تماشایم — ز دست بیکسی خون خوردم از جام شراب دل
تمنا خون حسرت بخت وصل گل تشنه حال — به ظاهر کم نمی گردد ز تسکین اضطراب دل
شهید انتظارم سر نخوت خویشتن دارم — بمطلب میرسم از پر توفیق کتاب دل
نسیم از خنده گل میبرد بوی چمن هر سو — من از اعضای خود کردم ز رفت انتخاب دل
نگاه سرمه سا از کفر شوخی حسن آراسته — نباشد غم غلط از خط کشیدن بر حباب دل
نباشد حاصلی جز سوختن از گرم بازاری — بر آتش میزند پهلو شراب پر خون کباب دل

نگاهم رازدار شوق و معشوقم ز خود غافل
چه خواهم گفت در محشر ز فکر ناثواب دل

نگاهش بندشش مضمون و شور از جنبش آهی
پریشان میشود شیرازهٔ امّ الکتاب دل

دل مبتلاے غم شد و غم شد بلاے دل
آن ابتداے دل شد و این انتهاے دل

جز تو که رہاے دلم من فداے دل
گردیده ام بگرد جهان در قفاے دل

از دست بخت خویش بجز زلف جاے نیست
این جا شکست خوردم و شد بسته پاے دل

دارم زبان چو شمع خموشش و تمام سوز
کو چاره گر که گوش کند ماجراے دل

از دود آتش دل سوزان آه سوختم
چون برق آه میکشم از تنگناے دل

چون شمع در فراق تو یکسر گداختم
عشقت نکرد جاے بجانم بجاے دل

محتاج نیستم به شراب و کباب غیر
خون درون و لخت جگر شد غذاے دل

آئینهٔ شکسته ز چهره تهی بود
دو نیم چو پیشه و رنگ گل پارهاے دل

حیران نمود آئینه را کینه پروری
باطن غبار دارد و ظاهر صفاے دل

عشق تو آسیاست که خود میکند خورش
و سنه ابطرز دانه تخم ز صداے دل

اے جان من بیا که بنوشیم جام مُل
جا کے برزن بخرقهٔ زهد و رباے دل

خونم بریختی و تغافل همی کنی
بر بوسهٔ لب تو بود خون بهاے دل

اے شوق سرد مهری جانان مرا گداخت
مشکل ترست اینکه چه سازم براے دل

ردیف م

جام سرشار به سرچشمهٔ حیوان زدیم
خون دل بود که بی او دم عرفان زدیم

حلقه از پرده دری بر در جانان زدیم
چشم در روزن دیوار گلستان زدیم

شمع سان جامی عشقیم توکل بخدا
دست بر آتش دامان و گریبان زدیم

غنچه بشگفت و نسیم سحری داد نداد
خندهٔ زیر لبی بر سر پیمان زدیم

جان زتن باز رود یار نیاری زده
خار فرسوده هم زخم ز مژگان زدیم

راه پایاب سلامت نبرد کشتی عمر
بر رضائیم که لنگر سر طوفان زدیم

وحشت عشق به پرواز نسیم چو صباست
داد و فریاد زبی گل خندان زدیم

سر نهادیم چو گرداب درین بحر محیط
پشت پا بر سر دنیا ز رفیقان زدیم

سازد آن بود که در انجمن ناز و نیاز
ناخنه در دل دیتار رگ جان زدیم

حال میخانهٔ دل قابل اظهار نبود
شیشه بشکست از آن باده بپایان زدیم

رنگ عشق است بیکرنگی خود مفتون است
گرد آلوده شد آئینه و دامان زدیم

باده نوشی که فراموش کند نقش حجاب
آتش شوق بجان در شب هجران زدیم

قطرهٔ خون شهید آبلهٔ دل گردید
بر سر جادهٔ تسلیم رگ جان زدیم

شور از تار نفس عقد بجان نظم کنند
که دم نزع بجز آه پشیمان زدیم

جہان برنگِ چراغ روشن بچشمِ غفلت شرار دیدم
نظر فریبِ خیالِ باطل کرشمۂ حسن یار دیدم

شعاعِ خورشید نور گستر جہان تاریک دل منوّر
دمے کہ پیدا گشتہ نگاہ پیدا وسکتہ شد انقلابِ لیل ونہار دیدم

دورنگیٔ خط وخال پرّان صفائے قلب وصال جانان
میانِ ارض وسما فضائے تہی ز نقش ونگار دیدم

جدائی وداغِ عشقِ یارے فشانِ برگ ونمودِ خارے
گل از فراقِ خزان پریشان خزان بدوشِ بہار دیدم

نفس کہ جسد پرستی کشادِ بندِ نقابِ ہستی
بنزعِ جان آہ برکشیدم بنورِ فانی شرار دیدم

برون زحدِّ نگاہ ماندن درونِ دل برق وش طپیدن
طپش بزیرِ طپش نماندن قرار در بیقرار دیدم

تنورِ خواہش بدل فروزان نظر بداغِ جگر ندوزان
نہ چشمِ عبرت بران کشادم نہ نور دیدم نہ نار دیدم

وجودِ ہر ذرّہ گنجِ مدفن نہ جائے ماندن نہ جائے رفتن
زکثرتِ داغ ہائے دامن شگفتہ باغ وبہار دیدم

برائے ساقی قدح برافروز ودورِ پیمانۂ نگاہے
تلافیٔ مرگِ ناگہان کن شکستِ رنگِ خمار دیدم

سیاہ بختی ز اشکِ خونین چو شب برآورد ماہ و پروین
فشردہ دامانِ داغدارم سحابِ نصف النہار دیدم

سرابِ چشم است در تمنا کہ بے تمنا جز حقیقت
بعالمِ پائدارِ فطرت تمام ناپائدار دیدم

دل ست اسے شورِ گردِ جولان چو آسیا در خیال گردان
عنانِ خود اختیاری ما بدستِ بے اختیار دیدم

بحالِ بیخودی دل با صنم گرمِ سخن دارم
ز ہر تارِ نفس روشن چراغِ انجمن دارم

صدائے بے تمیزِ شکستِ شیشۂ دل را
ز نغمہ‌ہائے نفس الماسِ حسرت در دہن دارم

چہ مے پرسی ز احوالم چو بسمل از خود گریزانم
گہے بر خاک و گہ در خاک آسا وطن دارم

دل از نیرنگیِ فطرت عجائب خانہ یادست
نمائش ہرچہ باشد با بجائے خویشتن دارم

سرم در سجدہ بر خاکے بسوئی راہ افگندم
گہے ہے بپیشت بسر از نالہ کفن دارم

نظر در دامن اندوزد ہوسہائے ورد کردہ
یکے از خوشہ چینانم کہ خرمن در چمن دارم

درونِ خستہ دل حسنِ عالمتاب مے بینم
شہابِ آہ در فراکِ شبہائے فگن دارم

پئے برقِ فنا چیدم در امکان خرمنِ ہستی
کہ از کشتِ مرادم حاصلے بر سوختن دارم

خیالِ یار در خلوت سرائے خواب می آید
طپش چندانکہ می بالد صدائے دلشکن دارم

مرا در کار و بارِ حسن روز و شب یکے باشد
کہ نورِ شب چراغِ عشق در داغِ کہن دارم

نفس پرہیز ندارد آخر در اثباتِ ہوادارے
بجا کے در وہم جائے از انجملہ کشتن دارم

خوشا جائے کہ در یادش وہم از سوزِ بیتابی
بتقریبِ قضا مردن بدستِ زیستن دارم

ز فیضِ عشق بر چیدم متاعِ خود فراموشی
کہ در راہِ طریقت دیدہ و دل راہزن دارم

نهالِ عشق بار آور نمیگردد گهے اے شور
خراشِ زخم گویا شاخسارِ نارون دارم

ترا در هر نظر از عالمِ اسباب میجویم
اگر از خود روم شب در خیال و خواب میجویم

نظر در دل سرایت کرده از سرگرمیِ جنبش
چو موجِ اضطراب از قطرهٔ سیماب میجویم

نگاهِ عاشقان آئینهٔ حسنِ بے نشانش را
بر نقشِ هستیِ خود بر سبیلِ آب میجویم

من از یک مشتِ گل چیدم عبادتخانهٔ دل را
امان از دو جهان در سایهٔ محراب میجویم

کجا بین رشتهٔ اخلاص در بسته بهم ما را
ز مژگان ریشهٔ عشقِ تو در خوناب میجویم

گلِ توحید میخندد بشاخ از کثرتِ گلبن
سلوک و جذب باهم در دلِ بیتاب میجویم

زیادش رفته ام لیکن کتابیز آرزو دارم
سراغِ حرفِ گم گشته ز عند الباب میجویم

متاعِ هستیِ ما را نیرزد قیمتِ دیگر
که من از خاک بیزی جوهرِ نایاب میجویم

تماشا از بهارِ حسن در باغِ جهان دیدم
شبِ مهتاب گر دیدم گلِ مهتاب میجویم

به بین خاکساری عاقبت از خود فراموشم
سرِ راهِ نجات از بیش چون سیلاب میجویم

ز پیچ و تابِ بیتابی ندارم ضبطِ جوش اے شور
نفس در گرد باد و دل بگرداب میجویم

قطرهٔ اشک چو بر دامنِ صحرا فگنم
قرعهٔ فال بنامِ تو خدا را فگنم

نشهٔ بادهٔ عشقِ تو غم از دل ببرد
سنگ در آبِ روان بر لبِ دریا فگنم

چشم دارم که شایستِ دیدارِ تو نیست
کارِ امروز قضا کار بہ فردا فگنم

درد را درد شد دل را دل خود میدانم
سرِ سودا زده را در سرِ سودا فگنم

خاک در دامنِ توفیق چو اخگر دارم
باد بر سر فگند هر چه که در پا فگنم

رموزِ فطرتِ ما کارنامۂ اعمال — کہ انتہا نہ شمارم نہ ابتدا بینم
تنِ برہنۂ من خلعتِ خدا داد است — کہ در عقوبتِ ذاتی سزا جزا بینم
سکندر آئینہ از بہرِ خلق پیدا کرد — درونِ دل کہ نظر وا کنم صفا بینم
درین جہان بجز افعال بار دوش نیست — ز خود بیگانہ و بیگانہ آشنا بینم
ثباتِ عشق بچیند بساطِ غم اے شور — دلم فریفتۂ دردِ لا دوا بینم

شب زندہ دارِ شمعِ جمالِ تو بودہ ام — از دیدہ پرفشان تہِ بالِ تو بودہ ام
آئینۂ شکستہ ز جوہر تہی شود — از حالِ خویش رفتہ بحالِ تو بودہ ام
خواہم ترا نہان کنم و خود نہان شوم — پوشیدہ از نظر بخیالِ تو بودہ ام
از خاکِ راہ عرش برین پایۂ من ست — رو در زوال و اوجِ کمالِ تو بودہ ام
دیدن گناہ او نہ دیدن گناہ کیست — خونم روا مدار حلالِ تو بودہ ام
این حسنِ گلعذار فریبِ دو عالم ست — در آب و آتش از خطِ و خالِ تو بودہ ام
ما بینِ چشم ما بہ سفر قاصدِ نظر — مشتاقِ یک جواب سوالِ تو بودہ ام
در راہ بود نکتہ ز بختِ سیاہ من — چون قرعہ بدنشین سرِ فالِ تو بودہ ام
ساز و مارغ ماست ازین شیشۂ شراب — ہر جا کہ بودہ ام بخیالِ تو بودہ ام
بر آمد و شدِ دو جہان بستہ ام کمر — در انتظارِ روزِ وصالِ تو بودہ ام
با برگ و بار ریزم و با اشکِ شمع سان — پا در گلے گرفتہ نہالِ تو بودہ ام
دوری میانِ ما و تو در نقطۂ نگاہ — از وسعتِ نظر بہ وصالِ تو بودہ ام
اے شور بیخودی سببِ عیشِ زندگی — لب خشک و تر ز جامِ سفالِ تو بودہ ام

هر چه مشکل بود در راهِ تو آسان میدهیم
شمع سان بر پشتِ پا می بینم و جان میدهیم

چشم و جان را لذتِ دیدارِ جانان میدهیم
پیشِ پا سر میدهیم دل میدهیم جان میدهیم

لرزهٔ بیتابیم زنجیرِ پائے دل مباد
دردِ سر از نگهداشتانِ دردِ هجران میدهیم

از لباسِ وصلِ تن چیزے دگر باقی نماند
چون هلال آغوشِ حسرت از گریبان میدهیم

هر سطر سیلے و هر قطره بجائے نقطهٔ
حالِ جذبِ بیخودی از چشمِ گریان میدهیم

چون شرر در دامنِ آتش کشادم بال و پر
تن بتقدیرِ آن غم را رازِ پنهان میدهیم

حسن را در نازِ خاموشی تماشا کرده است
چشم را آب از طلسمِ آبِ حیوان میدهیم

درد را دردے نمیدانم که درمانے نیست
درد بیدردست دردِ درد و درمان میدهیم

سرورق گم کرده ام از دفترِ هوش و حواس
از نفس هر دم خبرهائے پریشان میدهیم

تا نفس باقیست از دل خار در پیراهن است
گردشِ تقدیر را پهلو به سامان میدهیم

عکسِ تصویرم شکستِ رنگِ من آئینه
وحدت و کثرت بیک جلوه نمایان میدهیم

چشمِ من بستند بعد از وصل و دیدارِ ازل
تشنه لب جان بر کنارِ آبِ حیوان میدهیم

ترک کردن مدعا بهرِ حصولِ مدعاست
مدعا تا بر نمی آید به جانان میدهیم

در شمارِ شبنمیم اے شوق رنگ بے ثبات
از نفس بر تار تارِ جیب و دامان میدهیم

چون دود ازین بزم چه دیدیم و گذشتیم
آهے ز دلِ ریش کشیدیم و گذشتیم

پروانه صفت رنجِ جدائی نکشیدیم
بر منزلِ مقصود رسیدیم و گذشتیم

با شعلهٔ عشقِ تو ز انفاس گرفتیم
در نبضِ خیال تو تپیدیم و گذشتیم

بر منقبتِ عشق ز خونابهٔ تفسیر
جامِ مئے توحید کشیدیم و گذشتیم

آتش نمط آیینهٔ رسوائی خویشیم / گر جان رودم چشم دریدیم وگذشتیم

در خالِ دو چشمی که جهان مختصری بود / از طولِ امل دیده دریدیم وگذشتیم

با نالهٔ دردی نفسِ باز پسین رفت / تیر از جگرِ خویش کشیدیم وگذشتیم

مخمورِ سرِ خود را چه تکلم چه خموشی / خمیازهٔ بر یار کشیدیم وگذشتیم

چون بسملِ مذبوح ازین دارِ فنائی / گردن بسرِ تسلیم خمیدیم وگذشتیم

بر راهِ وفا از همه بیزارِ وفائیم / در آبله پا بهر خار خلیدیم وگذشتیم

سودازدگان را به نفس سوزنه سازیست / چون نی نفسِ چند کشیدیم وگذشتیم

از عالمِ مشهود به مفقود رسیدیم / از رنگِ جهان آیینه دیدیم وگذشتیم

در تارِ نظر دامنِ دیدار کشیدی / از بخیه دری جامه دریدیم وگذشتیم

مقسومِ من آوارگی ام بود که اے شوق / تا لبِ نفسِ گرم کشیدیم وگذشتیم

هستی خویش فراموش و ترا یاد کنم / پایه گل دارم و از خود روش ایجاد کنم

از نهالے بوصالے نرساند تا حشر / چون جرس عمر بسر آید فریاد کنم

باید رد نباشد اگر از بیدردی / جاے خود از نظرم در دلِ پولاد کنم

از نظر دور مگر یار ز دل نزدیک است / دوری دیده ز دل گر ز ودیاد کنم

بی سبب زیستنم را سببی باید بود / چون قضا تکیه بر احکامِ خداداد کنم

بندشِ غنچه نداری که گره بگشایم / شادمان از چه ترا اے دلِ ناشاد کنم

از تظلم بزبان هم به دو بالم دادند / در قفس تا بکجا شکوهٔ صیاد کنم

طائرِ روح منعبّهٔ تن از جملهٔ حواس / بدعای اثرِ عشق که آزاد کنم

موج خون از طپش دل شده طوفان شکن — هر سطر جنون بیان غیر چه ارشاد کنم

زندگی محضر افعال بدستم دادند — با دل منفعل از چشم ترم صاد کنم

مظهر ذات و صفات تو از آن منظر حسن — ذره سان خانه ویران به دل آباد کنم

ترجمان لغزش پاهست مر انقش قدم — کجروی ترک براه عدم آباد کنم

در خیال و نظرم تابع فرمان حواس — فرض بر نفس کشی کم نکنم ایزاد کنم

زندگی محرم اسرار خدا دانی نیست — زین محال ست بدامان تهی باد کنم

چشم واکردم و آثار قیامت دیدم — هستی خویش برین زاویه بنیاد کنم

حاصل هستی ناکام سرانجام مرام — داغ بر داغ ز سوز دلم ایزاد کنم

از شکست دل خود ساخته ام دیوارے — تا پس پرده ز دیدار تو دل شاد کنم

زندگی خواب و خیال ست که در خواب آئی — طرفه تر نقل ازین شیوه بیداد کنم

غافل از خویشم و هشیار بیادش اے شوق
بود و نابود خودی را بخود ایجاد کنم

ز تیر نگہ خیال یار دائم در گلستانم — گلستان سیر دیدارے زیاد رازی پنهانم

ندکامی آخرت کردم ز عصیان خود دارم — چه خواهم گفت در محشر جوابے نامه حیرانم

لبم را بر کشاید آه جان ز تدافی دارم — بدست جذبہ ہائے دل کلید قفل زندانم

ز چاک دامن دل هر نفس سرگرم جولانے — که بوے یار من مے آید از دامان سوزانم

ز سیل اشک نتوان باز کردن در دلش راهے — همین یک چشمه آب ست در صحرائے امکانم

مرا چون گل پریشان میکند پاس وضعداری — سر پشت پائے خودی میبینم و سرو گریبانم

من از ملک فنائی آیم و بهر فنا کوشم — نفس تا میکشم در بند هجرت میطپد جانم

دو عالم در قفا دارم اگر چشم از جهان بستم
چراغ زیر پروانان جلوه آرای شبستانم

نویسم یا بگویم ترجمانِ جذبهٔ شوقم
ندارم خامه پروازِ معانی غیر الفانم

بگردِ نقطهٔ واحد خطِ پرکار میگردد
خیالے در سرے دارم که بر حسنِ تو قربانم

برنگِ گردباد از خاکساری خاک گردیدم
بچشم روزگار از بے نیازی خاک افشانم

حقیقت منکشف در فکرِ ظاهر بین نمیگردد
سر من در جامهٔ هستی بچشمِ خویش عریانم

نمیخواهم که در پائے نگاه از خلد خارے
ز چشمم راه بر دارد چو خار خشک مژگانم

ادا فهم رموزِ آئینه اے شوق گردیدم
چه عریانی چه مستوری ز هستی بیخود حیرانم

در برم دل بود و آن هم نذر پیکان کرده ام
غنچهٔ حسرت شگفت و گل بدامان کرده ام

سالکِ راه حقیقت جز خیالِ ما نبود
وصل را تعبیر از خوابِ پریشان کرده ام

کس نباشد خاکسارے همچو من آتش بجان
چشمهٔ خورشید را در خاک پنهان کرده ام

گل گریبان سید رد سنبل پریشان میشود
تا بیان از سنبل و گل در گلستان کرده ام

تخم لاله کاشتم در یادگارِ داغِ دل
شمع روشن بر سرِ خاکِ شهیدان کرده ام

داشتم اشکے که می پاشم چو اخگر میسپهر
داغِ دل حرزِ امان از دشمنِ جان کرده ام

هر نگاه ما جوابِ آن نگاهِ ناز بود
صورت و معنی درین آئینه عریان کرده ام

بسته ام چشم از پرستش پردهٔ پروحرم
چشم وا بر جلوهٔ دیدارِ جانان کرده ام

همچو صبح صادق آگاهم ز وصلِ آفتاب
از شعاعِ وحی رفو چاکِ گریبان کرده ام

سوختن افشائے رازِ حسن اے دل دباش
تیره بختی را چراغِ شامِ هجران کرده ام

در رگ و پے خون طپید و شعلهٔ دل در گرفت
کعبه روشن از چراغِ تارِ دامان کرده ام

عاشق و معشوق دریک خانهٔ انگشترے / تا نظر برداشتم صورت نمایان کرده ام

گر سراپا حسرتم ذوق تمنا فرصت ست / خون بهایم اینکه یاد عهد و پیمان کرده ام

رفته ام از خود برنگ شعلهٔ سرکش ز وجد / خانهٔ دل را ز دست خویش ویران کرده ام

اختلاج قلب بجز اضطراب نبض من / هر نفس و ضرب بر جان سینه سندان کرده ام

چون غبار شیشهٔ ساعت نمیگیرد قرار / هر نفس را در حصارے پا بجولان کرده ام

جلوهٔ پیدا و پنهان پردهٔ راز و نیاز / چشم را بتخانهٔ تصویر حیران کرده ام

دست را بیرون کشیدم از لباس زندگی / در کفن چاک از گریبان تا بدامان کرده ام

رنگ دود از شعله میجوشد ز دل خون سیاه / سینه را ز شور کوه آتش افشان کرده ام

مائیم و خو بحسرت داربان گرفته ایم / هر غم به زمرهٔ غم جانان گرفته ایم

تصویر بے حجاب حجاب نظر شود / در چشم هم چراغ به دامان گرفته ایم

مشق خط شکسته ز چین جبین او / بر لوح دل به دیده گریان گرفته ایم

هستی ز ما حجاب و حجاب ست بے نقاب / آئینه در بدیه ز امکان گرفته ایم

کشتی شکسته بر لب ساحل نمی رسد / سیل سرشک در صف مژگان گرفته ایم

زانجا که فیض عام ز عین عنایت ست / سامان زلف بے سر و سامان گرفته ایم

یاد تست ز بے زبانی ما هم زبان شود / کار چراغ از دم نسیان گرفته ایم

مرغے که بسمل ست پر و بال می زند / هر طپش به دام نفس جان گرفته ایم

هجران علی الدوام و دوام الست ما / تا روز حشر بستن پیمان گرفته ایم

چشم از حیا و لب ز فغان وا نمی شود / رنگ سخن ز شوخی عنفوان گرفته ایم

مجادِ چشم ماکه زحسنِ غیور بود — پاسنگِ کوه وکاه به میزان گرفته ایم
دل درہم رسائی سامانِ عیش بود — جام محبت از لبِ خندان گرفته ایم
باشد مزارِ آبلہ پا بہ کوے یار — در پاے خویش خارِ مغیلان گرفته ایم

ہر ذرّہ زیرِ پا ز شکستے صدا دہد
اے شورِ دل تصدق یاران گرفته ایم

شمع ایں درد دل از تارِ رگِ جان برکنم — چشمِ خواب آلود را پیدا جدا منظر کنم
اشک پامالِ جنون درچشم دارم توشہ — قطرۂ خون را تماشاے دلِ مضطر کنم
رقصد از ذوقِ نظر نظارہ در بزمِ خیال — سیرِ باغِ دو جہان در کوزہ وساغر کنم
دانۂ دل سبز گردد از بہارِ سوختن — شعلہ پر ریزد بحالِ خویش چشمے تر کنم
با نفس آویختم تعویذِ دل حسبِ مراد — عود سوزِ جان کنم در پیرہن اخگر کنم
خارِ غم درجان خلد از کوششِ ناکامِ دل — طاقتِ صبر آزما را کاوشِ نشتر کنم
بر سوادِ اعظمِ ہستی چہ گرد از پستیم — داغِ سجدہ بر جبین زد مہر بر محضر کنم
غم فزا بردن بہ دل گل درگریبان چیدنست — برگِ آتش خارِ خون گیرد چراغے بر کنم
حرف درخواندن نیاید معنی وتفسیر اوست — سرورق از بختِ خود خواہم کہ وا از سر کنم
برق خندد بر فلک از سوزِ تاثیرِ دعا — منزلِ مقصود پیدا از شگافِ در کنم
ہجر و وصل ہر نفس افسانۂ مرگ وحیات — مصرعے آہے نویسم سینہ را مسطر کنم
حرفِ غم ناگفتہ بہ ہم کارِ دل ناکردہ بہ — آرزو بخشد نویدِ وصل دمن باور کنم
بے نیاز از دستِ غیرے پا بہ دامن می کشد — خط کرسی دار را آزاد از مسطر کنم
صرفِ حیرت شد دمِ میان آئینہ پیشِ آئینہ — یک نظر واکردنی جزدانِ ہر دفتر کنم

نامهٔ اعمال ما در دست گیرد مدعی
جا برای غیر خالی در صف محشر کنم

چون صدف مقصود ما از بخیهٔ چاک لب است
تا بجز و دم در کشم یا حرف موزون سر کنم

نقد دار الضرب دل را سکه زد از داغ عشق
عکس تها پی کشم مس را برنگ زر کنم

ما زبان دل نبود و دل زبان ما نبود
از نظر تاری کشم دل را رفو پیکر کنم

نالهٔ شب گیر ما وابستهٔ زنجیر بود
حلقه بر در می زنم آواز را رهبر کنم

چشم و دل دیوانهٔ عشق و تمنا پیش رو
شور آهی بر کشم تا فکر بال و پر کنم

ما نامهٔ حیات غنیمت شمرده ایم
زنگ کدورت از صفحهٔ دل سترده ایم

بیگانه و یگانه آئینهٔ خودیم
صورت پرست معنی و نقشی که برده ایم

دلی را تا بجیب نشتر غم مضطر اندازیم
بخاک اشکی در اندازیم و بنیادش براندازیم

بیک بست و گشاد چشم دور عمر آخر شد
حباب آسا هوا خواهیم چون خانه بر اندازیم

نگاه شوق را اندر کشتی عالم بطوفانی
ز آه سرد در بحر حوادث لنگر اندازیم

ز کوی بی نیازی پی نازی بسر هم دیر
بیاد خندهٔ شیرین لبان شکر در مجمر اندازیم

حباب از چشم پوشی جرعهٔ آب تشنگان گردد
نقابی در نهان کرده به آئینه کشر اندازیم

کمان تیر خطا را بر فراز خاک بر تاند
نظر خیره شود از حسن دیر سجده سر اندازیم

جدا هر جلوهٔ نسبتی به وحدت رمز ایما را
به هر گامی که ره باشد بقدر جوهر اندازیم

رضا بی حرفت نبود حجاب چشم باطن را
تعطف بر کف حرف نقاب از رخ براندازیم

غبار رنگ مینا نادیدنی وادیدنی بارد
اگر در چاک گریبان خون بهار محشر اندازیم

بدین تقریب شاید بشنود افسانهٔ ما را
ز شوخی قرعهٔ فالے بنام دیگر اندازیم

دریچه بر لب بام است و در اطراف می‌بینی
بهر سو آفتابے کے نظر بر منظر اندازیم

تظلم راه در سعی ورنه در ابداع فریادے
نگاه واپسین در دل بلند از اختر اندازیم

به تجبیر کالعدم کیفیت دیدار می‌باید
نمک بر زخم افشانیم و مے در ساغر اندازیم

بحال بیقراری از قرارے می‌برم جانے
محبت دام گاه دل که بال و پر اندازیم

صفیر هم صفیران سلسله جنبان بیداری
چو مرغان قفس گوشے بر آوازے در اندازیم

عجب حال است شور از وعده در کنج تنهائی
نگاه یاس حسرت زا به دیوار و در اندازیم

اپریل سنه ۱۹۳۲ء

بلاگردان جانانم بجان از سوزنده گشتم
سپندم بیقرارم سوختم خاک سیه گشتم

سراغ کاروان جان ز انفاس روان گیرم
رسیدم بر سر منزل بمنزل خاک ره گشتم

زبان شاهد صورت وحشن مژگان من پیغم
نگاهم بر نگاه او که قربان نگه گشتم

بیا اے عهد جلعت گرچه زار و ناتوان هستم
هلال عید گشتم یا هلال از دست مه گشتم

برنگ غنچهٔ پژمرده دل از رشتهٔ هستی
بکار خود ز عشقش بے کشش محکم گره گشتم

بدین خواری و رسوائی شریک حال خود بودم
برائے خویش بودم بے غرض از بهر وزه گشتم

تمنا در تمنا آرزو در آرزو دارم
نمایان چون نظر از چاک دامان مژه گشتم

کله بر سر سلیمانی که داری تاج سلطانی
نه بینم من ترا تا کے نظر یابے کله گشتم

منم دلداده دیدار پابوسی خاکش
مثال قرص خورشیدے نه مه گشتم نه که گشتم

به یارم آشنائی پردهٔ بیگانگی دارد / زخود بیگانه‌تر باشم اگر ناظر به تن گشتم
گنهگارم فدایم با کسی رازی نمیگویم / که از خود بر بلا افتد چو پیش پیش گر گشتم
ندارم سر بسودا آمدم بازار سر سودا / خریداری ندارم هیچ کالای تهی گشتم
حواسم بدحواسی را قرارم بیقراری را / ز نظم خود پریشانم گر انتظیم ده گشتم
به عذر داد خواهی میبرد بختم به پیش او / ستم دیدم ز بخت خویش جوپای وحشتم گشتم
نمیدانم چه خواهم برد پیش داور محشر / شکستم بازوی همت گرانبار گنه گشتم

نگاه من نگاه او حصار چار دیواری / میانش شور کی آید چو بینای کنه گشتم

در یاد تو دل محرم اسرار ندارم / جز رنگ خموشی دگر اظهار ندارم
در باغ جهان روی به دیوار ندارم / زین بخت که سبز است بجز خار ندارم
پاسنگ وفا ساخته ام پارهٔ دل را / من قاش فروشم که خریدار ندارم
سوفار نظر گرچه زند زخم دل آزار / بی زخم جگر مرهم افگار ندارم
بی وصل اگر باده خورم اشک کباب است / گل خنده درین جام ز میخوار ندارم
خواهم بکشم ورنه ام از چشم تصور / این نقش میان دل و دیدار ندارم
آغوش تهی گشته و دل را ز میان برد / گوهر ز صدف رفت که زنار ندارم
فریاد من از سوزش خار است چو تنق / با غیبان هیچ سر و کار ندارم
نظاره سوال است و حیا طرفه جواب است / در شوخی انکار چه اقرار ندارم
آیینه دل جلوه دیدار ندارم / از دل گله دارم و از یار ندارم
عمرم همه بگذشت در هواداری کاکل / پروای درازی شب تار ندارم

چون شمع ز لرزشِ نفسم شورِ فغان سوخت
زد زخمهٔ نظمــه زمزمه از تار ندارم

۲۸ - اگست ۱۹۰۵ء

دلِ خلوت گزین را جلوه گاهِ یار مے بینم
نگاهِ منتظر را تشنهٔ دیدار مے بینم

تصور در مسرت و جانِ محزون در طلب مضطر
چنان محوم ترا در هر در و دیوار مے بینم

ظهورِ جلوهٔ تصویرِ عالم در نظر دارم
که نورِ معرفت در پردهٔ اسرار مے بینم

چنان در ذرهٔ خاک است پنهان شانِ یزدانی
چراغِ صد هدایت روشن و بیکار مے بینم

مے صحبت بیادت ریختم در جامِ بیهوشی
تُنک سر از خمارِ نشهٔ افکار مے بینم

جنون وقفِ تجلی شد چو آتش زیرِ خاکستر
اگر از خویشتن غافل شوم هشیار مے بینم

مقید جانِ من در چار دیوارِ عناصر شد
پریشان همچو بو گلبرگ را از بار مے بینم

بجز اسباب ما را از جهان دیگر چه حاصل شد
همان در اقتباسِ طالعِ بیدار مے بینم

چه خوش عمرے بفرداے قیامت درمیان باقیست
دل از خوفِ زمین بر سرِ زمین بیزار مے بینم

قناعت می کنم با نانِ خشک از خوانِ بخشایش
که با این سرد مهری گرمیِ بازار مے بینم

دلم آئینه بے سیم ست پشت و روے یکی باشد
تو از رحمت مرا بینی ترا ستار مے بینم

درین پروازِ شوخی جلوهٔ رنگین تماشا کن
که با زعمِ حیا هنگامهٔ اغیار مے بینم

سیه بختی مرا از روزِ روشن شورِ بیدل کرد
چراغِ صبح دم را رفته از انوار مے بینم

٥ - مئی سنہ ١٩١٥ء

قطرۂ آبم ز خوناب جگر جوشیده ام
نافۂ مشکم که بهر قطع سر جوشیده ام

کشتئ عمرم به گرداب هوس غرقاب شد
همچو سیل اشک پایان نظر جوشیده ام

شستۂ طالع بپند دولت بیدار خواب
در بهار نوجوانی بیخبر جوشیده ام

می رسم در بزم گل پر میزنم پروانه وار
بر چراغ روز چون بے بال و پر جوشیده ام

گرمی بازار حسن خوب رویان سرد شد
سرگران با موج طوفان در بدر جوشیده ام

برقرار بے قراری سینه را کردم سپر
آهنم در آب و آتش گرم و تر جوشیده ام

گاه در زیر زمین بر تخت گاہے تاج سر
جوهرم از خاک در خاکے بسر جوشیده ام

آتش غم میکشد از خون من صهبائے اشک
همچو مے در خم به دل بار دگر جوشیده ام

ایمن از سنگ حوادث جوہر سختی بخش ست
با مذاق تلخ از گل چون ثمر جوشیده ام

شوق را از بخت زبون تنگ آمدم بہر نجات
در دل خود مثل خون بے نیشتر جوشیده ام

١٣ - اکتوبر سنہ ١٩١٥ء

رفته ام از یاد صیادے شکار کیستم
مے طپم در دام و چشم انتظار کیستم

زخمی پیکان ناکامی شدم زین خجلتے
لاله رو دارم ز شوخی داغدار کیستم

همچو نے بستم گره در دل بکار دیگران
شاد و ماتم خود که گویا کامگار کیستم

یک سخن از روئے خدا نش تلافی میکند
میکشم بار فراق امیدوار کیستم

جلوهٔ خاکسترم تاثیرِ رعنائی گرفت
سرمهٔ چشمِ تماشائے غبارِ کیستم
جانِ محزون بیقرار و برقرارِ کیستم
دل سپند آسا براخگر شعلہ بارِ کیستم

ساعتِ ریگم روانم شوق تا در دورِ چرخ
خاک پیمودم پہ مشتِ خاکسارِ کیستم

۲۵- جون سنہ ۱۹۱۶ء

چون غنچہ بہ تبسم سر در کنار دارم
از چشمِ مستِ ساقی در سر خمار دارم
پرداز موئے مژگان سودائے چشمِ فتان
صد چاک در گریبان چون گل نثار دارم
نے دیدِ گل نہ سیرے نے بوئے روح پرور
از فیضِ گریۂ تو باغ و بہار دارم
شستم بہ آبِ دیدہ عمرِ ستم رسیدہ
در نقشِ سرنوشتہ خط استوار دارم
چشمی غزالِ چشمت مستِ ہوائے غفلت
در دل غبارِ حسرت بہرِ نثار دارم
داری تمام عالم سرخوش زجامِ وحدت
یارم دگر کہ باشد من چو تو یار دارم
رفتم ز یادِ جانم دانم ز خویش رفتم
ناگفتنی ست رازم زان گفتہ عار دارم
بر برگِ گل نوشتم سرمشقِ بیوفائے
گفتا کہ بے وفایم بلبل ہزار دارم
گفتم شبیہِ نازم تو برقِ نارسائی
گفتا کہ برقِ بارم جان بیقرار دارم

گفتم بہ شورِ یاری چون زلف کج ادائی
گفتہ کہ یافت یک سر سودا ہزار دارم

۷- نومبر سنہ ۱۸۹۹ء

سپیده دم کہ بباغِ تو با صبا رفتم
رخِ تو دیدم و چون بوئے گل زجا رفتم

گذشت از سرِ بالین چو یارِ خوش رفتار — دلم چو سایہ جدا رفت و من جدا رفتم

فرو شدم بہ تحیر شبے زبیداری — بہ من گران شد و در خواب از قضا رفتم

نگاہ گشتم و بر کف نہادہ کاسۂ چشم — پئے نظارۂ روئے تو چون گدا رفتم

سرم بسجدہ فرو رفت و در زدی بر شب — سبک چو ماہ من از کوئے دلربا رفتم

بہ خون تنگ نفس چین آستین مشکن — کہ چشم بستی و با صوتِ مرحبا رفتم

بروئے خاک فرو ریز وا نہ گران جانی — دریشِ بخشتم و از دستِ بہ قفا رفتم

پیامِ طلبی دشمن غلط بمن برسید — چو تیر بر ہدفے اندرِ خطا رفتم

خرامِ ناز چو بر روئے آفتاب زدی — برنگ سایہ زبان بستہ در قفا رفتم

فغان کہ حالتِ عجزم خبر ز سر نگرفت — بہوش آمدم و سر زدہ چرا رفتم

شہید کرد مرا چشمِ طاقِ ابرویت — ز راہِ میکدہ در خانۂ خدا رفتم

گران شدم منِ بیمار و تابِ رفتن نیست — برنگِ کاہم و از بادِ کہربا رفتم

نمازِ اہلِ محبت بہ طاقِ ابرو گشت — من از فغان بسجودِ قد دوتا رفتم

خمارِ نرگسِ مستے بہ چشم نیل کشید — دلم بہ نالہ درآمد شکست و وا رفتم

برائے بوسۂ آن پائے نازنین اے شور
تمام خون شدہ در پردۂ حنا رفتم

٦ - اکتوبر سنہ ١٨٩٩ء

پریشان کاکلان چون از وطن پرسند میگویم — غریبے بیکسے شہر شمایم خانہ بردوشم

بعکسِ آفتاب آتشین آئینہ چون پیشم — خیالم روشناسے یار و من در ہجر می سوزم

شفق رنگیست از خون شهید تو بکش ورنه
نمیخواهم ز آئینه چه باشد سرنوشت من
قمر در شب نه پیدا شد ز انجم بخت واژون را
بحسرت سوختم چندان وجودم بے نشان باشد
شمیم سنبل زلفش چه کرد اما نمیدانم
ندارم تاب دیدار جمال آفتابے را
حجابے از که باشد تجلیان یا صنم گوئید
زهی بالی دلا جان داده مرا استخوانم را

که بعد از مرگ در شوق شهادت آتش افروزم
بگلے از نامرادی در گلستان وفا جویم
ز بزم همنشینان راه فرقت تا سحر پویم
بیا باد صبا تا خاک پائے نازنین بوسم
که افتادست پریشان وقف او تا حلقه در گوشم
سر من با نرگس مخمور آب سرخ مے نوشم
سر من در جامه گفتم سر تابوت رو پوشم
چو شمعے روسیه باشم گر این احسان فراموشم

منم در تیر مرغ بسته پر در چاه افتاده
بمیرم شوق از ناکامی دل زنده در گورم

۱۲- دسمبر ۱۸۹۸ء

فدایت جان و دل کردم که در عشقت گدا آید
مکافات محبت آمرش دلبستگی باشد
بشوق بوسه بر ناسور دل تا کی نم تافتن
نه باید قطع کردن راه و رسم بت پرستی را
ز سیل گریه ام در چشم حیرت خواب میسوزد
مریض عشق را آب و هوا قوت نمی بخشد
سواد چشم نابینا سیاهی راه تنها به

براه عشق سر بازم بیادت بخت بیدارم
نگه بیهوش در هجرم نگهے در یاد هشیارم
فزون هیچ ستانه پهلو تهی در بزم اغیارم
کرو ستم در گلوئے یار شل تا رو نارم
مثال دیده ماهی بجز آب بیدارم
بیان کرم خورده نخل تر از زیست بیزارم
نگه در جا دگر برگشته پاپا شد بر کارم

خدارا داغہائے موبموئے من تماشا کن
کہ اندر رقص مستی ہمچو طاؤسے پر افشارم

ندیدم جلوۂ رنگین چراغِ صبح گاہی را
کہ جان در دیدہ ہا آمد ندانستم کہ بیمارم

چہ شد بشکست رنگ چہرہ ام اے شوقِ دلسوزے
مقید ہمچو بوئے گل بہ دیگِ مغز آن یارم

۷۔ اکتوبر ۱۸۹۸ء

برنگِ بادۂ لعلے کہ تا دوچار شدم
زغمزہائے غزالِ تو در خمار شدم

زسنگِ سینۂ من آتشِ درون خون ریخت
طراوت از بنِ ہر موست آشکار شدم

اگر زجذبۂ شوقم دمے زمین لرزید
تو تیز بر سرِ گور آکہ بیقرار شدم

نیامد آن بتِ عیار در کنارِ طلب
براہِ خال در چشم انتظار شدم

عرق جبین تو بوسید با وجودِ عتاب
ببین کہ مفت بگرد رخت نثار شدم

بہ زیست سوختی و بر جنازہ گل بستی
خزان گذشت و گلِ فصلِ نوبہار شدم

زسبزہ دام بروئے زمین رخت چیدہ
زنقص ہائے نظر آہوئے شکار شدم

بکوچہ تو زوحشت دوا دوش کردم
بشکلِ تارِ سرِ عنکبوت زار شدم

کہ سوخت خوابِ شبینہ بیادِ تنہائی
زفیضِ دیدۂ گریان بروئے کار شدم

تبارک اللہ کہ از خاکساریٔ حسنش
مثالِ دیدۂ آئینہ روبیار شدم

حنائے دستِ تو رنگے شکست آخر کار
بہ زردئے نظرِ بد گناہگار شدم

حیا چہ سایہ میان من و دمِ من بود
کہ گاہ سنبل و دگر گاہ راہوار شدم

بجوشِ خون زبنِ موچہ شعلہ ہا سرزد
زبطن شاخ بدر رفتہ دستِ خار شدم

ز ہیچ روز نیاید نگار من از در درخت برگ ترافشانده چنار شدم

کسے که پیش تو بخشید جام باده به شور
ز عکس چهره بخون ناب شرمسار شدم

۴ - اکتوبر ۱۸۹۸ء

بیا بیا که در آغوش تنگ تر گیرم
بکام وصل صدف قطرہ قطر گیرم

کجا بدی صنما روے دلکش بنما
که بے جمال تو آتش به جسم در گیرم

حیات را چه ثبات ست جام جان بشکن
شراب عیش به پیمانهٔ دگر گیرم

برائے صید من زار و ناتوان تیرش
ز پا فتاده بسینم ز دست بر گیرم

امید نیست که آهم اثر کند بدلت
ز نخل سوخته در فصل نو ثمر گیرم

مجال نیست که بینم جمال تو ورنه
نگار خانهٔ چین را بیک نظر گیرم

حلاوتے نه بہ گفتگوے طنز آمیز
دہان تلخ ندارم که مے شکر گیرم

حباب وار بمیرم گره ز دل بکشا
که بوسه ز جبینت به درد سر گیرم

حرام بود به سوداے خیال رویش خواب
چو زانوش نرسد خشت زیر سر گیرم

اگر بحال من افتد نگاه لطف پسند
قدح ز دست حریفان مے بے حذر گیرم

گلاو خ میزنم اتا بشاخ بار نشاط
هر آنچه قسمت ازلی ست مختصر گیرم

کباب خستهٔ دل آشنا آتش نیست
که رنگ سرخ ز خونابهٔ جگر گیرم

من آن نیم که سر از بندگیت برتابم
به لوح خاطر خود نقش کالحجر گیرم

ز دیده رشک پدید آمد و دعا گفتم
ز خانه میروم اکنون رہ سفر گیرم

تمام شب ز رہِ سیارہ شوق پیمودم
قرار در غمِ جانان دمِ صحر گیرم

بیا اے چارہ سازِ من کہ جانِ ناتوان دارم
توکل بر ہمین دارم کہ یارِ مہربان دارم

خموشم ہمچو خاکستر مگر از آتشِ عشقت
ہزاران شعلہ ہا در سینۂ صافی نہان دارم

ز سر تا پا عرق گشتم ز دستت غیرے نوشد
ز بختِ تیرہ چون مینائے مے آتش بجان دارم

چہ مے پرسی ز احوالِ جراحتہائے سوزانم
چو صیدِ تیر خوردہ زخمہائے خون چکان دارم

حدیثِ عشق را تا سر کنم گر یارِ خود بینم
بسانِ سبزہ لوا ز رگ و موہا زبان دارم

چہ فہرست این چہ فہرست این کہ با اغیار بسیارے
شکایت ہائے بدعہدی میانِ دوستان دارم

ہرگم احتیاجی نیست در سودائے برویت
بجان افروش تیغت را کہ شوقِ امتحان دارم

بدہ اے ابرِ رحمت ہمچو موج آن عقدہ صلت
دلِ پُر درد و پُر نم چشم و سر بر آستان دارم

برون کن شوقِ از دل آرزوئے پائے بوسی را
گریزان چون غبار از سایہ آن سرِ روان دارم

ما در طلبت چہا نگشتیم
اے درد کجا کجا نگشتیم

تا از نظرت جدا نگشتیم
با دردِ دل آشنا نگشتیم

از دستِ جنون پتنگ دستی
چاکے زدہ قبا نگشتیم

در دورِ نگاہِ مشفقانہ
آفت زدہ بلا نگشتیم

گرد شمعِ خموشِ ہستی
پروانہ مبتلا نگشتیم

ناصح بہوائے خود پرستی
چون آئینہ خود نما نگشتیم

در خاطرِ او گرہ نہ بستیم
بارے لبِ مدعا نگشتیم

مائل بکدورتیم دلیسکن | آئینۂ با صفا نگشتیم

مقسوم من ست جان کنی ہا
شورست کہ لا دوا نگشتیم

زترک خویش دل ناشاد دارم
زبانم شد سراپا صورت نے
چو دوزی دیدہ بے بال وپر را
سرچشم زعارض عکس بگرفت
بیادِ گلعذار و خطِ سبزش
چو خونم ریخت آں گیسو و قامت
دلم خود خاک شد از آتشِ شوق
بہردم گریہ مے آید زہجرش

شب و روز از جفایش یاد دارم
کہ بر ہر موئے من فریاد دارم
کہ بر پا رشتۂ صیاد دارم
فراغ از مانے و بہزاد دارم
برگ ہا نشترِ فصاد دارم
بہ تربت سبزہ و شمشاد دارم
چہ باک از خنجرِ بیداد دارم
تبسم از لبانش یاد دارم

زشورِ عشق صدہا نالہ در سر
بہ دورِ چرخ بے بنیاد دارم

چشم بستم زجہان ناظرِ مدہوش شدم
دست گردانی نظارہ سخن آرائی
پیش کش می برم از جانِ حقیقت پیوند
از عدم آمد و رفت است ورق گردانی
نظرِ برق ادا جامِ صبوحی دارد
نور در دہر نمود از شنود بے بود

دست بر گوش نہادم ہمہ تن گوش شدم
آئینہ رو بہ قفا دیدم و خاموش شدم
بار ور گل بسر افتاد و سبکدوش شدم
مثلِ حرفِ غلط از خویش فراموش شدم
طالبِ سرخوشیِ بادۂ سر جوش شدم
باررو پوش شد و من ارنی گوش شدم

زندگی بحرِ طویل است در اوزانِ عروض
قافیہ تنگ و ردیفِ غمِ ہمہ دوش شدم

خون و دل جامِ شراب است کبابِ جگرے
مثلِ گُل زخمیٔ آغوش و قدح نوش شدم

سعیٔ پروازِ خیال است عروجِ پرواز
نقشِ تصویرم و در چشمِ تو روپوش شدم

ابرِ مجموعۂ نیسان چو شد بارورِ بحر
بے قدم دم زدم و اقتضاے جادوش شدم

عشق اے شور ہمہ کیف مذاقِ ادبی است
دامن افشاندم و با خاک ہم آغوش شدم

فخرِ اوزان بھی ہوش بھی عروج بھی وقار بھی ظفر [illegible]

[illegible]

ردیف ن

شمع در فانوس زیبِ انجمن خواہد شدن
در بیانِ شاہدے رنگین بیان خواہد شدن

ہر گرہ کز دل کشادم بر لبِ گویا زدم
چون سپند آرامِ جان در سوختن خواہد شدن

بے چراغِ معرفت روشن نگردد ضمیر
رفتہ رفتہ زخمِ دل داغِ کہن خواہد شدن

رنگِ تصنیفِ بہار و بود ورق گردانِ گل
خاکِ بلبل نقش بندانِ چمن خواہد شدن

خطِ داغِ سجدہ ما داستانِ سوزِ عشق
بر جبین تفصیلِ عنوانِ سخن خواہد شدن

صبح و صبا دمن و بخاک پنہان کردہ ام
ہر دو [illegible] خواہد شدن

راہ دارد دل بہ دل [illegible]
[illegible] خواہد شدن

در تلاشِ ہمنفس [illegible]
تنگ بر بالاے گل پیراہن خواہد شدن

جلوہ افزاست در دل عکس در آئینہ
تا بنامِ خویشتن [illegible] خواہد شدن

زمکروہاتِ نفسانی حذر اے شوقؔ شیوہ کن
بہ نقش پای سالک بر غبار رہگذر رفتن

گل شگفت از فیضِ ساقی عام می باید شدن
دل ز جوش خون تہی چون جام می باید شدن

کام دل گیرم ز جان ناکام می باید شدن
چون صدا آوارهٔ دشنام می باید شدن

پای من برجا خط از ہر گرہ جدا افتادہ است
سرگشتش تا نقطهٔ اقدام می باید شدن

آمد و رفتِ نفس بر جادهٔ طرز عمل
تا چو نقش پا سبک ہر گام می باید شدن

ظلمت آبادِ جہان تاریک از روز ازل
شمع روشن در سوادِ شام می باید شدن

صفحهٔ ہستی ورق گردانیِ لیل و نہار
انفکاک از سنگ تربت تام می باید شدن

پای در دامانِ ساحل در کشد از موج خس
بر طرف از گردشِ ایام می باید شدن

یار ناپیدا و پیدا عکس در آئینہ
پختہ چون صیقل خیالِ خام می باید شدن

ہر شکستہ شیشہ خط می کشد بر لوحِ دل
تا بکی تفسیر غم ارقام می باید شدن

رنگ می گردد چو گرد خاک خشت از سوختن
داغِ دل سرمایهٔ انجام می باید شدن

نقش پا و پیرِ نقش مشق خطِ گلزار دل
نسخهٔ آلام مرہم دام می باید شدن

چشمِ ظاہر بین نہ بیند آنکہ در چشمِ دل است
قرعهٔ اعمال و فالِ الزام می باید شدن

تنگ می گیرد بکہ خون گریہ با پیراہن
نالہ پیچیدہ کہ دلتنگ از بام می باید شدن

شوقؔ عالی ہمتم منزل بہ منزل می برد
گرد سان سر در ہوا بر بام می باید شدن

۵ ستمبر ۱۹۰۸ء

پیش ہم آمدی گویی چو خوش گل رعنا پرست این
چہ بالا برکشی خندد بہ تو سیدہ این چہ پرست این

هجوم گریه ستم بجان من چه خواهد کرد
ز داغ سینه رشم عجب رنگ بهارست این

ز سودای نظر هر جلوهٔ رنگین جدا باشد
به گرد عارضت سنبل گهی بیل نهارست این

فدای خندهٔ گل شد فضای باغ حیرانم
فروغ نور دیدارست یا کیفِ خمارست این

ز ایمای محبت دل فروشیدم ندانستم
خراب بادهٔ سرشار و تابِ انتظارست این

نگاه گرم خوبان خواب خاموشی نمی بیند
دل آتش پرست من گل سنگ شرارست این

ز سوز استخوانم هر سرِ مو خار گلشن شد
به آتش همنفس گردد کف مشتِ غبارست این

تمامی عمر صرف گریه ام شد حیرتم باقی
بقید هستی مبهم غم ناپایدارست این

و داغ سرکشم قاتل که تیر اسیر دعا گردد
بخاطر بگذرد تا قابل عزم شکارست این

بشوق و پیش پیکت نهادم پارهٔ دل را
که گردد منفعل سیماب جان بیقرارست این

ز اسباب تعلق ناامیدی آرزو گردد
حساب دوستان در دل جواب اشتهارست این

چراغ خانهٔ عشق ست داغ دل برافروزم
نگاه شوق گلچین ست وقف لاله زارست این

۲۳ - فروری سنه ۱۹۱۰ء

چشم سیاه خیره بهر توتیا مکن
اکسیر خاک از طلبِ کیمیا مکن

عهد وفای وعدهٔ قاتل ز حد گذشت
با آشنا وفا کن و ترکِ جفا مکن

هر قطره قطرهٔ دریا و هر باده موج موج
اظهارِ ناخوشی ز سکوتی ادا مکن

خون شهید رنگ دگر آفریده است
پامال دل ز شوخی رنگِ حنا مکن

بیگانه باش تا که غم دیگران خورند
دل را رهینِ منتِ نا آشنا مکن

بلبل زناله زخم کشاید بگوش گل — از گریه عذر خواہی اہل وفا مکن

از رسم عشق بوئے گلان را ثبات نیست — بر نادِ راه ناز نسیم صبا مکن

پیدا کند تحیر عشقم خیال گل — آئینه را بحسن دگر خودنما مکن

از ناز بے نیازئے جانان حکایتست — عذر گناه باستم ناروا مکن

چاک جگر خراش ہوائے پری رخان — اے جوش خون گرم لب زخم وا مکن

پیچیده مصرعیت ز دیوان زندگی — جان را بفکر زلف پریشان فنا مکن

تامد ز زخم تیشۂ فرہاد بوئے شیر — قاصد شهید غمزهٔ شیرین ادا مکن

آئینه روگرفتی و آئینه خو مباش — دل صاف کن زباده حباب حیا مکن

شور محبت از نمک ناله ام چکید
خاموش باش لب بفغان آشنا مکن

۲۹ ستمبر ۱۸۹۸ء

اے یار خوش رفتار من گاہے نظر بر من فگن — اے نرگس گلزار من گاہے نظر بر من فگن

اے کبک خوش رفتار من گاہے نظر بر من فگن — اے لذت بیمار من گاہے نظر بر من فگن

اے واقف اسرار من گاہے نظر بر من فگن — چون طالع بیدار من گاہے نظر بر من فگن

اے رونق گلزار من اے غنچه بر خار من — اے درپئے آزار من گاہے نظر بر من فگن

من دیده بودم روئے تو بوسیده بودم لبے تو — در دیده بودم خوئے تو گاہے نظر بر من فگن

گردیده بودم کوئے تو بوسیده بودم موئے تو — گردیده بودم سوئے تو گاہے نظر بر من فگن

من جان بلب در کوئے تو دشمن سر پہلوئے تو — قربان این خوشخوئے تو گاہے نظر بر من فگن

من طائرِ پابستہ ام در کنجِ غم نشستہ ام — رحمے بحالِ خستہ ام گاہے نظر بر من فگن

دل را بہ غیرے بستۂ عہدِ سلف بشکستۂ — از من چو تیرے جستۂ گاہے نظر بر من فگن

اظہارِ تہمت کو بکو عذرِ شکایت رو برو — مرہونِ منت مو بمو گاہے نظر بر من فگن

از تو جدا افتادہ ام در زیرِ پا افتادہ ام — سایہ صفت افتادہ ام گاہے نظر بر من فگن

تا از تو دور افتادہ ام اندر تنور افتادہ ام — من ناصبور افتادہ ام گاہے نظر بر من فگن

ہر دم کبابے میکنی نوشِ شرابے میکنی — با غیر خوابے میکنی گاہے نظر بر من فگن

تیر از کمان انداختی در خون چو غلطان ساختی — با صیدِ جان پرداختی گاہے نظر بر من فگن

گو خون بہجران می خورم گہ تیغ بر سر مے کشم — گہ دست و دامان میزنم گاہے نظر بر من فگن

این شورِ قربانِ شما محتاجِ دربانِ شما
جانِ من و جانِ شما گاہے نظر بر من فگن

ردیف و

کار زبان بر آید و بر ناید آرزو — دارم ز بے زبانیٔ خود با تو گفتگو

آوارگی بناءِ اقامت بہ ہر گلے — تنظیمِ رازِ قدرت و تجدیدِ رنگ و بو

دل آب شد بہ گردشِ دولابِ چرخِ پیر — گاہی سبو در آب و گہی آب در سبو

بر در و صبر کن شرح کشتِ دلِ مخزن — دستے ستون سر کند احوالِ مو بمو

اے آفتابِ حسن برافروز جام مے — صانع بنا فریدہ گر جز تو خوب رو

خاصیتِ غبار وجودیست ہم‌عنان
ہر ذرہ در ہوا ز تو سرگرمِ جستجو

توصیفِ امتیاز چہ جزوِ عناصر است
حیوانِ خون گرفتہ نباشد فرشتہ خو

رنگولیست است ز عرفانِ سرمدی
دیوانہ راز غیب رسد بانگ ہو ہو

اے شوق تا ترا ز گلِ آفریدہ اند
دامانِ خاک پاک نگردد ز شست و شو

دارم دلِ برشتہ چشمِ پرآب ہر دو
کیفیتِ شراب و لطفِ کباب ہر دو

محبوبہ پریشان شیرازہ فنا ئے
از اشکِ دل گداز و آتش ز آب ہر دو

[illegible]
بر شاخِ بوستانے خار و گلاب ہر دو

[illegible]
آوارہ دیدہ و دل خانہ خراب ہر دو

[illegible]
وقتے عذاب ہر دو وقتے ثواب ہر دو

[illegible]
[illegible] نقاب ہر دو

[illegible] ساقی جامِ شراب خندان
از بادہ موج در بادہ اضطراب ہر دو

داغِ دل [illegible] گلچین
شمس و قمر کسوفے چون و حجاب ہر دو

در زندگی چہ کردم اے شوق ترکِ غفلت
بیداری مسلسل تعبیرِ خواب ہر دو

ردیف ہ

عاشقان را [illegible] دل پیدا کردہ
بادبان بر کشتی ما ہر نفس را کردہ

سرزمینِ دل میکشد دل میکشد آبِ حیات
تر نگردد تا زمین بر دی نروید دانه

قطرهٔ خون می طپد هر رنگِ نبضِ کائنات
بر چراغِ معرفت قربان شده پروانه

خاک گردد پا نگردد بر نگردد رنگ و بو
قلزمِ وحدانیت خونِ دلِ دیوانه

پرده دارِ بیخودی کیفِ مئے حسن و خیال
تا قیامت برنخیزد سر خوشِ پیمانه

پردهٔ پندارِ هستی تار و پودِ بیخودی
خود بکارِ خویش نبود لغزشِ مستانه

فیض یابد هر کسے از سجدهٔ درگاهِ او
غیر باشد بے خبر از معنئ بیگانه

بر زیارتگاه خواجه جلوهٔ شمعِ حرم
چشم و مژگان باد قربان چون پرِ پروانه

ز آتشِ عشق عارفان قالب تہی کردند خود
در گدازِ خونِ دل درد مئے میخانه

پاک و صاف اے شور از آلایشِ دنیا منم
پای تختِ شاه باشد گوشهٔ ویرانه

بر خود شکسته زلفِ پر شکسته
دل را شکسته نه که گوهر شکسته

تا خسته خاطری قفسِ رنگ و بو منم
عهد و فا چو بود رنگِ گلِ تر شکسته

شه خوردهٔ و شیشه و ساغر شکسته
از ما چه رفت کاسهٔ پر شکسته

حیرت زده ست معرفتِ حسن خود شدی
آئینه پیش و سدِ سکندر شکسته

چپ داده طریقِ وفا برگزیده را
این آرزوی دل ستمگر شکسته

جان بر لبم به فکرِ مسیحا کجا روم
از عذرِ خون بهانه دیگر شکسته

خط داده محبتِ من از بازپرسِ عشق
از خود قلم چه ناخنِ نشتر شکسته

خندق شکسته ام به سرِ آسمان ندیدہ
پیغمبری ام ز قند شکر شکسته

اے شور ضربِ قسمت عدو حسرت
شب با در شاهراهِ مقدر شکسته

امشب اندر محفلم رشک قمر پیدا شده — آتشم در مغز و اخگر در جگر پیدا شده

بگذر از راه کجی به پذیر راه راستی — از تظلم هر دو را نفع و ضرر پیدا شده

نیستی موقوف هستی بود و هستی مستعار — رشته بگسسته ام از سر به سر پیدا شده

نقطهٔ پرکار عالم محور خط نظر — اے تو نی تا هر خیالم راهبر پیدا شده

لازم و ملزوم شد کیفیت قید نجات — خاک از جذبات پنهان در بر پیدا شده

رستگاری از جهان بے رستگاری ترک فعل — گرچه بنیاد بشر بر شور و شر پیدا شده

این طلسم دیگرے نیرنگی علم الخیال — مبتدا با بعد شد اول خبر پیدا شده

زهر و تریاک است جزو آفرینش در وجود — درد با لا منتهی گو چاره گر پیدا شده

کائنات آفرینش انضباط خیر و شر — ابتدار کار دانش مختصر پیدا شده

چشم بیدار ست و ایم در خمار و در سرور — از پئے تخریب انسان آبخور پیدا شده

چشم شمس العارفین و محو حسن نور ذات — هر تشخص در شناسائی نظر پیدا شده

بندهٔ عجزیم بر خاک درش نقش جبین — طاعتے آن چه کرد به دل اثر پیدا شده

تا به حد مستقر اے شور دانش نور عین
ظلمت از جهل مرکب در شهر پیدا شده

زصدمه ها ز دردم زبان توان رفته — چو عندلیب که بے گل ز گلستان رفته

به رنگ رفته جهان نقش بند حیرانی — پئے نجات ز جا جمله طالبان رفته

بهار وضع جهان ست بے سروپائی — عنان گسسته و از دست شاهان رفته

گهر ز اشک ره انتظار افشاندم — صدف تهی شده از کیسه ارمغان رفته

سبیل گریه و سوز دلم که خون سوزد — به جوئبار ده با تر آب از کران رفته

ببین زسوز درونم چو زخم ها بشگفت | که آب در سر تبخاله از دهان رفته
بخود فرو بردم از دل فریبی نظرم | که یار سرزده آمد ز دور میان رفته
به پشت آینه بینم جمال خورشیدم | که خوش نصیب شدن چپ عیان رفته
درون سیاه و نفس موج های بحر عدم | چراغ کشتی تن زیر بادبان رفته
جلای آینه گرد و غبار دل نه گشت | نه روز و شب ز نظر رنگ آسمان رفته
نه دید رفتگی از کس بجز تمنائے | به پابوسی خلق اشک خون چکان رفته
نظاره دوجهان در تلافی سراپا | که یار در گل وا نه پیش رفتگان رفته
زسوز آتش عشق تو جوش زد خونم | که دیگ سینه ام از سر به آه و جان رفته
بجلوه پیش نظر بار بار آئینه | به یاد یار که دستگیر و ناگهان رفته
طریقت روش خویش سالکان گیرند | چو پا به پایهٔ تسلیم کهکشان رفته
ز حسن و عشق بجز نیم درس قربانی | که مهر و ماه به گرد سر جهان رفته
ز خرده گیر کلام و ز خوشه چین بگذر | برائے کهت سر خرمن چو عاجزان رفته

به زیر دامن مژگان نهفته شور چراغ
بچشم روشنی حسن بے نشان رفته

صلای عشق به زن ساز بینوائے که چه | مذاق درد جدا گشته وائے وائے که چه
بجام جام ز ساقی صبوح غم در کش | تصور مے و معشوق خوش ادائے که چه
چو شعله شوخ به دل آب آتشین دند | ستم ظریفی اوهام وهائے هائے که چه
چو شمع نور لو آغاز وا انتها آغاز | ظهور ذات و صفات ست پا بپائے که چه
ببین که مرد سخنے روش نده ابار | نشانه دست ز خود دین گریز پائے که چه

رضائے دوست بہ ہر حال واجب التسلیم
قضا قضا نشود لے قضا قضا کہ چہ

کمندِ بندِ نقابِ حسنِ ظن گلو سو بست
بہ ریشِ گاو رسن بافتن برائے کہ چہ

دعا فریب و فریبِ دعا توقعِ غیر
توئی بہ قلب و گرفتن کفِ دعائے کہ چہ

بہ مہر مشاہدہ اے شوق نور در نظر است
بہ اضطراب و سکون آب آشنائے کہ چہ

۱۵ ستمبر ۱۹۱۶ء

از ما جدا بصورتِ اغیار بودہ
چون گل سبک ز کاوشِ ہر خار بودہ

قانع بہ کم نصیبیِ خویشیم ز دستِ خلق
از حالِ من اگرچہ خبردار بودہ

خونم حلال و نیز حرام ست در حدیث
تو بے گنہ بجانِ گنہگار بودہ

کُشتی دگر نگاہ نکردی بحالِ من
آن کار کردہ کہ تو بیکار بودہ

یارب نصیبِ ہیچکس آزارِ غم مباد
ما زار بودہ ایم و تو بیزار بودہ

در ہر نظر ز عاشقِ صادق بجوش و فکر
ناپید بودہ و پدیدار بودہ

جان شعلۂ ز گلخنِ ہستی گرفتہ ام
ہمدم ہمان نفس کہ بمن یار بودہ

بازارِ عشق گرم شد از سرد مہریت
اندازِ چیست نازِ خریدار بودہ

مرغِ قفس نیم کہ بنازم بنازِ دوست
غم دادہ و مونس و غمخوار بودہ

بیتابیم زود رد گواہی نمیدہد
با این نیاز محرمِ اسرار بودہ

در جذبہ ہائے عشق ندیدیم تالِ خویش
سر دادہ ام بہ جنگ تو سردار بودہ

فرق است درمیانِ زبان و دلِ حسود
این غمزہ تو نیست کہ دلدار بودہ

حسنِ تو در خروش و نگاہِ تو می‌فروش / نورِ چراغِ جلوهٔ دیدار بوده

زیباتر از نگاری و رعناتر از بہار / وین چشمِ مست کیست که بیدار بوده

یکدم خیالِ روئے تو از دل نمی‌رود / دل بردهٔ ز عشوهٔ دل آزار بوده

خواہم ز سوگواریِ جانم نے برد / از بختِ خفته ام چه طلبگار بوده

خوابِ عدم فراغتِ دنیا ہمین بس است
اے شوقؔ از چه منتظرِ یار بوده

۹- جون سنه ۱۹۰۳ء

جانان بیا که جلوهٔ مستان ندیده / تفسیدنِ جراحتِ سوزان ندیده

دیدن ترا ز دیدهٔ حیران ندیده / در خون طپیدنِ دلِ بریان ندیده

پژمرده رنگِ روئے ہراسان ندیده / سوہانِ روح گریهٔ ہجران ندیده

اے دل بیا که پردهٔ خوبان ندیده / کیفِ خمار و جنبشِ مژگان ندیده

انگشتِ ناز بر لبِ خندان ندیده / در سلکِ آبداریِ دندان ندیده

وارَست دل ز بندِ تکلف بہ ہر نفس
اے شوقؔ در خزان گلِ خندان ندیده

۱۶- جنوری سنه ۱۹۰۱ء

شمع میسوزد سراپا در غمِ فرزانهٔ / عشق آتش میزند از کشتنِ پروانهٔ

ہر که بر راهِ طلب گم شد نگیرد راحتے / مرد آواره شود از بہرِ آب و دانهٔ

پا بہ ہمت درکش و غافل ز مستی ہا مشو
از آب گلہائے چمن زنبور سازد خانہ

مے خورم از بہر دل مضمون رنگین بر چکید
تر نگردد نازنین بروے نروید دانہ

خون دل از آتش غم میزند جوش خروش
رشح از نت می برآید پر شود پیمانہ

ہر مژہ بر تیر نظر در قصد جانم دوختی
چون کمان افگندہ بر عاشق مستانہ

نرگس مخمور قاتل جان تلخم درد
تیش را ہم زنی در خلوت بیگانہ

یاد جانان میکند افشائے راز بے نیاز
از ندامت ریگش سر میکنی افسانہ

موشگافان سخن را موزبان بر آورد
موئے زلفت دو گرہ در کار دارد شانہ

شور از اشکم علاج درد پنہانم نہ شد
سنگ طفلان سوختم خون دل دیوانہ

دل از برما بردہ شب خون پیدا کردہ
از نگاہے دیدہ این حشر برپا کردہ

چشم و جبین نازنین سرچشمہ جان آفرین
از موج جبین دستین دل ناشکیبا کردہ

تا چشم پوشی از وفا عاجز نوازی از جفا
خطی بخون دادم ز خود نا این چہ سودا کردہ

بیجا سپر انداختم لے رو ترکی یافتم
من کار بیجا کردہ ام تو ناز بیجا کردہ

در چشم صورت آشنا آئینہ حیرت نما
در دل خیال لا فنا سر گرم سودا کردہ

مشغول دنیا ساختی با طالبان پرداختی
بر خود نقاب انداختی بے دیدہ بینا کردہ

چشم و چراغ خانہ ہا روشن بپیش ماسوا
در ناز خاموشی ادا حسن تماشا کردہ

افسون صد افسانہ بیگانہ با بیگانہ
در دیدہ نادیدہ چون نقش دل جا کردہ

نازت ہزار داستان زلف پریشان چیستان
حسنت طلسم دلستان دل را بدریا کردہ

من در تصور دیدہ ام یا آنکہ می بینم بخواب
صورت ببین عالم مپرس آئینہ پیدا کردہ

احرامِ طاعت بسته‌ام ملکِ عدم می‌آییم
هستی پذیرا کرده‌ام امروز فردا کرده

بُعدِ مسافت درمیان با منزلِ قربِ جاودان
تا رد نهفتی از جهان جلوه هویدا کرده

ردیف ی

گاهی شدم ز مهر و محبت گزین توئی
چون کهربا براهِ کشش دلنشین توئی

از درد و داغ بندِ نهانی نهاده
مژگان بصف کشیده چنین خارچین توئی

خضرِ رهِ ثواب و عذاب است چشمِ دل
اعمالِ ما و موجدِ خطِ جبین توئی

اسبابِ خنده دارد و گل در غمِ نسیم
مشکل کشائے عقدهٔ جانِ حزین توئی

در راهِ دلبری قدمے برگرفته
حرفِ نگین محرف و نقشِ نگین توئی

دنیا شکارگاهِ شهیدانِ طاعت است
چون تیر بر هدف نظرے بر کمین توئی

کارِ جهان و عهدِ وفا کس بسر نبرد
در نقطهٔ نگاه جهان آفرین توئی

دوری میانِ ما و تو حدِ فاصل است
عین البصیرة مگر عین الیقین توئی

آئینهٔ جبیهٔ عاشق بدستِ خویش
چهره کشائے و فرعشِ برین توئی

صورت پرست دیده و معنی پرست دل
از دیده دور باشی و در دل قرین توئی

ان با خطا و از تو عطا اجرِ طاعت ست
پرسانِ حال باز دمِ واپسین توئی

سرِ مثلِ فتحه بر خطِ قربان نهاده ایم
در هر وجود و پیکرِ خاکی مکین توئی

پروانهٔ بیقراریِ دل بالِ آتش ست
دامان بر زده بسرِ آستین توئی

با شورِ کم نگاهی و این تیرِ نیم کش
از مهر درگذشتی و سرگرمِ کین توئی

دل را چو آئینه یدِ بیضا کند کسے — دیگر بجز صفا چه تمنا کند کسے
در موجِ خون دلے که بدریا کند کسے — اسبابِ اضطراب مهیا کند کسے
هر ذرّه آفتاب شود از ظهورِ نور — آئینهٔ مشاهده پیدا کند کسے
دنیا ز انقلابِ زمانه تماشیئے — بست و کشادِ چشم تماشا کند کسے
تقریبِ حسن فتنه برانگیز و از جنون — در پائے خود نشاند و برپا کند کسے
در خویش گم شود چو صبا در فراقِ یار — یابد گلِ مراد گره وا کند کسے
احوالِ دیگران برحمت شنیده ام — باشد نگاه بر ورقِ ما کند کسے
تحریکِ نبض و جنبشِ دل موجبِ حیات — ضیق النفس ز غم چه گوارا کند کسے
جان سازگارِ وقت ودیعت نهاده ام — از حسنِ اتفاق تقاضا کند کسے
خلوت گزینِ گوشهٔ فانوس شمعِ طور — پوشیده از نگاه درے وا کند کسے
در دل هوائے ساقی و در سر خمارِ عشق — ممنونِ التفات قضا را کند کسے
ناز و ادا مکاشفهٔ حسنِ کارساز — رازے که فاش گردد و اخفا کند کسے

اے شورِ عشق و مسئله جبر و اختیار
جان را نثارِ حسنِ سراپا کند کسے

دلے در سینه ام دارم فگارے — ز پامالِ خزان باغ و بهارے
گلِ امیدِ جنت آشیانم — مثالِ ناز بو بر خود نثارے
طلب خضرِ رهٔ صحنِ گلستان — نظر بر جشنِ گل در پائے خارے

دل از داغ جنون سیر گلستان ؛ شگفته در بیابان لاله زارے

سروش عالم الغیبی تماشا ؛ جهان بیکار و دیوانه بکارے

ز سطرے رو نما معنی دانش ؛ نظر حسن ترا آئینه دارے

فدا بر عشق حسن و عشق بر حسن ؛ شرر از آتش هم آتش شرارے

وجود واهمه حسن عقیدت ؛ خیال یار و هجر و وصل یارے

در آب و گل خفی اسرار صنعت ؛ کف خاکسترم مشت غبارے

کشش در ورطهٔ گرداب مخفی ؛ نه جان را صبر نے دل را قرارے

نگاه می پرستان حق بجانب ؛ بدستے جام می در سر خمارے

وجود هم عدم ز عهد ازل هست ؛ غبار راه اے شوق انتظارے

در یاد او خیالم طوطی گفتگوئے ؛ هر اشک دل گدازم طوفان آرزوئے

جام شراب وحدت چون گل شگفته روئے ؛ نیرنگی دو عالم تضمین رنگ و بوئے

وحدت از جهان شد بے برگ و بے نوائے ؛ بر شاخ خشک خارے بر چشم زار موئے

آئینه تصور افسانه و صدائے ؛ عکس جمال هر دو بیند رو بروئے

جز ما کسے نداند تفسیر چشم یارا ؛ خوئے تو آب و آتش ل سنگ و ریشے

در چشم و جان کدورت و در دل صفا باطن ؛ از آبشار سنگے شیرین ست آب جوئے

آرام گاه هستی در تربیت ست و بالا ؛ از عجز سر نهادن بر زانوئے عدوئے

بهر آشنائے معنی خوف و خطر ندارد ؛ گرداب را ز موجے شمشیر در گلوئے

دلدار کار فرما باشد ز سخت گیری ؛ رطل گران ساقی خمیازهٔ سبوئے

از برق رشته دارم در لمعهٔ تجلّی
آن چاکِ دل ندارم سوزن کند رفوئے

راهِ سفر درازم گم کردهٔ خیالم
در بحرِ بیکرانم بے کشتی و کدوئے

دامانِ دل ز داغِ عصیان نشد مصفّا
اشکِ ندامتیان گو داد شست شوئے

گر بارِ دلنوازم اندر پرست چون دل
در رهگذارِ هستی بے خار شینے فروئے

امید و نا امیدی وابستهٔ خیالے
دارد خیالِ جانان سرگرم جستجوئے

ترتیبِ جسمِ انسان گِل کرده ست خاکی
بعد از فنا چه گردد پامال کو بکوئے

یکسو اگر نکردم دل در خیالِ مبهم
جو یم تر انبیایم در هر چهار سوئے

اے شوقِ دردِ پنهان کلاریب و لا تشریکے
تسکینِ خاطرِ ما این هائے هوئے

عشق دلدادهٔ تماشائی
حسن آئینهٔ خود آرائی

رحمتِ حسن حامیِ عشق است
جلوه هر جا نگاه هر جائی

در دل ست عشق در تصورِ حسن
لطفِ پنهان و کیف پیدائی

منظرِ حسن در مناظرِ عشق
حسرت افزا و روح افزائی

چه قدر خوئے آشنا دارد
ناصبوری و ناشکیبائی

حسن بے نور و نور بے حسن است
گر پریشان نظر و رعنائی

آب رفته به جو نیاید باز
باز آید ز عشق رسوائی

امتیاز از میان چو برخیزد
حسن باشد چو عشق سودائی

سکه زد حسن در قلمروِ عشق
رائج آئینه ناصیه سائی

حسن بر عشق چیره دستی کرد
شد توانا ز ناتوانائی

حُسن و عشق اند لازم و ملزوم — هر دو عالم گواهِ یکتائی

عشق و حسنند خار و گل باهم — آشنائی و ناشناسائی

حسن و عشقند در بهار و خزان — این زپیری و آن زبرنائی

رهگذار صباست خاک شهید — سیلی تقاضا دستی تقاضائی

نامرادی اگر مراد شود — خاک در دیدهٔ تمنائی

عشق عاشق شهید بینائی — نیست جز یار غیر پیدائی

اتصالِ نظر سوال و جواب — این تمنا و آن تمنائی

در بصر حسن و حسن در سر ما — عشق در مضمر هیولائی

حسن دامن زند بر آتش عشق — شعله پرور زباد پیمائی

حسن بیگانه و بیگانه عشق — خواب نظارهٔ تماشائی

شمع گل میشود ز سوز سحر — خیره گردد ز حُسن بینائی

حسن باطن سیاه و جامه سپید — عشق ظلمت پرستِ تنهائی

مردنِ عشق دیدن حسن ست — زیستن نیست حقِ شیدائی

کششِ عشق دل بدل باشد — نیست محتاجِ حُسن و زیبائی

آنچه مدهوش میکند در هوش — یار پیدا شود ز شیدائی

حسن صیاد و عشق هم صیاد — زیر نظری و دستِ بالائی

ناامیدی امید عشق افزود — شیوهٔ حُسن نیست یارائی

دور از عشق منزلِ حسن ست — هذا مکان غیور تنهائی

حُسن قسمت بود ز نعمتِ عشق — نعمتِ حسن نزلِ دریائی

حرکاتِ نگاه و حسنِ سکوت — اصطلاح نکاتِ انشائی
صبرِ دل انتہائے بے صبری — ناقبول ار قبول فرمائی

نتوان گشت داغ عشق اے شور
اشک و خون گر ز دل بپالائی

تو بیا که پائے بوسم بطفیلِ رہنمائی — تو ز رشتۂ محبت چه گره ز دل کشائی
بنشیم تو زار زارم صنما در انتظارم — سرِ من نثار پایم تو اگر ز در درائی
بریاضت عبادت چو درست نیست نیت — همه فاسقند ولیکن به لباسِ پارسائی
چو میان ما و جانان که زمین شد است قسمت — همه را ز قیدِ هستی نه گزیر جز رہائی
چه بجا طریقت مکنون به کسے خبر نباشد — مفروش دین و دنیا بکرشمۂ ریائی
ز نظر حجاب داری ز فلک حجاب ارم — تو درونِ خانه باشی و ز در برون نیائی
دلِ بیقرار دارم که مرادِ دل برآید — نه شدے وصالِ جانان نه بدیدم غم جدائی
نه خبر ز جائے آمد نه خبر ز جائے رفتن — و — نه نشانِ راه پیدا نه سبیلِ رہنمائی
سرِ خفتگان گذشتم ز زمین ندا برآمد — کفِ خاک را بپرداز و ببین تو از کجائی
سرِ اتفاق برکن ز نفاقِ دل حذر کن — سوئی آشنا نظر کن به فریبِ دلربائی
ز تپِ فراق و دردے که بجان رسیده دردے — به فنائے عشق زودے که تو باقی و فانی
بجوابِ هر پیامے ز بہِ صبا سلامے — تو نئی ہمچو گل شگفته ز بہارِ بیوفائی
ز جرس مرا خوش آمد همه نالۂ جہیده — بجز آن نسبت دیگر به سبیلِ بیوائی

بچے شور نسبت جائے که بیرون بہ بیرون
نکشی اگر نگاہے ز حجابِ کج ادائی

گل خوبی بہار جاودانی — تعالی اللہ این لفظ و معانی

تبسم شیوہ شیرین بیانی — نمک پروردہ زخم نہانی

گل خرم نہال کامرانی — نباشد کار تو جز گلفشانی

کند گستاخ بزم کفر و ایمان — زبان شمع را آتش بیانی

زبان محو خموشی مضطرب دل — عدو بے جان ادائے یار جانی

کشادہ سر بسر باغ تماشا — شگفتہ ہمچو گل روئے جوانی

فراموش از فراموشی نکردی — نشد لب آشنا راز نہانی

تصدق بر سرت جان و دل من — بخوانی یا مرا از در برانی

پراگندہ کند شب زادہ دل — مرا ہوش و ترا جوش جوانی

ثبت گردش پیمانہ شوق — سر سودا علاج سرگرانی

فدائے جان تو جان فدایم — کلید گنج اسرار معانی

جواب نامہ پیغام زبانی — شکایت از مقدر بہ چہ دانی

محبت جوش بے اندازہ دل — بہار عمر جوش نوجوانی

وجود خویش جویم در رہ خاک — نشان ما نشان بے نشانی

نمی آید بجز در خون طپیدن — بساط مرغ بسمل پرفشانی

گذارد شوق حال دل بگوشت
قرانم دہ کہ تو صاحب قرانی

۲۶ مئی ۱۹۰۳ء

لب لعل در رخ زرد از کہ داری — نگاہ گرم و دل سرد از کہ دارے

زعصیان دامنِ آئینہ پاکست — نفس آلودۂ گرد از کہ دارے

گنہ ناکردہ خود منت پذیرست — زخوئے ترشِ نادروا زکہ دارے

بعشقت عمر صرفِ گریہ ام شد — توسیلِ وصل بیدرد از کہ دارے

جزاک اللہ کہ این شدنی امر بیست — بہ جانم در جگر درد از کہ دارے

سرت گردم کہ جان در قبول دارد — خطر در کشتن مرد از کہ دارے

زآہے مشتعل سوزِ درون شد — چو شمعے شعلہ فرد از کہ دارے

سموم غم رگِ برگِ خزان سوخت — کہ روئے زعفران زرد از کہ دارے

نشد گر تختۂ مشقِ جفا شور
ہوس در بردن نرد از کہ داری

۱۶ ستمبر ۱۸۹۸ء

برفتی از کنارِ من چہ کردے — ستم اے گلعذارِ من چہ کردی

چو خاک از تیرہ بختی فرشِ گل شد — صبا مشتِ غبارِ من چہ کردی

نخواندم جز غبار از حسنِ عارض — رخِ آئینہ دارِ من چہ کردی

بحسرت سوختی مانندِ اسپند — دلِ بے اختیارِ من چہ کردی

فشاندی خاک در چشمِ مروت — بہ عینِ انتظارِ من چہ کردی

براہِ وصل دامن سد پاک ست — قضا نامہ نگارِ من چہ کردی

حیاتے میدہد بادِ مسیحا — قضا تدبیر کارِ من چہ کردی

بہجران وعدۂ عمرم وفا شد — نظر بر حالِ زارِ من چہ کردی

ز سوزِ آہ گوشش گل گران شد — خبر اے نوبہارِ من چہ کردی
سیہ شد دامنت از دود اے باد — تو با شمعِ مزارِ من چہ کردی
جدا از شاخِ گل برگِ خزان شد — دلا صبر و قرارِ من چہ کردی
چہ گل آوردہ اے چشمِ پُرنم — گلِ تصویرِ یارِ من چہ کردی

کشیدم جرعہ زان لبہائے پرشور
نمک بر زخمِ زارِ من چہ کردی

بردار دل از غمِ نہانی — برخیز چو دودِ آسمانی
بر حاصلِ ہستیش و گم منہ دل — نقشیست بر آبِ زندگانی
مانندِ حبابِ دل مکن ناز — بر جلوۂ این جہانِ فانی
بر خاک چو نقشِ پا نشستیم — جائیکہ گذشت یارِ جانی
چون دانہ آسیا زاندوہ — سر برشدم بسے گرانی

اے شور ز دست رفت عمرم
آبِ رفتہ ز جو جوانی

نگہِ شوخ شرمسارِ کسے — چشمِ مستِ تو در خمارِ کسے
شد روان چشمِ اشکبارِ کسے — سوخت خواہم در انتظارِ کسے
عطر بیزِ مشامِ نوروزی — طرّہ زلفِ مشکبارِ کسے
تمنائے وصل مردنِ ما — بہ نزارِ انتظارِ کسے
کشتۂ خونبہاست یا اغیار — بسملِ تیغِ آبدارِ کسے
رازدارست خوابِ مہجوری — بیقرارست جانِ زارِ کسے

بیقرار است مرغِ نامه برِ کسے — بستهٔ موئے تابدارِ کسے

باده پیماست یار با اغیار — میخوردم لافِ اعتبارِ کسے

نیم خوابی و دیگران طالب — دیده ام دیدهٔ دوچارِ کسے

صید افگن کجا روی هر سو — در نظر داشتی شکارِ کسے

شاهرا گذر کند شاید — خاک گشتیم در دیارِ کسے

دلِ مضطر دمے نیاساید — گرم شد یار درکنارِ کسے

میروی هر کجا که میخواهی — نیستے اندر اختیارِ کسے

شوقِ مجزون چه کردهٔ آخر
بستهٔ دل بیادگارِ کسے

با ضیا حسنِ ترا منصبِ بالائے وسے — شمس راکے به رخت دعوے زیبائی وسے

محرمِ راز شود هر که به بیند اعجاز — حسن آئینهٔ دیدارِ تماشائی وسے

امشب از چشمِ تو مستم به نگاهی دریاب — نه بهم ربطِ نظر بندی و یکتائی وسے

خاکِ پایت به جبین شعله زبانم چون شمع — که به خاموشیِ من قوتِ گویائی وسے

هر که از زلفِ پریشانِ تو دل بردارد — نتوان گفت که او را سرِ سودائی وسے

چشم از نور و خیال از تو نه گردد معذور — لایقِ صحبتِ خوبان دلِ هرجائی وسے

بالِ پروانهٔ مسکین چه به سوزد سرِ شمع — ناشکیبائی و تقریبِ شکیبائی وسے

دل بجز دیدنِ روی تو ندارد هوسے — عاشقی شیوهٔ یکروئی و یکتائی وسے

زخمه هر تارِ نفس زده به ربابِ مجذوب — بند در کوزهٔ خاکی دلِ دریائی وسے

بیکسی ساخته مشغولِ خریداریِ خویش — شاغلِ جانِ حزین یادِ تمنائی وسے

دل گرفتارِ ازل بود که پیوند گسست
گل صد برگ و صبا غالیہ سائے اے شور

آرزو بُرد غمِ گوشۂ تنہائی دے
کسر نفسی بہ عدو داخلِ دانائی دے

شہود و غیبِ چشم از آفتابے
دو عالم روشن از این فتح بابے

حبابِ دل بکف جامِ شرابے
خرابی میکند خانہ خرابے

جمالِ یار در آئینۂ چشم
ز حیوان تشنہ لب خوردست آبے

بحالِ گریہ ام نازِ تبسم
بہم بازیچۂ برق و سحابے

عمل ایمان وہم و زعمِ باطل
تجلی تصور چون سرابے

محبت گردشِ پیمانۂ دل
چو یارِ آستین در پیچ و تابے

نہ دل آمادۂ کارِ صواب است
نہ جان مستوجبِ چندین عذابے

بہ دیدارِ جمالش دیدہ بستم
بہم گردید بیداری و خوابے

تہی دستی قسمت موجِ دریا
شکستِ خاطرم مثلِ حبابے

سپاس و ناسپاسی خودشناسی
نظر باہم سوالے را جوابے

درخشان چشم و دل از طلعتِ حسن
دُر از قطراتِ نیسان انتخابے

نفس در بحرِ ہستی لنگر افگند
تحرک دل بہ نبضم اضطرابے

بہارِ زندگی عیش دو روزہ
بناز اے شورِ ہر فوق النصابے

مضمون سرنوشت مفصل حکایتے
در حسن و عشق ہر کہ جبر و اختیار
بار وزِ آفرینش و تا روزِ مرگ ہم

تحریرِ مختصر بہ دو انشکِ نداستے
مشہورِ دو جہان زگنا ہم رواستے
در دل غبارِ شکوہ و بر لب شکایتے

هستی حلال و کشمکش زندگی حرام
هر ذرّه انقلاب پسندِ شکستِ دل
جام سفال دل ز صدا می توان شناخت

از خاک سجده بسته ام احرام طاعتے
باہم ورا انضباطِ عناصر رعایتے
مفہوم می شود ز اشارت کنایتے

دوری میانِ یار علی الرغم رقیب و وصل
ای شوق مضمر است در آغاز غایتے

بردار دل از غم نہانی
برحاصل بیش و کم منہ دل
مانند حباب دل مکن ناز
بر خاک چو نقش پا نشستیم
چون دانۂ آسیا ز اندوه

برخیز چو دود آسمانی
نقشے ست بر آب زندگانی
بر جلوۂ این جہان فانی
جائیکه گذشت یار جانی
سر بر نشدم ز سرگرانی

اے شوق دل از نگاه بردار
پوشیده ادا به خلوت معانی

دل شد اسیر حلقۂ زلف دوتاے وے
اکسیر الفت است غبار روش مدام
آئینۂ تصور و تصویر در نظر
طاعت بحقِ طاعت و حق بر بنارِ حق

جان صید شد به پیچ کمند بلاے وے
کحل بصارت است مرا خاک پاے وے
نا آشنا ز غیر بود آشناے وے
بنده براے ہستی و ہستی براے وے

بے سود شوق روزِ جزا عذر خواہیم
کاتب نہد چو فردِ عمل بربلاے وے

بے مشیت کسے نماندے
مبتدا و خبر حدوث و قدم
ہر نفس داستان محرومی
عشق ورزی کعبۂ دعا گیرد
ہر چہ غیر از صفات و ذات بود
صنعت دو جہان کرشمۂ غیب
جوشِ بیجا بخون دل ممنوع

روح تحریک دل بہ حکمِ علےٰ
روز و شب میکنم منازل طے
بے زبان چون زبانِ نالہ نے
بر جبین سوختم بہ سجدۂ کے
کل امراً چو شیئہ لا شئے
نور و ظلمت ازان میان برخے
چون عنب دانۂ صراحی مے

زندگی پر پندار رندی ہست
شغلِ محزون چہ میکنی ہے ہے

حیات لازم و ملزوم با نفس کردی
ستم ظریفیٔ ادہام عدلِ تقدیری
دلا تمیزِ معانی نداد صورت حال
سخن خوش است بہ میزانِ عقل سنجیدن
شکست شیشہ و دل نقش بندِ حیرانی
حضور عین ظہور و فطور فسق و فجور
خزان تمام شود تا بہار برگردد
جمال آئینہ گوید و دیدہ فرخ فال

گناہ دیدہ و نادیدہ در قفس کردی
بیگانہ با گلِ بیگانہ خار و خس کردی
چراغِ وادیٔ ایمن براز ہوس کردی
قدم قدم سرِ رفتار پیش و پس کردی
جریدہ د ہمہ تن نالہ جرس کردی
جدا از خویش چو اوراق زان سپس کردی
نگاہ در ہمہ دیدار ملتبس کردی
ز التفات و کرم رو بہ ہیچ کس کردی

برستے پرورش در سپہ مبتی فدیہ ۔ رندی بمعنی خاکی ۔

زسوزِ شمع نہ پرسند اہلِ بزمِ نشاط — زبان درازیٔ فریاد و داد بس کردی
زساکنانِ طریقت مباد زردِ فریب — نصیب عیش فرودی و ملتمس کردی
جواہراتِ ازذراتِ خاک برتابند — ضمیرِ از شمر یاد مقتبس کردی
خیال و خوابِ پریشان مرقعِ حسنت — صفائے قلب چو آئینہ منعکس کردی
شمیمِ لطف وزد از گرہ کشادنِ گل — فضائے خندہ لبِ تنگ پرنفس کردی

زمانہ در نظرِ شوِرِ عالمِ فانوس
برُخ نقاب کشیدی و نور بس کردی

بے مشیت کسے نماند ہے — روح تحریک دل بحکم سے لے
مبتدا و خبر حدوث و قدم — روز و شب سیکنم منازل سے
ہرنفس داستانِ محرومی — بے زبان چون زبانِ نالہ سے
عشق ورزی کنت دعا گیرد — برجبین سوختم بہ سجدہ کے
ہرچہ غیر از صفات و ذات بود — کُل امرا چو شیشہ لاشے
صنعت دوجہان کرشمہ غیب — نور و ظلمت ازان میان بہ سے
جوش بیجا بجوتِ دل ممنوع — چون عنب دانہ صراحی مے

زندگی بر بنائے رندی ہست
شوِرِ محزون چہ میکشی ہے ہے

زیادِ سہر کہ رفتی با بیاد آنکہ می آئی — فنا قانونِ قدرت از بقا تضمین یکتائی
صنم و یاد پیمائی صنم در بادہ پیمائی — تماشا در تماشا از تماشا بر تماشائی

یہ رخ بروزن دیپک بھجن قدیم - رندی بھجن خاکی -

وفور بیقراری خفته را بیدار می سازد
دل و جان را یکی کردم که باز آید شکیبائی

در امکان تصور رشته با آستان بستم
که بر خاکش نشان کردم ز نقش جبهه فرسائی

متاع هستی ام نابود و بود از جوهر ذاتی
حباب خود ندارد جز دماغ خویش سودائی

به عالم خاک گردیدن نپوشد عیب اعمالم
به فردا داستان باقی چه خوش افتاد رسوائی

مدار زندگی بر حاصل عمرے نمی باشد
که با تیغ و کفن آید سرے بر کف تمنائی

برآید از نفی هستی درآید در نفی هستی
عدم عین الوجود از خود نظر بندی و یکتائی

چراغ یاد خاموشی به فریاد فراموشی
بکف جام بقا دارد رفیق کنج تنهائی

تمنا وصالے میزند گلدسته بر سرها
به آب گل شود آتش میان موج دریائی

نظر افتادن باهم ندارد راز را مبهم
نتوان خواندن ز انشا معنی الفاظ یکجائی

شود بیدار دلم چون روزن دیوار می تابد
ز حسن خیر مقدم کرده آئینه پیرائی

ز نور سیه نشان تقدیر عالم در نظر دارم
بدل ناخن زنند اے شورا سرائی پیدائی

نقش هستی از عدم برداشتنی
با قیامت از بقا سر داشتنی

بو ز غنچه ناز پرورد تبسم
آستین افشانی زر داشتنی

عالم پایاب بے پایان مباد
خشک نظری چشم را تر داشتنی

نکهت گل انکشاف راز بود
عالم اسباب مضمر داشتنی

هستیم احرام طاعت بست و آن
سر ز انگشت عدم بر داشتنی

جان گریستند و پاسے چراغ
آتش کاری به مجمر داشتنی

پرده او صاف برداشت افتاد
آفرینش را منور داشتنی

زینت تصویرِ عالم را نقاب ... پردهٔ چشمِ مُصوّر داشتے

عشق دردزی بے صدا، بازگشت ... بےخبر از خود خبر گردا شتے

خطِّ پیشانی خطِ فرمان دوست ... سجدهٔ در مُہرِ محضر داشتے

قسمت ودل ہم خیالِ یک دگر ... داغ محرومی ہم در دا شتے

حُسنِ معنی آفرین درصورت است ... ہر نگاہِ شوق مِسطر دا شتے

بیدل تذکرہ افتادہ است ... غم فراوان بود کم تر دا شتے

اے بیدلی بے خودی افسانۂ
شور دل را عشق مضطر داشتے

نظرکشادم و از جلوهٔ چمن بستی ... شگوفه حجابِ برشاخِ نارون بستی

نفس سردِ نیاز ست و سازِ خاموشی ... ز پردہ پوشیِ لب بارهٔ سخن بستی

چو سیلِ آب نشیب و فراز می بینم ... زنا مساعدیِ دستِ دست من بستی

نفس خلاصهٔ ایام و نتیجهٔ طاعت ... دل از یقین به یقین زحجابِ ظن بستی

حباب مرکزِ گرداب در طریقتِ عشق ... گزیده خلوت و طرفے زانجمن بستی

دلم ز وہم وگمان نیست قاطعِ ایمان ... ز خاک راہ گذر چشم راہ زن بستی

بہ عارفانِ حقیقت زبان ہیچ کردی ... کلیدِ قفل کشادست و بر دہن بستی

خزان رسیدہ و شاخ شکستہ بار آورد ... بہ یک قرارِ نفس آہ دل شکن بستی

رفو بہ چاک دل از سوزنِ نظر کردی ... کمر بہ طاعتِ شاہِ زمین زمن بستی

چمن بستی بمعنی آئین چمن بستن + نامساعدی دست بمعنی نامساعدی قدرت + دل از یقین بمعنی دل از مرگ +

ہارسن بمعنی بازیگر بر رسن دود +

به فکر شعر و سخن چون وحی رسانیدی — درے ز غیب کشادی بر اہل فن بستی

چه غارت است که اے شوخ پرده در مژگان
نظر به وا کشیدی و یارسن بستی

حساب دوستان نگرفته دل آختی رفتی — سر از مضمون بر آوردی نظر انداختی رفتی
به رمز قاصرات الطرف چشم از عشوه نرگس — کمان آویختی از طاق و تیر انداختی رفتی
برنگ آئینه تا عکس گیرد از سراپائے — تماشا گاه عالم چشم و دل را ساختی رفتی
چو نقادان معنی حرف در کار سکے کردند — به انشا نگاه واپسین پرداختی رفتی
ز مضراب زبان سیم نفس در ناله و تالی — لب خاموش را محو ترنم ساختی رفتی
مصور خود کشد تصویر خود حیران دران ماند — ز ایثار محبت رنگ پرده باختی رفتی
رخے ننموده در جلوه خود گم شدی چون نم — نکوئی کرده با من به آب انداختی رفتی
حجاب از بیخودی در خودی ماند زبے تابی — تکلف بر طرف گردن به ناز افراختی رفتی
نظر برق تجلی چشم من محتاج نورانی — به اثبات ظهور ذات در دل تاختی رفتی
ز فیض عشق کامل چشم و دل وقف تماشائی — نگین عاشق و معشوق را بشناختی رفتی

طلوع صبح صادق شد ز اشک خون به دامانم
چو شوق از سینه ام بر خاستی بگداختی رفتی

قاصرات الطرف بمعنی نہنگ گوشه + سیم نفس بمعنی تار نفس + ناله بمعنی حق پرستی +
تالی بمعنی پیرو + نگین عاشق و معشوق + بمعنی دو نگین متصل المثل که در یک خانه انگشتری نشانیده
باشند +

اگر از من گناہے دیدہ باشی　　ز رنجانیدنم رنجیدہ باشی

نظر از مخلصان دزدیدہ باشی　　بہ زور این قفل را پیچیدہ باشی

بہ رسم داد خواہی پیش ظالم　　دلا خون بر جبین مالیدہ باشی

بہ راحت پائے در دامن کشیدہ　　بسانِ سبزہ خوابیدہ باشی

ورق برگردد از جانے بہ جائے　　بہ قربانِ قضا گردیدہ باشی

ز دل خارِ تمنا بر کشیدم　　برنگِ غنچہ خندیدہ باشی

حجاب آموختی از بے حجابے　　ز سایل چشم در پوشیدہ باشی

ز خونم پا علم رنگین کند خار　　سر از خارِ دگر خاریدہ باشی

بہ کارے تا گرہ خاطر نہ بندد　　چو مو در زلفِ خود ژولیدہ باشی

بہ جان و دل شدی درگیرِ صحبت　　نہ موئے درمیان گنجیدہ باشی

طرب خیزِ معانی صورتِ چشم　　چو گل در پیرہن بالیدہ باشی

مرا اندر دلِ درد سوال است　　اشاراتِ خفی فہمیدہ باشی

نہالِ آہ بارِ درد اے شوق
بجائے اشک خون پاشیدہ باشی

اے غنچہ بجائے لبِ خندان کہ باشی　　شیرازۂ احوالِ پریشان کہ باشی

در آئینہ ام معترفِ حسنِ خود آرا　　امشب بہ نظر جلوۂ جانانِ کہ باشی

یادا است محیطِ شبِ غم ہر جدائی　　در سجدہ سرے بر خطِ فرمان کہ باشی

حسنِ عمل واجزِ عمل زندۂ جاوید　　از کردۂ خود زود پشیمانِ کہ باشی

در شیشۂ نے رنگِ تلافی شد توان بخت　　دل دادہ و شرمندۂ احسانِ کہ باشی

ما بین دو دل حدِ فاصل نظرِ شوخ
در سایهٔ دیوارِ گلستان که باشی

در سرخیِ مو الفتِ سوزان زند آتش
بی دودِ خانِ سرِ چراغان که باشی

هر زخمِ جگر لب نگشا دست ز خوناب
بی حرفِ نمک ریزِ نمکدان که باشی

حرصِ طلب و دستِ تهی رزق رسانست
بر خوانِ کرم با همه مهمان که باشی

منسوب به دانائی دل آمد و رفت است
در عهدِ ازل بستهٔ پیمان که باشی

مهلت ز عدم خاکِ زمین گیر ندادست
چون بادِ صبا دست کهٔ دامان که باشی

از داد و دهش خواهشِ برخاش فزون شد
لب تشنه به سرچشمهٔ حیوان که باشی

دل صورتِ آن جوید و آن صورتِ دل جو
چون آینه دیوانهٔ دیوان که باشی

دل گرمی پرداخته محتاجِ بیان نیست
شوخی زبان تیغِ سرافشان که باشی

ما پای بیابانِ فراغت نکشیدیم
ای بی سر و سامان سر و سامان که باشی

تن خاک شود خاک شود تن نه تناسخ
از بهر گهری جوهر غلطان که باشی

ای شوخ مکینِ شهرِ مکان بال کشاید
ای شوخِ جفاکشِ بیدل و جان که باشی

ای تو به جان رسیده ایم تا تو به ما نمی رسی
تا که به تو نمی رسیم تو که کجا نمی رسی

هرزه درآی صبا دادِ سخن نمی دهد
باز بگو که جانِ من جانِ شما نمی رسی

حسن به ناز می رسد ناز به ادا نمی رسد
ظلِ الٰه می رسد تا به خدا نمی رسی

جزو و کل است و کلِ ز جزو دارد مدارِ زندگی
تاب و توان نمی رود تا به قضا نمی رسی

هستیِ عارضی بدل از حقیقت آشکار
از چه که بر سرِ زمین سایه نما نمی رسی

بستر نرم و گرم را پای دراز کش مکش
بر سرِ قصهٔ زمین شوق بجا نمی رسی

ناکرده گنه گناهگاریم خدا
رازے که خفی است نیک دانی ربا
بے جبر نه اختیار بے قدر مرا
ما بندۀ بندگی و نیز پابند رضا

سبحه گردان نقش قطرۀ خون دل ما
در پے حسن طلب گرد جهان گردیدیم
هست بر عنصر قدم خاتمه منزل ما
هر چه از حاصل تحصیل بود حاصل ما

چشم منتوازی بیداری و خواب است مرا
اثر گنه در دل خود دار حساب است مرا
تحیر زین رو نتوانم که فراموش کنم
جوش خون دل من جام شراب است مرا

اے آفتاب حسن خوش از رخ نقاب انداختی
از آسمان چشم خود تیر شهاب انداختی
من کیستم پیش کسے فریاد رد پوشی کنم
تا بر جمال عارضے نظر از حجاب انداختی
دارد مریض درد دل آشفته و هم خیال
در بحر هوا سر و هوا خشر به خواب انداختی
از عشق پیدا کرده در هر کشش دنیا ب شوق
در خیمه دل جا گزیدی هم طناب انداختی
هر قطره باران من در بحر هستی گسترد
از چشم آتش می چکد خونم در آب انداختی
در سلک مژگان میکشم خون دل دیوانه
اشکم چو گوهر در صدف در آفتاب انداختی
هوش و حواسم باختی با عشق من پرداختی
غافل ز هستی ساختی در خم شراب انداختی
پر حباب آرزو اے دل نهادی خانمان
تا بے خبر از خویشتن خانه خراب انداختی
نقصان چه بینم در جهان از وعدۀ فردا چه سود
من در گزشتم از ثواب اندر عذاب انداختی
اے شوق پیش پا نخچیره شد رد ملک عدم
در پست افتادی دور فکر جواب انداختی

عارفان را نیست بالذّات دنیا حاجتے
غنچہ واند خارِ دل بر خویش روید جُستنے

پختہ گردد میوہ بر شاخ و فرو ریزد بہ خاک
عذرِ تقصیر از من آید از تو آید رحمتے

حُسنِ یکتا را تماشائے جہان درکار نیست
جنس اگر کم یاب باشد بیش دارد قیمتے

پاک طینت از حسابِ دیگران دارد دریغ
آئینہ رومی شاید بر تماشائے غیرتے

تابِ نظّارہ ندارم جوہرم بے جوہری
فرضِ عالی مقدرت بر خود نگارد ہمّتے

در سلوک و جذبِ خود پائے جوان مردی بنہ
آہن آئینہ شود از سوز و سازِ سُفتنے

اہلِ معنی باش واندر کہ   صورت در گذر
ضبطِ دل مقدور دارد ہر چہ باشد رغبتے

ابتدا و انتہا در آفرینش بے ثبات
در میانِ خاک و خون در گیر باشد صحبتے

خاک گردد تخم از بالیدگی زیرِ زمین
خستگانِ عشق را بر سر نیاید آفتے

شورِ شہرت را تخم آرزو حل کردہ است
چہرہ تا باشد ہوائے رنگ باز صورتے

تا حنائے خونم از انگشتِ شہرت بستہ
آتش وحشت بمغز استخوان پروردہ

نیست جز دردِ تو یارِ من کسی روزِ فراق
از سر سودائے از خود رفتہ خود رفتہ

دیدن رخسارہ ات دارد عجب رنگِ بہار
چہرہ با فرقتی از نی چو گل بشگفتہ

گر ز من باور نداری دستہ دردم بپرس
من نمیدانم کہ از من تا کجا رنجیدہ

دیدۂ دل نیز دارد اشک و آہِ شورخیز
خونِ من بیتابیم با عشق یا اندوہ پیوستہ

سال تاریخ طبع شدن دیوان شورؔ از مصنف

سر انجام دادم چہ خدماتِ عشق
برآورد عیان است جذباتِ عشق

نہان در عیان و عیان از نہان
چو آئینہ در دل کرشماتِ عشق

بگو شورؔ تاریخ و نام و محبوب
شوق و خدمت تالیفہ سوغاتِ عشق

شوق و خدمت ۱۲۵۹ھ تالیفہ و سوغاتِ عشق سنہ ۱۹۹۲ بکرمی
سوغاتِ عشق سنہ ۱۹۳۶ء

بہ رنگِ غنچہ بے اکتشاف رازِ پنہاں سے   تا سبب جبین پیشانی گرہ افتادہ دل را

متفرقات

تاریخ طبع کتاب خمستان خال محمد خستہ خٹک البسلے

اے ضمیرِ سپہر در بستہ
علم و دانش طلسم بشکستہ

شاعرِ باکمال و نقشِ خیال
بر جبینِ نیاز بنشستہ

پاک ز آلایشِ بطون خاطر
در صدف گوہریست آبستہ

سیرگاہِ نگاہ عالمِ قدس
از قیودِ زمین زبان رستہ

گفتہ ام سالِ طبعِ دیوانت
پنج ارکان ز طبعِ دیوانت

شیون خستہ طرفہ ہا دارد

۱۹۳۵ عیسوی - ۱۳۵۴ ہجری - ۱۹۹۲ بکرمی

شعر یک شگفتہ گلدستہ

۱۹۳۵ ع ۱۳۵۴ ہجری

ایضاً

خیالِ خواب تماشا مقدمِ سخن ست
رموزِ نطق و بیان لب کشائیِ دہن ست

۱۹۹۲ بکرمی ۱۳۵۴ ہجری
۴ ۵ ہجری ۳ ۱

نسیمِ گلشن ہجری گدائیِ سخن ست
فشار از خمستان پیالہ و دامن ست

۱۲ ... ۵ ... ۱۳ ... ۱
۱۹۳۵ ع - ۱۳۵۴ ھ ۱۱ ۵ ۱۳

وصالِ صوت و سخن در جدائی سخن است
زبانِ خستہ بلب یادگاری وطن ست

۱ ۹ عیسوی ۳ ۵

مادۂ تاریخ وفات نواب مرزا فصیح

باد صرصر وزید تا در باغ
عندلیبِ سخن بہر رنگے
بصفِ شاعرانِ نادیدہ
سالِ رحلت ز نام او پیداست

بلبلِ ہند را نیافت سراغ
شاعرِ نکتہ سنج اہلِ دماغ
حسن افزائے بزمِ نورِ چراغ
لفظِ نواب وصلِ مرزا داغ

۵۹ ۲۴۸ ۱۰۰۵ ۱۹۱۲ فصلی

دیگر

حسرت افزودہ درین ماتم سرائے
انتقالِ میرزا نواب داغ

۱ ۳ ہجری ۲ ۲

تاریخ

ولادت فرزندارجمند پنڈت سرکشن صاحب گرٹو چیف انسپکٹر جنرل آبپاشی
ریاست گوالیار و بڑودۂ دکن و کچھ بھج ریاست کاٹھیاواڑ

شد تولد پسر بود دلکش
رشکِ خورشید نورِ کورۂ دل

۱۹۶۸

غنچه با جان آرزو وه خوب ؎	چشم بد دور باک - قطع نظر
۱۳۲۹ هجری	۱۹۱۱ عیسوی ۱۳۲۹ هجری

در انتقال پسرم پنڈت بخت نراین صاحب

۱۶ اکتوبر سنه ۱۹۰۰ء

بند الف

در باغِ دهر رونقِ گل بر شجر نماند
در باغِ دهر آبِ گلِ بارور نماند
در باغِ دهر شاخِ امیدم ببر نماند
در باغِ دهر نکهتِ گل سربسر نماند
چشمم سفید شد ز سیاهی اثر نماند
از بستِ آشیان قفس بجنبه فتاد
خواهم که خوش جمال تماشا کنم وے
در سلک بخت غیر از دماوش نگر
محشر ز کارنامهٔ اعمال من زد ود
سالی ست خاک سخت مرا خوان پوست

در باغِ دهر رونقِ هر برگ تر نماند
در باغِ دهر آبِ رخِ گل بسر نماند
بر نخلِ آرزوے دلِ من ثمر نماند
هر چند بو کنم ز وجودش خبر نماند
اے تیره روز بیم تو نور بصر نماند
حالانکه پیچ پیچ شدم بال و پر نماند
رنگ شکست بر رخ و زیب دگر نماند
در سینه صد ... بها لیش گهر نماند
نقشی که آفتاب ... قمر نماند
چشمه ... ز دامنش ... ظفر نماند

؎ این لفظ خارج از مادهٔ تاریخ است —

واحسرتا فلک بچه حالم تباه کرد — لختے ز دل ببرد که لخت جگر نماند

آہے بدل شکست که جان بپسر نماند
خاکم بسر کشید که نور بصر نماند

بند ب

پژمرد غنچهٔ رنگ خوشی رایگان رسید — روئے گل مراد ندیدم خزان رسید
از هم گسست نزع رگِ جانِ ناتوان — جانش بکار بود که کارم بجان رسید
تیر قضا ز آبِ کمان فلک بجست — درد نگاه عیان شد و زخم نهان رسید
نشتر برگ زدند و جرح درد بر فزود — تیرے که زخم خورده بیادر کمان رسید
کبهاش خاک پاک دهن باز کرد باز — تن شد گداخته بحلق استخوان رسید
اے کوکب بلند که بختم خطاب بود — از فرق آسمان به تهِ خاکدان رسید
رفتم شدم نثار و در آغوشش برکشم — جستم نیافتم چه بوهم وگمان رسید
دیدیم کرده برند سوی گنگ استخوان — درگوش نالهٔ جرس کاروان رسید
نقل او فتاد انبچه اعلام تعزیت — خلقت فلان و عدهٔ فوت فلان رسید
جانم فداے نام و نهالم تمام سوخت — در آتش فنا که شنان بر عنان رسید

آہے بدل شکست که جان بپسر نماند
خاکم بسر کشید که نور بصر نماند

بند ج

وارفتهٔ حیرت رخسار کیستم — آئینه دار تشنهٔ دیدار کیستم

بی آفتاب زرد شده رنگ ماهتاب — خورشید وار پشت به دیوار گریستیم
بهر شبی به تیغ اجل وارسیده ای — با خون تازه پرده زنگار گریستیم
بهر تال شد ز غم و درد کان ها زدند — بازار سرد گرم خریدار گریستیم
از خاک بر نخیزم و برد جبانه الم — بر کشتی تصویر رفتار گریستیم
رفتم ز یاد لخت جگر در شباب عمر — ای غم بگو که تازه گرفتار گریستیم
از اختلاج قلب نه آزار به شود — تار نفس گسسته و بیمار گریستیم
در نیستان که خاک شود از قصور دل — آتش بخویش در زده در کار گریستیم
در غم گره شدم ز سر نی نوازین — دم بر کشان ز شوخی گفتار گریستیم
شایان من قضا و قدر این چرا نبود — ناکرده جرم مفت گنهگار گریستیم
کافور بوی ١؎ بخت نزاین مرا کنید — بیزار از جهان به دل زار گریستیم
١٣١٣ هجری
باشد که بوی بخت نزاین کند مرا — کافور از جهان به دل زار گریستیم

آهی به دل شکست که جان بی‌سر شاند
خاکم بسر کنید که اذن بصر شاند

بند

چون شمع آشنا شدم با گریستن — سر بر فلک کشیدن و بر پا گریستن
ریزیم بیرون ز کده دل حسرت ندیم — در مشربم روا نبود وا گریستن
از سنگ پاره دل من چکید شرار — باشد حرام در حرم نا گریستن

١؎ تاریخ ولادت

کارم چو شمع بر نگشا ید زروے درد
تن در فراق دادن و تنها گریستن

با آبشار کار بدوران مرا فتاد
سیلم ز اشک کم نشود تا گریستن

حلقه زدم بشیون و ہم صحبتِ غمست
در بخش به دل ز در دل تنها گریستن

گیریم کنج با غم فرزانه از چه شمع
کرد اختیار بر خود و برجا گریستن

خورده ست آتشم دلِ آہن که نرم شد
دود ے ز دل بر آمدن و با گریستن

گیرم ز چشم نسخهٔ آسودگی ز دهر
سر در کنار بردن و الّا گریستن

بازار نالیم ز تنم جان سے نمے رود
جان میچکید ز دیدهٔ بینا گریستن

پایم شناند و ہاے لبسر ہم مرا شناند
پنهان ملول بودن و پیدا گریستن

آہے بدل شکست که جان بسر شناند
خاکم ببر کنید که نور بصر شناند

بند ه

پا در رکاب بر سر آفاق زیستن
ناشاد و کام ماندن و مشتاق زیستن

افلاک از سوانح عمرم چه درس داد
بے علم جان به گردشِ اوراق زیستن

شایان تراچه بود که مانندِ آفتاب
بر راهِ فرض از پئے اخلاق زیستن

لذت نمیکشد لب ماهی بزیرِ آب
حل کرده ام به ساغرِ تریاق زیستن

دستم بسرم شکست بزخم قوام در لیغ
ناچار زیستن نبود چاق زیستن

مشکل شده زحربهٔ ارض و سما مرا
محراب شق زده به سر طاق زیستن

خاکستر ست سینه و آتش گرفت خون
مردن بزیر پوست با حراق زیستن

افتادہ ام ز چشم حوادث بروزگار
رسوا نمود گرچہ مرا شاق زیستن

بر سرِ شکست تختہ مرا مرگِ غم سرشت
بر گل چہ کرد دعوی و اطلاقِ زیستن

بر باد رفت نازِ پدر در بہارِ عمر
از جنبشِ نسیم با شفاقِ زیستن

آہ ہے بدل شکست کہ جانِ پسر نماند
خاکم بسر کنید کہ نورِ بصر نماند

بند ۹

سر برکشد ز سینہ اگر ہائے ہائے من
آتش فتد ز آبلہ در زیرِ پائے من

از مہر پرورے کہ فدائے جمال بود
برتافت روز روئے پدر خویش اولئے من

بانکہتش کسے بد ماغم نمے رسد
بومیکنم ز خوشۂ دل مشکسائے من

دل در سفر چہ بست دلِ من شکستہ بخت
از دیدہ طفلِ آب گران شد بہائے من

در صحنِ باغ زخمی پیکانِ یاس شد
یک مشت پر نماند و تہی گشت جائے من

نظارۂ سرِ بالین نصیب شد
چاکے قبا کنم دل کہنہ قبائے من

بروئے شب سیاہ شدے سایہ او فتاد
در خوابِ ناز رفت کہ شد بہ لقائے من

للہ از چہ سوختۂ آتشِ فنا
من در ہواش بودم و او در ہوائے من

اندر بہشت جا نبود روسیاہ را
زین رو کہ روحِ پاک نشد رہنمائے من

در غنیم فنا شد و نامے فرو گذاشت
ہر داغِ تازہ بر دلِ ریش از برائے من

اندر خیال پسر تابوت دم زدم
خیر الوداع گفت لبِ در روزائے من

آہ ہے بدل شکست کہ جان پسر نماند
خاکم بسر کنید کہ نورِ بصر نماند

۸ ۱ ہجری ۳ ۱

نوحه در انتقال پدر بزرگوارم پنڈت رگھو ناتھ صاحب تحصیلدار عرف لٹی

بند ۱

آسمان دست پئے آزار جہان شد افسوس — آسمان بے سبب آزار رسان شد افسوس
آسمان تیرہ درون رنج رسان شد افسوس — آسمان برق زن خرمن جان شد افسوس
آسمان عربدہ جو دشمن جان شد افسوس — آسمان باعث آن خواب گران شد افسوس
آسمان نیش زن عالمیان شد افسوس — آسمان قطع کن تاب و توان شد افسوس
آسمان نام شفا ورد زبان شد افسوس — لیک از دست تو جان بر نتوان شد افسوس
آسمان در تہ غم پشت کمان شد افسوس — ماتم سخت ہمہ گویم کہ چنان شد افسوس

ہائے آن صاحب اخلاق و سخاوت کہ بمرد
بر کشیم آہ ز دردے کہ بہ دل راہ ببرد

بند ۲

ہر بلائے کہ رسد بر دل نالان صد حیف — از دوائے کہ شود خون برگ جان صد حیف
دل آتش زدگان در غم رحلت ہمچون — شمع می سوز دو انگشت بہ دندان صد حیف
آشکار است بہ صورت بر باد ستے دل — حسرت و رنج و الم حیرت و حرمان صد حیف
غیر ذی روح کند شرکت غم مے زیبد — از پئے سوگ رسد موسم باران صد حیف
اے طبیبان زبان کار مقدر بر حق — کرد باطل ہمہ با دعوی درمان صد حیف
صید جان کرد نہان ماند ز دیدار جہان — مرگ ہم از تو شدہ سخت پشیمان صد حیف
گر بمیرم ز غم قدر شناسم بابا — چاک تا کی زنم چاک گریبان صد حیف

ہائے آن صاحبِ اخلاق و سخاوت کہ بمرد
برکشم آہ ز دردے کہ بہ دل راہ بہ برد

بند ۳

شرحِ حالِ دلِ بیتابِ توانم چکنم
چارۂ درد بجز آہ و فغانم چکنم

روز را در غمِ جانکاہ بسر بردم حیف
نفسے چند اگر زندہ بمانم چکنم

کشش روح بہ بیں از مرگ بجالم پیدا
ترکِ صدِ آہ فلک سا نتوانم چکنم

بادِ غم اشک ز مژگان چو قطرے ریزد
سر فرو بردم و تدبیر ندانم چکنم

در خیالِ شرحِ وصلت تو چشم وا شد
خوفِ رسوائے بیادِ گرانم چکنم

نفس گرم فرو رفت کہ دل بگرانست
خبر از دورے منزل نرسانم چکنم

وائے آن سرو روان زیبِ چمن رفت کجا
ہوش وارفت و دین و ہم وگمانم چکنم

ہائے آن صاحبِ اخلاق و سخاوت کہ بمرد
برکشم آہ ز دردے کہ بہ دل راہ بہ برد

بند ۴

پردۂ چشم ز سیلابِ خون پُر گردید
دل زجا رفت نگر دو فزون تر گردید

شور افتادہ بعالم کہ بیک چشم زدن
گوشۂ باغِ جنان دامن محشر گردید

خاکسارے و رتا نور فزائے دل بود
گریہ سر کردم و آئینہ مکدر گردید

تپشِ آہ رسا آتش پنہان افروخت
سینہ ام گلشن دہر آبلہ اخگر گردید

ہمچو لالہ زشگاف دل خونین جگرست
حق ہمین ست چگویم کہ بمیزان وفا

ہر کرا داغ درین دہر میسر گردید
دشمن و دوست ز رونگ برابر گردید

ہائے آن صاحب اخلاق و سخاوت کہ بمرد
برکشم آہ زدردے کہ بہ دل راہ بہ برد

بند ۵

سوخت از گرمی خاموش دل من چون شمع
ہیچ اصحاب ولایت کہ نگہ میبد ارم
حاصل عمر بگرداب تہی اند از د
روح پاک از ہمہ با نور تجلے دارد
لب مزن نشو و تراقوت گفتارے نیست
شعلہ و آتش و دودے کہ برآمد از دل

ساخت پابند قضا حلقہ نشینون چون شمع
میکشم حرف الف بہر و برتن چون شمع
زار نالیدن و واماندن و مردن چون شمع
عدم آباد بود داوے امین چون شمع
فاش کردن بہ جہان رو سیہ بودن چون شمع
ہر سہ تاریخ بود مصرعہ روشن چون شمع

آہ آن صاحب اخلاق و سخاوت کہ بمرد
۱۹۵۷ سمت ۱۹۰۰ عیسوی ۱۳۱۸ ہجری
برکشم آہ زدردے کہ بہ دل راہ بہ برد

تاریخ تخت نشینی مہاراج مادہوراؤ سیندیا صاحب بہادر دام اقبالہ

مژدہ اے وابستگان دامن عزّ و وقار
گفتہ ام تاریخ سمت از و فور انبساط

تہنیت بر جشن مسعود ریاست گوالیار
مادہوراؤ سیندیا مہاراج صاحب اختیار
۱۹۵۱ — ۱۹۵۱

۵۱ گرفتار رہتی از مادہ ۔

آئینه را خجالت عریانی خود است
در بزم غیر گردن دعوی کشیم ما
هر ذره از مکارم اخلاق زندگیست
تصدیع عمر رفته زدارفتگیٔ ما ست
پر می زنیم و رشته به پائیم در قفس
روشن دلان چو آئینه آب بقا کشند
مرکز به دورِ دائرهٔ مرجع خطوط
چون ریگ مال هستی ما سیه زوال نیست
آئینه ایم و حیرت ما برگزیده است

سر می کشیم و ناله گره در گلو کنیم
چون خامه سر فروخته سر گفتگو کنیم
گرد و غبار میکده را رُفت و رو کنیم
دود چراغِ گل شدهٔ دل چه بو کنیم
خود را نه دیده دیده نظر سوی او کنیم
از اقتباسِ نور چو هر ذره خو کنیم
یک سو به دل شویم و نظر چارسو کنیم
خون در جگر نماند که می در سبو کنیم
غیر از تو غیر را نه به دل آرزو کنیم

می خور به طاقِ ابروی محرابِ طاعتی
ای شوق زین چه بیش دگر آرزو کنیم

نکشود رازِ بسته اش ای غنچه پردلم
اسبابِ خنده داری و غمگین نشسته

جز از طول امل وه که روزِ فردا را
به ترکِ نقشِ قدم خاکِ پا وطن گردد

زمی نه ستانند بادوعدی را
که چشم زخم به دنبال هست دنیا را

بوستان سعدی + عفو کردم ز دستے تحمل با درشتی + دریاے اخضر + فلک شهپر کشیدن غوغاهات + حفظ صحت
خود از مندی و تلخی آب + ظرف زرشته به سر کشند + طاق ابروست کی کار کردن + بادا کار کردن + مکارم
نوازشات الهی + اخلاق طرائق +